CETĂȚENIA ŞI PARTICIPAREA TINERILOR LA VIAȚA POLITICĂ DIN ROMÂNIA

2011

CUPRINS

Capitolul 1. Relația dintre implicarea civică şi dezvoltarea socială (CS II Ancuța Plăeşu, CS III Ana-Maria Dalu).....pag. 3

Capitolul 2. Repere teoretice ale abordării cetățeniei din perspectivă sociologică (CS II Ancuța Plăeşu, CS III Ana-Maria Dalu) .....pag. 24

Capitolul 3. Cetățenia în configurarea spațiului social al tinerilor din Romania (CS III Marius Lazar) .....pag. 35

Capitolul 4. Cetățenia activă şi "participarea la guvernare" a tinerilor: o perspectivă comparativă la nivel european (CS I Sorin Mitulescu) .....pag. 60

Capitolul 5. Indicatori ai participării politice a tinerilor din România (CS I Sorin Mitulescu) .....pag. 70

Capitolul 6. Reflectarea în presă a problematicii cetățeniei şi participării tinerilor la viața politică din Romania (AC Oana Iftode) .....pag. 78

Concluzii .....pag. 97

Capitolul 1

Relația dintre implicarea civică şi dezvoltarea socială

1.1. Cultura politică şi strategiile de dezvoltare economică

Ştiințele politice au fost multă vreme preocupate aproape exclusiv de relația dintre fluctuațiile economice pe termen scurt şi sistemul politic, spre exemplu de impactul condițiilor economice curente asupra popularității guvernelor, sau impactul ciclurilor electorale asupra condițiilor de afaceri. Pentru abordarea fenomenelor din această perspectivă, modelele de analiză bazate pe alegerea rațională păreau a fi valide. Pentru analiza însă a relației pe termen lung între politică şi economie, cultura politică s-a dovedit o variabilă imposibil de neglijat.

Studii recente (Buckhart şi Lewis-Beck, 1994) au demonstrat că dezvoltarea economică este favorizantă pentru democrație, însă democrația nu conduce în mod necesar la dezvoltare economică, aceasta putând avea loc aproape la fel de bine în regimurile autoritare. Democrația stabilă nu este o consecință necesară a dezvoltării economice, deşi se pare că existența ei este imposibilă în societățile aflate sub un anumit nivel de dezvoltare economică.

Mecanismele prin care bunăstarea din societate ar conduce la democratizarea acelei societăți nu sunt însă de tipul cauzalității liniare. În primul rând, nu bunăstarea în sine şi autonomă ar avea acest efect, ci conjugată cu anumite schimbări produse în cultură şi în structura socială. Concluzia corectă ar fi aşadar că dezvoltarea economică dă naştere la două tipuri de schimbări care sunt favorizante pentru democrație: schimbări sociale structurale care mobilizează participarea publică şi schimbări culturale care ajută la stabilizarea democrației (Inglehart, 1997).

Schimbările în structura socială ca efect al industrializării, urbanizării, educației de masă, specializării ocupaționale, ar fi asociate cu evoluții care mobilizează participarea publicului în politică. Două dintre aceste schimbări s-au dovedit în mod special relevante pentru democrație: creşterea nivelului de educație, care dezvoltă aptitudinile publicului de înțelegere, organizare şi comunicare, şi specializarea ocupațională ridicată, care produce o forță de muncă autonomă, cu aptitudini specializate, ce devine aptă de a negocia cu elitele.

Schimbările culturale favorizate de dezvoltarea economică, ce sprijină procesul de stabilizare a democrației, au ca nucleu emergența unei culturi a încrederii şi legitimitatea publică a politicului. Cultura încrederii este un element esențial pentru emergența normei "opoziției loiale" (Inglehart, 1997), dar şi pentru o participare civică şi politică absolut

necesare unei democrații stabile. Legitimitatea, sau sprijinul public difuz, este importantă pentru orice regim, însă devine crucială pentru regimurile democratice, unde publicul devine el însuşi un factor politic crucial.

Dezvoltarea economică poate favoriza, dar în nici un caz garanta emergența instituțiilor democratice şi a culturii politice în care aceastea se pot dezvolta plenar.

Atitudinile, valorile şi pattern-urile de autoritate cu care indivizii sunt socializați pot deveni independente în raport cu condițiile care le-au creat şi pot acționa autonom, influențând politica şi economia mult după ce aceste condiții au dispărut.

Cercetările longitudinale întreprinse de Inglehart în societăți diferite, arată că între aceste societăți există diferențe culturale de durată. Deşi aceste diferențe pot avea legătură cu nivelul economic al unei națiuni, ele sunt relativ independente de schimbările economice pe termen scurt.

În sfârşit, dezvoltarea economică este şi ea influențată de variabilele culturale, deşi stabilirea unor concluzii definitive în acest sens, este imposibilă în absența unor cercetări extensive făcute dintr-o perspectivă istorică.

Studiile empirice întreprinse de Inglehart pe parcursul câtorva decenii sprijină perspectiva weberiană conform căreia cultura nu este doar un epifenomen determinat de economie, ci un set autonom de factori care uneori modelează evoluțiile economice în aceeaşi măsură în care se lasă modelați de ele.

Variabilele culturale au semnificație în raport cu durabilitatea democrației, care pare să rezulte din interacțiunea complexă a factorilor economici, culturali şi instituționali.

Un grup specific de variabile culturale pare să joace un rol crucial în facilitarea emergenței şi durabilității democrației moderne. Aceste variabile contruiesc împreună cultura politică, un concept devenit celebru odată cu publicarea de către G. Almond şi S. Verba a lucrării cu acelaşi nume în 1963. Lucrările anterioare ce încercaseră tratarea impactului culturii asupra politicii, erau bazate pe impresii, stereotipuri şi intuiții privind psihologia popoarelor, aşa încât influențele culturale erau interpretate în termenii unor vagi, dar eterne trăsături de tipul "caracterului național". Almond şi Verba au scos această temă din zona intuițiilor şi au întemeiat o teorie articulată asupra ei, fundamentată pe date empirice comparative recoltate din cinci societăți distincte ca tradiție, evoluție şi caracteristici. Deşi concluziile cercetărilor lor au fost contestate din rațiuni ideologice şi metodologice, şi chiar contrazise de cercetări ulterioare (ne vom referi la aceste aspecte mai târziu pe parcursul acestui capitol), după anii '80, explicarea comportamentului politic prin prisma culturii politice a constituit cadrul teoretic dominant în ştiințele politice.

Abordarea culturii politice şi-a căpătat distinctivitate prin argumentarea empirică şi teoretică a două idei centrale.

Prima dintre ele este aceea că răspunsurile oamenilor la situațiile în care se află, sunt modelate de orientările lor subiective, care variază cultural.

A doua idee, la a cărei fundamentare Ronald Inglehart a adus o contribuție semnificativă, este că aceste variații în orientările subiective ale indivizilor reflectă diferențele în experiențele lor socializatoare.

O distincție nu lipsită de semnificație între teza lui Inglehart şi cea lansată de Almond şi Verba, vizează momentul când ar avea loc procesul de învățare cu rol hotărâtor în configurarea culturii politice a indivizilor: experiențele de învățare timpurii ar fi în concepția lui Inglehart cele care condiționează orientările ulterioare în raport cu aspectele sistemului politic, în vreme ce Almond şi Verba susțin impactul determinant al proceselor de învățare mai târzii, apropiate ca moment şi specific, de exercitarea rolurilor politice de către indivizi.

Semnificația acestei distincții în plan practic se leagă de durata preconizată a tranziției către democrație a țărilor Europei Centrale şi de Răsarit. Teza socializării politice timpurii ar implica imposibilitatea generațiilor adulte ale acestor societăți, de a dobândi orientările necesare democrației, şi prelungirea tranziției până la înlocuirea generațiilor socializate în regimul trecut şi încetarea reproducerii modelelor valorice specifice acelui regim.

Dealtfel, întreaga teorie a culturii politice are implicații majore asupra schimbării sociale, pentru că postulează durabilitatea factorilor culturali, autonomi în anumite limite în raport cu condițiile exterioare. Chiar atunci când schimbarea culturală se produce, ea va fi mult mai evidentă în rândul grupurilor mai tinere, ce nu au de depăşit rezistența inconsistenței cu valorile învățate în perioada preadultă, având ca efect diferențe intergenerații ce pot deveni surse de conflict. Apariția diferențelor între generații în perioadele de schimbare culturală este de altfel interpretată ca un câştig în favoarea modelului teoretic al culturii politice: într-o societate, răspunsurile semnificativ diferite ale unor generații diferite la aceiaşi stimuli, sunt semnul prezenței unor diferențe în procesul de învățare, diferențe ce nu sunt efectul simplei înaintări în vârstă şi nu sunt explicabile prin factori exteriori (Eckstein, 1988).

Contribuția majoră a cărții lui Almond şi Verba a fost demonstrarea pe calea cercetării empirice a faptului că emergența şi menținerea unei democrații stabile depind de un set de atitudini politice şi civice ale membrilor societății. Caracterul democratic al unui regim politic este decis prin urmare nu doar de introducerea instituțiilor democratice, ci şi de existența unei culturi politice democratice, de modul în care sistemul politic este internalizat şi asumat de sistemul valoric şi atitudinal al populației.

Cultura politică a unei naţiuni este înţeleasă ca distribuţia specifică a pattern-urilor pe care le îmbracă orientările către obiectele politice, ale membrilor acelei societăţi. Termenul se referă deci la orientarea psihologică spre un set special de obiecte şi procese sociale, orientare ce ia forma unor "atitudini faţă de sistemul politic şi diversele sale părţi, precum şi atitudini faţă de rolul sinelui în sistem"[1].

Geneza atitudinilor, valorilor şi semnificaţiilor atribuite politicului îşi au desigur geneza în spaţiul cultural mai larg al societăţii, cu care nu se pot situa în incongruenţă decât temporar şi contextual.

Clasificarea tipurilor de orientare politică urmează liniile teoretice ale lui Parsons şi Shils[2] şi urmăreşte nivelele şi dimensiunile de internalizare a obiectelor şi relaţiilor politice. "Orientarea cognitivă" se referă la cunoştinţele şi credinţele privind sistemul politic, rolurile din sistem şi deţinătorii acestor roluri, precum şi *input*-urile şi *output*-urile[3] sistemului, "orientarea afectivă" are în vedere sentimentele faţă de aceste obiecte politice iar "orientarea evaluativă" îmbină criteriile de valoare cu informaţia şi sentimentele, pentru a se constitui în judecăţi şi opinii.

Cultura politică este structurată pentru fiecare naţiune prin completarea unei matrici ce cuprinde frecvenţa orientărilor cognitive, afective şi evaluative ale cetăţenilor faţă de diferite aspecte ale sistemului politic precum şi faţă de poziţia lor ca actori politici (implicarea lor predominantă în fluxul "ascendent" al facerii politicilor sau în fluxul "descendent" al impunerii politicilor). În acest mod sunt identificate trei tipuri pure de cultură politică, obţinute prin combinarea nivelelor orientărilor individuale cu obiectele politice:

Cultura politică parohială este caracterizată prin inexistenţa sau slaba structurare a unor roluri politice specializate, liderii societăţilor/comunităţilor caracterizate de acest tip de cultură politică îndeplinind roluri politico-economico-religioase difuze. Orientarea membrilor acestor societăţi şi aşteptările lor faţă de aceste roluri sunt de natură pasivă, difuză şi omogenă. Deşi aspecte ale culturii parohiale apar şi în societăţile moderne, probabilitatea apariţiei parohialismului în forme relative pure este mai mare în sistemele tradiţionale cu specializare politică minimă, de tipul comunităţilor închise.

Cultura politică dependentă se dezvoltă într-o societate cu o frecvenţă înaltă a orientărilor către aspectele de output, aşadar către fluxul descendent de impunere a politicilor,

[1] Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică*, Ed. DU Style, Bucureşti, 1996
[2] Talcott Parsons, Edward Shils, *Toward a General Theory of Action*, Cambridge, 1951, după Haralambos and Holborn, *Sociology-Themes and Perspectives,* Collins Educational, Londra, 2000
[3] Input-urile şi output-urile sunt cele două canale de circulaţie a politicilor; input-ul reprezintă fluxul de cereri dinspre societate înspre clasa politică şi modul în care ele se regăsesc în politicile publice, iar output-urile se referă mai degrabă la procesele administrative (de sus în jos) prin care politicile sunt aplicate sau impuse.

caracterizată însă de absența orientărilor publice către o poziție activă în raport cu producerea acestor politici. Subiectul deține cunoştințe, nutreşte sentimente şi face evaluări privind sistemul politic diferențiat, însă face toate acestea într-un mod esențialmente pasiv.

Cultura politică participativă este specifică societăților ai căror membri sunt explicit orientați către sistemul politic ca întreg şi către procesele politice şi administrative (reprezentând input-urile respectiv output-urile sistemului) ale acestuia. Indiferent că orientarea către diferite clase de obiecte politice este una favorabilă sau nefavorabilă, rolul individului în corpul politic este unul activ.

Studiul evidențiază faptul că în Marea Britanie şi în Statele Unite ale Americii existau la sfârşitul deceniului al şaselea al secolului XX, un pattern accentuat al atitudinilor politice şi un set de atitudini sociale de suport pentru dezvoltarea unei democrații stabile, patternuri ce păreau a fi mai puțin evidente în celelalte trei țări studiate, Italia, Germania şi Mexic.

Pattern-urile naționale ale culturilor politice prevalente specifice acestor țări erau, conform concluziilor cercetării, următoarele: Italia era țara culturii politice alienate, caracterizate de izolare şi neîncredere socială, Mexicul era societatea inconsistențelor şi dezechilibrului, având ca atribute definitorii ale culturii politice alienarea şi aspirația, Germania era națiunea detaşării politice şi competenței dependente, reflectând în cultura ei politică atât avansul tehnologic cât şi istoria traumatizantă recentă la data cercetării.

Pattern-urile culturii politice aproximând cultura civică (favorabilă democrației), sunt găsite în SUA şi în Marea Britanie, cu diferențe de accent între caracteristicile celor două țări.

Componentele semnificative ale modelului american sunt participarea dezvoltată, un pattern "deschis" al partizanatului (implicare emoțională în alegeri fără respingerea completă a oponentului politic), încredere socială generală, importanța afilierilor primare. Echilibrul între orientarea parohială, dependentă şi participativă este apropiat de modelul culturii civice, cu un oarecare dezechilibru în favoarea rolului participativ, aşa încât America este calificată ca având o cultură civică participativă.

Cultura civică deferentă a Marii Britanii combină şi ea rolurile parohial şi dependent cu cel participativ, cu deosebirea că aici deferența puternică față de autoritatea guvernamentală nu a fost înlocuită odată cu dezvoltarea orientării participative.

Deşi autorii trasează o linie evolutivă a societăților umane de la cultura parohială la cea participativă, trecând prin cultura dependentă, clasificarea nu presupune înlocuirea unei forme cu următoarea, ci mai degrabă adăugarea unor elemente care se vor combina cu cele ale culturilor anterioare în grade şi moduri diferite, pe dimensiuni specifice. Nici una dintre aceste forme pure de cultură politică nu vor rămâne neschimbate în acest proces. Rezultatul va fi

însă structurarea unei anumite culturi politice neomogene şi neuniforme prevalente pentru fiecare societate, proces ce va implica un complex de factori culturali, economici, politici, instituționali etc.

Structura politică a unei societăți poate fi în armonie cu cultura politică dominantă în acea societate, sau dimpotrivă, poate eşua în obținerea acestei congruențe, acest din urmă caz fiind foarte frecvent în perioadele de schimbare socială rapidă.

Nici unul dintre aceste trei tipuri pure de cultură politică nu este însă cel potrivit pentru susținerea unui regim politic democratic. Cetățeanul model de tip democratic este chemat să se implice activ în politică, să fie condus de rațiune şi nu de emoție în abordarea vieții politice, să fie informat şi, desigur, să ia decizii în acord cu interesele şi principiile pe care le doreşte promovate. Acest model al "raționalității activiste"[4] este foarte aproape de cultura civică, identificată de autori ca fiind tipul de cultură politică aflat în congruență cu structura politică democratică. Ceea ce cultura civică include însă pe lângă orientarea participativă, este armonizarea acesteia cu orientările dependentă şi parohială, mai tradiționale, care au tendința de a limita angajamentul individului în raport cu politica, echilibrându-l.

Elementul definitoriu aşadar pentru o cultură politică democratică, respectiv pentru cultura civică, îl reprezintă fuziunea dintre implicare şi raționalitate pe de o parte, şi pasivitate, tradiționalitate şi angajament față de valorile parohiale, pe de altă parte.

Criticile moralişti lor politici la adresa cetățeanului de rând, critici făcute din perspectiva teoriei normative a democrației, se leagă de pasivitatea şi indiferența sa. Însă rolul de cetățean nu este cel mai important pentru membrii vreunei societăți: el se adaugă rolurilor tradiționale ale acestora.

Dealtfel, o cultură civică se bazează în egală măsură pe orientări politice şi pe atitudini şi afilieri nonpolitice. Atitudinile generale față de alți oameni, încrederea socială, rețelele de cooperare, afilierea la organizații voluntare au toate efecte semnificative asupra atitudinilor şi comportamentului politice. De pildă, persoanele care nu sunt membre ale nici unei organizații voluntare, se situează în mod uniform pe partea inferioară a scalei competenței subiective (Almond şi Verba, 1996). Acest simț al competenței, sentimentul abilității personale de a influența deciziile autorităților, este o variabilă atitudinală majoră, cu implicații semnificative pentru o varietate largă de atitudini politice.

Frecvența cu care indivizii se evaluează ca fiind compentenți să influențeze deciziile luate de autorități este un indicator al măsurii în care ei îşi consideră propriile societăți,

[4]Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică*, Ed. DU Style, Bucureşti, 1996

democratice. Cetățeanul cu o competență subiectivă ridicată are înclinația de a fi activ politic (urmăreşte şi discută politică, susține activ anumite cauze), dar şi satisfăcut şi loial.

Asocierea activității politice cu afilerea organizațională conduce la acelaşi rezultat: persoanele membre ale unei organizații voluntare orientate politic sau neorientate politic, au o sferă mai extinsă a opiniilor politice şi iau parte mult mai frecvent la discuții politice decât persoanele care nu sunt afiliate vreunei organizații. Deprinderea de a participa, căpătată în interiorul unei astfel de asociații, cât şi aşteptarea de a participa, măresc competența individului față de sistemul politic. Pregătirea pentru participare ce are loc în cadrul acestor organizații reprezintă şi alternativa la pregătirea în interiorul sistemului politic însuşi, ce ar fi dominată de normele accentuate ale partizanatului specifice acestui sistem.

Apartenența la o asociație voluntară nu implică neapărat asumarea de către membri a unor roluri active în cadrul organizației. Ceea ce este însă extrem de interesant şi relevant pentru efectele politice ale factorilor nepolitici, este faptul că orice fel de apartenență - activă sau pasivă – la orice fel de organizație – orientată sau nu politic – are un impact asupra competenței politice.

1.2. Interdependența planurilor economic şi politic în societățile moderne

Din perspectivă istorică, la o privire superficială relația dintre capitalism şi democrație nu pare a fi una de intercondiționare obligatorie. Dacă nu putem identifica nici măcar un singur caz de democrație fără capitalism, capitalismul fără democrație reprezintă însă o situație suficient de frecventă pentru a avansa ipoteza că politicul şi economicul reprezintă segmente distincte ale realității sociale, ce nu se află într-o relație de asociere strictă şi absolută.

Analiza lui Baechler (2001) privind apariția şi dezvoltarea capitalismului reprezintă un prim contraargument împotriva ipotezei relației de independență între economic şi politic. Astfel, Baechler susține că primii germeni ai democrației au făcut posibilă emergența structurilor capitaliste, capitalismul reprezentând transpunerea economică a unor principii a căror obiectivare politică este democrația (ibidem).

Un punct de vedere complementar celui al lui Baechler este avansat de Peter Berger (1994), conform căruia democrația nu poate supraviețui în afara capitalismului, acesta oferind, conform lui Berger, spațiul public în care indivizi, grupuri şi complexe instituționale întregi se pot dezvolta independent de controlul statului. Viabilitatea şi succesul democrației sunt dependente de libertatea cetățenilor de a-şi exercita autonomia în cadrul sistemului economic.

Atât poziția lui Baechler, cât şi cea a lui Berger pot fi discutabile în ceea ce priveşte sensul relației de cauzalitate: democrația ca factor generator al capitalismului sau capitalismul ca factor cauzal al democrației, dar rămân convingătoare în ceea ce priveşte intercondiționarea obligatorie dintre capitalism şi democrație. Această intercondiționare este consecința faptului că democrația şi capitalismul reprezintă obiectivări în câmpuri diferite ale socialului (economicul şi politicul) ale unui aceluiaşi set de principii, valori şi comportamente.

Cum se explică atunci existența frecvență a cazurilor de capitalism fără democrație? Un posibil răspuns se bazează pe luarea în considerare a variabilei dezvoltare economică.

Lipset (1981) a afirmat pentru prima dată existența unei relații de asociere între democrație şi nivelul de dezvoltare economică al unei societăți (o societate dezvoltată economic este mai probabil să aibă un regim politic democratic, decât unul autoritar).

Această relație poate avea două explicații: fie probabilitatea de apariție a democrației creşte pe măsură ce o societate se dezvoltă economic, fie apariția democrației este independentă de nivelul de dezvoltare, dar este mult mai probabil ca democrația să se mențină dacă nivelul de dezvoltare economică este ridicat (Przeworski, Limongi, 1997).

Prima explicație este de tip endogen şi aparține teoriilor modernizării. Ipoteza de bază este că democrația este consecința cumulativă a tuturor proceselor constitutive modernizării: industrializare, urbanizare, educație, comunicații, mobilizare, etc. Presupunerea implicită a acestor teorii este că, creşterea economică este realizată de către regimuri autoritare, iar țara trece la democrație odată ce a atins un anumit nivel de dezvoltare.

Cea de-a doua explicație susține că probabilitatea ca o dictatură să fie înlocuită de un regim democratic este egală la orice nivel de dezvoltare. O dictatură poate să cadă din motive complet independente de nivelul de dezvoltare economică, aşa cum s-a întâmplat de exemplu cu multe țări europene în urma celor două războaie mondiale.

Analiza realizată de Prezowski şi Limongi demonstrează existența unei relații de asociere între nivelul de dezvoltare economică şi instalarea unui regim democratic, fără însă ca această relație să fie una de dependență directă. Dezvoltarea economică, creşte şansele ca o dictatură să se transforme în democrație, dar numai până la un prag. De la acest prag[5] în sus, dictaturile devin mai stabile pe măsură ce societatea este mai prosperă. Regimuri dictatoriale stabile caracterizează societățile cele mai sărace (sub 1000 USD venit/cap de locuitor) şi cele mai prospere.

[5] Analizele lui Przezowski şi Limongi dau ca valoare pentru acest prag 6000 USD venit/locuitori calculat la prețuri echivalente pentru valoarea dolarului din 1985 (ibidem:159)

Nivelul de dezvoltare economică rămâne astfel un predictor slab pentru transformarea dictaturii în democrație. Pe de altă parte însă nivelul de dezvoltare influențează major şansele de supraviețuire a democrației, viabilitatea şi funcționalitatea ei.

În nici măcar un singur caz de-a lungul istoriei, nu s-a întîmplat ca o societate prosperă care a devenit democratică, să se reîntoarcă la un regim de dictatură, atâta timp cât a rămas prosperă. Indiferent de modalitatea în care democrația emerge, nivelul de dezvoltare economică este unul dintre cei mai importanți predictori ai stabilității sale.

În concluzie, studiul lui Prezowski şi Limongi confirmă existența unei intercondiționări stricte între capitalism şi democrație, dacă durata considerată este suficient de extinsă.

Din punct de vedere strict economic, capitalismul se defineşte prin proprietatea particulară asupra mijloacelor de producție şi a capacității de lucru, respectiv reglementarea relațiilor dintre acestea prin intermediul pieței (Prezowski, 1996).

În ceea ce priveşte democrația, conform lui Linz şi Stepan, dimensiunile ce permit caracterizarea regimurilor politice şi, implicit, disjungerea democrațiilor de non-democrații sunt (Linz, Stepan, 1996):

1. acceptarea de către guvern a constrângerilor regulilor statului de drept;
2. acțiunea independentă de controlul guvernamental a instituțiilor societății civile;
3. alegeri libere şi corecte în contextul votului universal;
4. controlul guvernării este deținut de oficiali ce răspund în fața electoratului direct sau prin intermediul unui parlament reprezentativ.

Statul de drept este un stat predictibil în sensul că atât indivizii obişnuiți, cât şi cei responsabili de aplicarea /respectarea legii, cunosc ce drepturi au (sau nu au). Tribunalul poate sancționa guvernanții dacă aceştia încalcă legea şi nu rareori acest lucru se întâmplă efectiv. Zakaria afirmă dealtfel, că: "modelul occidental este cel mai bine simbolizat nu de plebiscitul masei, ci de judecata imparțială"(1997).

Alegerile reprezintă un al doilea element esențial al unei democrații. Natura liberă a alegerilor oferă o validare vizibilă a democrației (Rose, Haerpfer, Mishler, 1998), dar alegerile nu sunt suficiente pentru a defini un regim ca fiind democratic. De exemplu, dacă într-o societate nu funcționează domnia legii, existența alegerilor semnalizează doar existența unei pseudo-democrații.

O a treia componentă importantă a democrației este reprezentată de societatea civilă, respectiv de existența unor grupuri organizate, libere să-şi promoveze propriile interese independent de stat. Instituțiile societății civile servesc interesului public (distinct de cel de stat) tocmai fiindcă ele se află în afara controlului guvernamental.

În afara absenței primatului legii şi a inconsistenței instituțiilor societății civile o altă problemă a procesului de democratizare a societății româneşti o constituie neîncrederea în politică, concretizată cel mai adesea în contestarea legitimității, dar şi a autorității actorilor politici.

Această neîncredere produce efecte în lanț asupra configurațiilor tranziției, elita politică constituind grupul social obligat să-şi asume coordonarea/gestionarea tranziției.

Faptul că dezvoltarea economică reprezintă un factor cheie pentru funcționalitatea unui regim democratic, este una dintre concluziile implicite ale cercetărilor sintetizate de Putnam în lucrarea „Making Democracy Work" (1993). Putnam a identificat două variabile explicative pentru diferențele de performanță ale administrației publice din nordul şi sudul Italiei: modernitatea socio-economică, rezultat al revoluției industriale şi comunitatea civică, patternurile implicării civice şi solidarității sociale. Modernitatea este definită în principal prin variabila dezvoltare economică, iar comunitatea civică este caracterizată prin:

1) *Angajament civic*. Cetățenia într-o comunitate civică este marcată de o participare activă în problemele publice. Nu este vorba de altruism, ci de ceea ce în termenii lui Tocqueville s-ar chema, "interes pentru sine, înțeles adecvat ", un interes personal definit în contextul nevoilor publice, un interes conştient de interesele celorlalți. Reversul angajamentului civic este ceea ce Edward Banfield (1967) numeşte "familism amoral" (incapacitatea indivizilor de a acționa împreună pentru a obține un bun comun, sau pentru orice scop ce transcende interesul material imediat al familiei nucleare).

2) *Egalitate politică*: drepturi şi obligații egale pentru toți. Comunitatea este legată prin relații orizontale de reciprocitate şi cooperare, nu prin relații verticale de autoritate şi dependență. Cetățenii interacționează ca egali, nu ca patroni şi clienți sau conducători şi petenți. Într-o comunitate civică, liderii sunt responsabili pentru concetățenii lor. Atât puterea absolută cât şi absența puterii pot fi corupătoare, ambele semnificând absența sentimentului de responsabilitate.

3) *Solidaritate, încredere şi toleranță*: Cetățenii unei comunități civice se ajută între ei, se respectă şi au încredere unii în ceilalți, chiar şi atunci când ei diferă în aspecte de substanță. Există conflicte, fiindcă există perspective diferite asupra problemelor publice, dar trăsătura esențială este toleranța față de oponent.

4) *Asocierile: structuri sociale de cooperare*. Normele şi valorile comunității civice sunt încorporate în, şi reîntărite de structuri sociale şi practici distincte. Asociațiile contribuie la eficiența şi stabilitatea guvernării democratice, atât datorită efectelor "interne" asupra membrilor individuali cât şi datorită efectelor "externe" asupra politicii extinse. "Cultura

Civică" a lui Verba şi Almond (1996) a demonstrat că membrii asociațiilor arată mai multă sofisticare politică, încredere socială, participare politică şi "competență civică subiectivă". Conform tezei lui Tocqueville, o rețea densă de asociații încorporează şi contribuie la o colaborare socială eficientă. Când un punct de vedere este reprezentat de o asociație, acesta devine mai clar şi ia o formă mai precisă. Asociația unește energiile unor minți divergente şi le direcționează cu putere spre un scop clar indicat. Astfel, civismul este indicator şi rezultat al modernității.

În regiunile cu civism scăzut cetățenii interacționează mult mai frecvent cu reprezentanții lor (consilierii) dar motivele acestor interacțiuni sunt personale. Relația dintre alegător şi ales este una de tip patron-client. Cea mai mare parte a elitei politice din regiunile puțin civice provine din rândul populației privilegiate (clasa superioară din punct de vedere educațional sau economic), iar cetățenii obişnuiți au în mai mare măsură sentimentul exploatării, alienării, lipsei de putere.

Unul dintre cele mai surprinzătoare rezultate ale cercetării lui Putnam este punerea sub semnul întrebării a distincției lui Tonnies dintre comunitate (colectivitatea tradițională, redusă ca număr de persoane, caracterizată prin relații personalizate, bazate pe solidaritate reciprocă) şi societatea modernă (rațională, impersonală, bazată pe interesul individual). La Tonnies comunitatea civică este destinată dispariției, locul ei fiind luat de aglomerațiile moderne, avansate tehnologic, care induc pasivitate civică şi individualism. Modernitatea este inamicul civicității. Ori, studiul lui Putnam demonstrează contrariul. Cele mai puțin civice zone ale Italiei sunt satele tradiționale din sud. Viața în aceste comunități din Italia contemporană este marcată de exploatare şi ierarhie.

Toate aceste rezultate indică o dată în plus o relație puternică de cauzalitate între prosperitate şi civism, între consistența construcției democratice şi nivelul de dezvoltare economică a societății.

1.3. Efectele societății civile asupra calității guvernării

Istoria conceptuală a societății civile a evidențiat nenumărate legături între evoluțiile acesteia şi calitatea guvernării. În societățile moderne democratice, calitatea guvernării încorporează dimensiuni diferite dar complementare, precum cultivarea aptitudinilor cetățeneşti, existența opiniei publice, accesul liber la informație, protecția drepturilor individuale, reprezentare instituțională, precum şi existența unor mecanisme de luare a deciziilor colective şi de organizare a acțiunilor colective.

Prin intermediul asociațiilor voluntare, ce constituie nucleul societății civile, individul este capabil să se poziționeze într-o relație eficientă şi semnificativă atât cu sistemul politic cât şi cu sistemul pieței.

Efectele asocierii voluntare asupra calității guvernării sunt plasate de către teoreticieni în trei domenii distincte: *individul, spațiul public şi instituțiile* (Warren, 1999).

Efectele individuale.Tocqueville a fost primul care a considerat că experiența asocierii ar putea cultiva capacitățile cetățeneşti, pentru că, argumentează el, "oportunitatea de a acționa împreună este experiența care orientează indivizii către binele public" (1995, [1835-1840]). Teoria mai recentă a lui Almond şi Verba (1996, [1963]) vine să întărească relația dintre apartenența organizațională şi competența civică. Aptitudinile individuale relevante pentru cultura politică democratică, pe care experiența asociativă este probabil să le stimuleze sunt, conform cercetărilor[6], următoarele:

Eficacitatea, sentimentul individual că propria persoană poate avea impact asupra acțiunilor colective ("efectul de agenție", cum mai este denumită această dispoziție în literatura sociologică), sunt esențiale pentru clădirea încrederii de sine, necesară la rândul ei pentru demararea acțiunii.

Informarea, care abilitează cetățenii să ceară transparență şi responsabilizare publică instituțiilor guvernamentale, este o altă funcție pe care organizațiile voluntare o îndeplinesc complementar cu alte surse, însă mai specializat comparativ cu acestea, selectând resursele informaționale relevante pentru scopurile curente.

Formarea aptitudinilor politice (discurs, auto-prezentare, negociere, compromis, coalizare, recunoaşterea manipulării, presiunii, amenințării, soluționare inovativă a problemelor) este o funcție pe care o poate îndeplini orice asociație care presupune acțiune colectivă, nu doar cele direct implicate în cauze politice.

Cultivarea virtuților civice de către asocierea voluntară este deja o ipoteză confirmată de un număr mare de cercetări, iar lista acestor virtuți este şi ea foarte lungă. Cele mai frecvent invocate sunt reciprocitatea, încrederea şi recunoaşterea realizărilor celuilalt ca urmare a experienței pluralismului. Deşi acestea nu reprezintă în sine virtuți civice, virtuțile civice propriu-zise depind de aceste "dispoziții pre-civice" (Almond şi Verba, 1996, [1963]).

Spiritul critic dezvoltat de structurile asociative ale societății civile ajută indivizii să reflecteze asupra propriilor interese şi identități, în relație cu ale celorlalți (Cohen, 1996).

[6] Warren, Mark E. 1999. *Civil Society and Good Governance*. Washington DC: Georgetown University Press.

Nici o experienţă asociaţionistă singulară nu poate produce toate aceste efecte asupra indivizilor. Ele pot constitui doar rezultatul experienţelor complexe acumulate pe parcursul traiectoriilor de viaţă individuale, experienţe care pot cultiva fiecare dintre aceste dimensiuni.

Efectele asupra spaţiului public. Spaţiul public, scria Habermas, "se poate descrie cel mai bine ca o reţea pentru comunicarea informaţiilor şi punctelor de vedere…; fluxurile de comunicare sunt, în acest proces, filtrate şi sintetizate astfel încât ele se întrepătrund formând fascicule tematice de opinii publice" (1996). Spaţiul public devine, în acest context, absolut necesar principiului democratic conform căruia o societate autonomă politic îşi poate impune în faţa statului nevoile, preferinţele şi voinţa, limitând expansiunea pieţei în domenii în care aceasta nu-şi are locul. Contribuţia societăţii civile în acest proces este esenţială, pentru că numai în spaţiul ei există potenţialul pentru emergenţa publicurilor. Contribuţia asociaţiilor la autonomia politică poate îmbrăca mai multe forme:

Comunicarea publică în interiorul societăţii civile, între aceasta şi structurile pieţei şi ale statului are un impact direct asupra transparenţei actorilor activi în aceste domenii. Asociaţiile voluntare au capacitatea şi libertatea de a da glas preocupărilor indivizilor sau grupurilor, substituind în acest proces statul şi piaţa, sensibile în primul rand la bani şi putere (Habermas, 1996).

Reprezentarea diferenţei este o funcţie simbolică pe care societatea civilă o poate avea, influenţând schimbarea coordonatelor discursului public. "Ieşirea în public" a organizaţiilor societăţii civile în sprijinul unor cauze colective, este un mijloc de influenţă care compensează deficitul unor altor tipuri de putere. Asociaţiile pot ajuta astfel la constituirea unor "publicuri subalterne" (Fraser, 1992) specializate în "contrahegemonie". Acest efect devine important în mod deosebit atunci când spaţiul public se află sub influenţa banilor (prin mass-media comerciale) şi a puterii (prin campanii finanţate de stat), cazuri în care se încearcă obţinerea unui anumit consens favorabil actorilor aflaţi la putere.

Incluziunea simbolică, angajarea în construcţia unor sfere comune reprezentate printr-un "noi" definit prin împărtăşirea unor valori, riscuri, preocupări, cele mai multe de natură universală, este un efect social al acelor asociaţii caracterizate ca fiind specializate în "comunalitatea simbolică" (*symbolic commonality*).

Efectele instituţionale ale societăţii civile sunt cele mai frecvent evidenţiate de teoriile democraţiei, între ele fiind recunoscute în special următoarele:

Reprezentarea, o funcţie clasică a asociaţiilor voluntare, centrală concepţiei pluraliste americane asupra voluntariatului, are un rol complementar reprezentării prin mecanismele electorale, considerate instrumente incomplete în responsabilizarea actorilor guvernamentali.

Rezistența organizată la deciziile defavorizante sau abuzive ale statului sau chiar ale pieței libere (în cazul unor bunuri la care principiile pieței n-ar trebui să se aplice) este mult mai eficientă decât cea a unor indivizi izolați şi atomizați. Cum în societățile democratice, cele mai multe dintre politicile publice necesită cooperarea liberă a celor mai mulți dintre oameni în cea mai mare parte a timpului, capacitatea de rezistență poate de asemenea produce ca reacție din partea statului, deschidere, transparență şi dialog.

Subsidiaritatea ca principiu şi funcție a asociațiilor societății civile se referă la utilizarea unor mijloace alternative pentru atingerea unor scopuri publice, mijloace ale acțiunii colective adecvate naturii şi dimensiunii problemei.

Coordonarea şi cooperarea sunt capacități pe care structurile societății civile le posedă uneori în mai mare măsură decât guvernele sau piețele. Dată fiind complexitatea problemelor şi pluralismul forțelor şi intereselor concurente, deciziile şi acțiunile colective necesită coordonarea şi negocierea între grupuri multiple, fiecare cu resurse diferite, iar uneori cu interese, identități şi valori distincte. În aceste condiții, multe dintre domeniile politicilor publice sunt dificil de administrat atât prin mecanisme birocratice guvernamentale, cât şi prin mecanisme ale pieței care nu răspund criteriilor politice. Asociațiilor voluntare le sunt atribuite aptitudini de coordonare şi cooperare superioare statului şi pieței, aptitudini datorate resurselor de încredere şi formelor de comunicare şi cooperare deja stabilite, ce pot fi capacitate pentru soluționarea problemelor.

1.4. Relevanța relațiilor nepolitice pentru socializarea politică

Formarea atitudinilor politice adulte este un proces complex, care pune în relație factori de natură psihologică, culturală, instituțională etc. Socializarea politică a fost abordată mai ales din câteva perspective: socializarea timpurie cu efecte asupra comportamentului politic în perioada adultă[7], socializarea manifest nepolitică, însă cu consecințe politice latente, şi socializarea unidirecțională în care experiențele familiale importante produc efecte asupra structurilor secundare ale politicului, fără a fi afectate la rândul lor de acesta[8].

Evidențierea rolului relațiilor nepolitice pentru înțelegerea relațiilor politice a constituit o sursă teoretică majoră în abordarea atitudinilor politice. Astfel, importanța experiențelor

[7] A se vedea, de exemplu, teoria lui Ronald Inglehart privind semnificația experiențelor socializatoare pre-adulte în procesul de structurare a câmpului valoric politic prevalent al generațiilor, în R. Inglehart, *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton University Press, 1990 şi în P. R. Abramson, R. Inglehart, *Value Change in Global Perspective*, The University of Michigan Press, 1995; pentru detalii, se poate vedea capitolul…
[8] După Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică,* Ed. DU Style, Bucureşti, 1996

preadulte şi a pattern-ului autorității din grupul primar familial, şi-a găsit locul în cele mai semnificative teorii psihoculturale ale subiectului ca actor politic[9].

Focalizarea limitativă a acestor perspective asupra rolului experiențelor nonpolitice din copilărie în formarea atitudinilor politice este însă contrazisă de cercetările sociologice empirice desfăşurate de Almond şi Verba. Rezultatele acestor cercetări conduc la extinderea teoriei socializării politice. Impactul experiențelor nepolitice asupra comportamentului politic continuă, se pare, de-a lungul adolescenței şi perioadei adulte, cu implicații politice chiar mai directe decât experiențele târzii.

O altă extindere este operată în legătură cu influența pattern-urilor autorității nonpolitice la care este expus un individ, asupra atitudinilor sale față de autoritatea politică. Deşi primele interacțiuni ale individului cu autoritatea se realizează în contextul familial şi este posibil ca primele idei despre politică să fie generalizări ale acestei situații, sunt identificate o varietate de alte pattern-uri ale autorității neguvernamentale la care individual este expus (la şcoală, la locul de muncă, în cadrul diferitelor organizații cărora le aparține) şi care, fiind mai apropiate ca tip de sistemul politic, dar şi mai recente în raport cu experiențele politice, pot avea o influență mai mare asupra acestora.

Pe de altă parte, predispozitiile create de pattern-urile autorității familiale pot fi întărite, menținute sau contracarate prin forme de socializare politică manifestă. Astfel, expunerea la un material explicit politic (în mediul familial, şcolar, mass-media) contribuie la structurarea propriilor atitudini specifice sau generale ale individului, ca de pildă respectul sau lipsa de respect față de regimul politic, loialitatea şi partizanatul politic, spiritul civic respectiv lipsa acestuia.

Un ultim aspect al modelului clasic al socializării politice asupra căruia cercetările lui Almond şi Verba introduc o extindere, priveşte fluxul influenței dintre modelele şi instanțele socializatoare nepolitice şi sistemul politic. Acest flux nu poate funcționa într-un singur sens, pentru că aşa cum pattern-urile de autoritate nepolitică (familie, şcoală, loc de muncă) produc efecte la nivelul experiențelor politice individuale, şi standardele, normele şi calitatea funcționării sistemului politic, au impact asupra acestui nivel al modelelor nepolitice de autoritate.

Aşadar atitudinile politice nu decurg dintr-o sursă uşor identificabilă şi operaționalizabilă şi orice simplificare ce încearcă stabilirea unor relații de determinare între o categorie univocă de valori şi "vocația" democratică a unei societăți, poate da naştere unor etichete colorate ideologic cel mult. Este cert că se poate susține o convertire a valorilor

[9] A se vedea E. Aronson, T.D. Wilson, R. M. Akert, *Social Psychology*, HarperCollins College Publishers, 1994 şi J. F. Calhoun, J. Ross Acocella, *Psychology of Adjustment and Human Relationships*, McGraw-Hill, 1990

dobândite în contexte nepolitice, în valori, atitudini şi comportamente politice, însă relaţiile dintre cele două planuri nu sunt lipsite de ambiguitate. Această convertire are regimuri funcţionale diferite în rândurile unor grupuri diferite, şi este mediată de o multitudine de factori care pot conduce la întărirea sau dimpotrivă la inhibarea congruenţei între pattern-urile nepolitice şi cele politice.

Efectele participării indivizilor în grupurile primare şi nepolitice asupra atitudinilor politice ale acestora, se manifestă după câteva principii care acţionează agregat:

1) sunt cumulative (individul cu şanse constante de participare în zone nepolitice diferite va generaliza această experienţă în participare politică);

2) sunt substituibile de către alţi factori sociali (nivel ridicat de educaţie şi într-o măsură mult mai mica, participarea la locul de muncă) şi

3) se situează într-o ordine ierarhică a importanţei.

Acest ultim principiu nu se aplică în mod similar tuturor societăţilor. Într-un sistem social diversificat, aşa cum sunt majoritatea sistemelor sociale contemporane, socializarea în familie şi chiar şi în şcoala primară reprezintă o pregătire inadecvată pentru participarea politică. În aceste societăţi principalele roluri adulte sunt funcţionale şi orientate spre îndeplinirea de scopuri, astfel încât rolurile difuze şi atributive învăţate în familie nu sunt un antrenament potrivit pentru o participare activă a individului în sistemul social mai larg[10]. Rolurile semnificative în raport cu sistemul politic vor fi îndeplinite în aceste situaţii de alte agenţii socializatoare, mai apropiate în timp şi ca structură de acest sistem.

1.5. Reconfigurarea formelor moderne de participare politică

Tendinţa de creştere a oportunităţilor de participare în familie şi la şcoală, specificul muncii cu accent treptat pe judecata autonomă, sporirea stocurilor de educaţie din societăţile moderne, sunt toate argumente pentru ideea că pattern-urile de participare nepolitică s-au schimbat relativ uniform de-a lungul timpului în sensul măririi disponibilităţii individului pentru participare politică.

Este însă discutabil în ce măsură aceasta a condus la o creştere a participării politice efective. Schimbarea valorilor societăţilor moderne a fost însoţită, se pare, de o reconfigurare a formelor de participare politică, precum şi a ariilor în care publicul îşi manifestă interesul politic.

[10] S.N. Eisenstadt, *From Generation to Generation*, Glence, 1956, după Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică*, Ed. DU Style, Bucureşti, 1996

În majoritatea sistemelor democratice cu tradiție s-a constatat o creştere a insatisfacției publicului în raport nu cu valorile şi principiile democrației, ci cu instituțiile democrației reprezentative.

Accentuarea rolului societății civile în procesele decizionale a fost o mişcare către o formă de democrație participativă, consistentă cu emergența valorilor postmaterialiste/postmoderniste[11].

Declinul în ratele de participare la vot constatat în toate democrațiile occidentale[12], precum şi lipsa de interes a publicului față de formele tradiționale de participare politică, pot fi interpretate ca sugerând insatisfacția cu această formă de democrație reprezentativă. Aceasta cu atât mai mult cu cât acest declin a fost însoțit în țările dezvoltate de o creştere a frecvenței contactelor directe ale cetățenilor cu autoritățile şi a activităților desfăşurate în cadrul grupurilor comunitare[13].

Noile pattern-uri de participare politică, apartenența şi activarea în grupuri intermediare de acțiune de tipul asociațiilor voluntare, au creat în democrațiile occidentale presiuni pentru luarea în considerare a unor noi forme de elaborare şi implementare a politicilor publice, implicând participarea publică atât în procesele de input cât şi în cele de output. Aceste reforme instituționale, demarate ca răspuns la provocările schimbării valorilor societăților pe axa materialism/postmaterialism în termenii lui Inglehart, au ajuns, prin mecanismele unor instituții internaționale, să fie adoptate de societăți aflate în puncte diferite pe această axă, societăți cu opțiuni neomogene privind stilurile de reprezentare a intereselor. Acest fapt ar putea explica dezvoltarea greoaie şi funcționarea atipică (defectuoasă din perspectiva teoriei normative a democrației) a societătii civile în unele dintre țările cu democrații recente, printre care şi România[14].

Schimbarea valorilor şi aptitudinilor politice ale cetățenilor reprezintă aşadar rădăcinile unor provocări la care democrațiile, mai noi şi mai vechi, trebuie să facă față.

Ralf Dahrendorf, în urmă cu un sfert de secol, intuia foarte bine această obligatorie capacitate de adaptare pe care sistemele politice democratice trebuie să o dezvolte: "Ceea ce trebuie să facem mai mult decât orice este să menținem acea flexibilitate a instituțiilor democratice care, intr-un fel, este cea mai mare virtute a lor: abilitatea acestor instituții de a

[11] Vezi capitolul Schimbare valorică…….

[12] Sursa: analiză comparativă de-a lungul ultimelor două decenii pe serii de date provenind din Eurobarometru şi alte investigații internaționale, după Russell J. Dalton, *Value Change and Democracy*, University of California, 1998

[13] Sydney Verba, Schlozman Kay şi Henry Brady, *Voice and Equality: Civic Volunteerism in American Politics*, Cambridge, Harvard University Press, 1995; trebuie menționat că Robert Putnam avertizează într-un articol mai recent ce a stârnit controverse, că America ultimului deceniu a cunoscut o descreştere atât a participării politice tradiționale, cât şi a formelor de manifestare a conştiinței civice (Robert Putnam, ……)

[14] A se vedea capitolul Societatea civilă……..

introduce … schimbarea fără revoluție – abilitatea de a da răspunsuri noi unor probleme noi, abilitatea de a dezvolta instituții mai degrabă decât a le schimba tot timpul, abilitatea de a ține liniile de comunicare deschise între conducători şi conduşi şi abilitatea de a face ca oamenii să conteze dincolo de orice altceva”[15].

[15] Ralf Dahrendorf, *Excerpts from remarks on the ungovernability study*, în Michael Crozier şi alții, *The Crisis of Democracy*, New York University Press, 1975

Bibliografie

Almond, Gabriel şi Verba, Sidney. 1996. *Cultura civică. Atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni*. Bucureşti: Editura DU Style.

Anheier, Helmut and Salamon, Lester M. 1996. *Social Origins of Civil Society*. Baltimore: The John Hopkins University Institute for Policy Studies.

Arato, Andrew and Cohen, Jean L. 1992. *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press.

Banfield, Edward D. 1967. *The Moral Basis of a Backward Society*. New York: Free Press.

Bauman, Zygmunt. 1995. *Postmodern Ethics*. Oxford: Blackwell.

Bauman, Zygmunt. 1996. *Morality in the Age of Contingency*. În Heelas, Paul, Lash, Scott and Morris, Paul (eds.). 1996. *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Cambridge Mass. and Oxford: Blackwell Publishers.

Bauman, Zygmunt. 2001. *Comunitatea. Căutarea siguranţei într-o lume nesigură*. Filipeştii de Târg: Editura Antet.

Bauman, Zygmunt. 2000. *Globalizarea şi efectele ei sociale*. Filipeştii de Târg: Editura Antet.

Bădescu, Gabriel. 2003. *Încredere şi democraţie în ţările în tranziţie*. Sociologie Românească, vol.I, nr.1-2/2003.

Bădescu, Gabriel. 2001. *Participare politică şi capital social în România*. Cluj-Napoca: Editura Accent.

Brehm, John and Rahn, Wendy. 1997. *Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital*. American Journal of Political Science. Vol.41, Issue 3 (Jul., 1997), 999-1023: University of Wisconsin Press.

Coleman, James C. 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge Mass.: Harvard University Press.

EUROSTAT. European Commission. 2010. *The Social Situation in the European Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Frisby, David and Featherstone, Mike. 1997. *Simmel on Culture. Selected Writings*. London: Sage Publications.

Inglehart, Ronald. 1985. *Aggregate Stability and Individual-Level Flux in Mass Belief Systems: The Level of Analysis Paradox.* American Political Science Review 79:97-116.

Inglehart, Ronald and Abramson, Paul. 1995. *Value Change in Global Perspective.* Michigan: The University of Michigan Press.

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

Knack, Stephen. 1999. *Social Capital, Growth and Poverty: A Survey of Cross-Country Evidence*. Working Paper no. 7: The World Bank.

Marcus, George. 1992. *Past, Present and Emergent Identities: Requirements for Ethnographies of Late Twentieth- Century Modernity Worldwide*. În Lash, Scott and Friedman, Jonathan (eds.). 1992. *Modernity and Identity*. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell.

Mărginean, Ioan. 1999. *Suportul social pentru democrație*. Sociologie Românească. Nr. 2/1999. 3-18.

McLean, George F. (Ed.). 1996. *Civil Society and Social Reconstruction*. Washington: The Council for Research in Values and Philosophy.

Quigley, Kevin F.F. and Popson, Nancy E. 1999. *Rebuilding Civil Society in Eastern and Central Europe*. În Anheier, Helmut K. and Toepler, Stefan (ed.). 1999. *Private Funds, Public Purposes*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Parsons, Talcott and Shils, Edward. 1951. *Values and Social Systems*. În Parsons, Talcott and Shils, Edward (eds.). 1951. *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Putnam, Robert D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. 1995. *Bowling Alone: America's Declining Social Capital*. Journal of Democracy, vol.6, No.1. pp. 65-78. În Sztompka, Piotr. 1997. (op.cit.)

Putnam, Robert D. 1996. *The Strange Disappearance of Civic America*. The American Prospect, Winter 1996. pp. 34-48. În Sztompka, Piotr. 1997. (op.cit.)

Robertson, Roland. 1995. *Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity*. În Featherstone, Mike; Lash, Scott and Robertson, Roland. 1995. *Global Modernities*. London: Sage Publications.

Rojek, Chris. 1995. *Decentring Leisure. Rethinking Leisure Theory*. London: Sage Publications.

Rose, Nikolas. 1996. *Authority and the Genealogy of Subjectivity*. În Heelas, Paul, Lash, Scott and Morris, Paul (eds.). 1996. *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Cambridge Mass. and Oxford: Blackwell Publishers.

Sandu, Dumitru. 2003. *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării. Încredere, toleranță şi rețele sociale*. Iaşi: Editura Polirom.

Sandu, Dumitru. 1999. *Spațiul social al tranziției*. Iaşi: Editura Polirom.

Sandu, Dumitru. 1999. *Drumul antreprenorial: fără încredere dar cu relații*. Sociologie Românească. Nr. 2/1999. 123-142.

Sandu, Dumitru. 1996. *Sociologia tranziției. Valori şi tipuri sociale în România*. Bucureşti: Editura Staff.

Seligman, Adam B. 1992. *The Idea of Civil Society*. Princeton: Princeton University Press.

Seligman, Adam B. 1990. *Towards a Reinterpretation of Modernity in an Age of Postmodernity*. În Turner, Bryan S. (ed.). 1990. *Theories of Modernity and Postmodernity*. London: Sage Publications.

Shils, Edward and Parsons, Talcott. 1951. *Values and Social Systems*. În Parsons, Talcott and Shils, Edward (eds.). 1951. *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Smart, Barry. 1990. *Modernity, Postmodernity and the Present*. În Turner, Bryan S. (ed.). 1990. *Theories of Modernity and Postmodernity*. London: Sage Publications.

Sztompka, Piotr. 1993. *The Sociology of Social Change*. Oxford: Blackwell Publishers.

Sztompka, Piotr. 1999. *Trust. A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Capitolul 2

Repere teoretice ale abordării cetățeniei din perspectivă sociologică

Scopul acestui capitol este explorarea diferitelor sensuri ale cetățeniei europene, aducând în discuție subiectul critic al indentității europene prin prisma căruia se doreşte înțelegerea conceptului de cetățenie europeană.

2.1. Ideea de cetățenie europeană: scurt istoric

Existența Europei este multidimensională, aceasta fiind simultan o entitate geografică, culturală şi rasială. De-a lungul anilor, Europa s-a transformat într-o constelație de ideologii, naționalități, culturi, grupuri etnice şi religioase diferite. La ce ne referim când vorbim despre cetățenia europeană? Se poate face oare o distincție între conceptele de "cetățenie europeană" şi "cetățean al Uniunii Europene" sau cele două sunt sinonime? Poate fi considerat cetățean european, o persoană care crede în valorile şi idealurile Europei sau o persoană care este recunoscută prin Tratatul de la Maastricht drept cetățean european?

Ideea de cetățenie europeană a fost pentru prima dată menționată şi instituționalizată în cadrul Tratatului de la Maastricht, iar un studiu asupra acestui concept nu poate ignora acest fapt.

O primă distincție necesară ar fi cea dintre ideea de cetățenie europeană şi Uniunea Europeană. O altă distincție necesară este cea dintre conceptele de cetățenie globală şi cetățenie europeană. Cetățenia europeană, în toate aspectele practice, nu poate să nu facă referire la cetățenia Uniunii Europene. Sistemul politic al Uniunii Europene este descentralizat şi bazat pe angajamentul voluntar al statelor membre şi al cetățenilor acestora, şi se sprijină pe sub-organizatii pentru a dispune de coerciția administrativă.(Hix, 1999, p.5).

Uniunea Europeană simbolizează ruptura față de concepția modernă a suveranității şi teritoriului politic. O idee fundamentală a Europei este actul granițelor deschise ce încorporează mobilitatea cetățenilor în cadrul spațiului european (Stacul, Moutsou şi Kopnina, 2006, p.5). Aceasta este o idee-cheie a conceptualizării cetățeniei europene, care, printre altele, face referire la mobilitatea economică şi culturală (Barry, 1993, p.317). Această mobilitate, susținută de varii instituții şi legi ale Uniunii Europene, este menită a întări unitatea şi spori sentimentul de ataşament în rândul europenilor.

Procesul integrării europene, ce a adus împreună 27 de state până acum, a fost concentrat de-a lungul istoriei asupra beneficiilor economice şi comerciale. Scopul procesului

de integrare în prezent şi pe viitor este acela de a creşte gradul de implicare al cetățenilor, pentru a întări sentimentul de apartenența la Uniunea Europeană, şi în acelaşi timp al respectului față de diversitatea națională şi specificul regional din punct de vedere cultural (Kouveliotis, 2000).

McGarry (McGarry *et al.*, 2006, p.1) susține faptul că integrarea europeană are câteva dimensiuni, printre care schimbările normative, integrarea economică şi structurile transnaționale. Schimbările normative fac referire la o nouă înțelegere a suveranității, autodeterminării şi drepturilor individului. Libera circulație a bunurilor, serviciilor şi capitalului caracterizează integrarea economică din cadrul Uniunii Europene. Integrarea europeană a încurajat politica economică neo-liberală, promovată la nivel global, ce promovează liberalizarea comerțului, scăderea inflației, dereglementarea şi fermitatea bugetelor fiscale (Christiansen, 2001, p.510). Uniunea Europeană, Consiliul Europei, Tratatul Atlanticului de Nord (NATO), Organizația pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) şi alte angajamente inter-statale precum Acordul Schengen asupra Controlului la Granițe sunt câteva dintre exemplele variate de instituții transnaționale ce au rezultat în urma procesului de integrare europeană. Prin urmare, integrarea europeană a progresat în principal pe trei segmente, cel socio-politic, cultural şi cel economic.

Adepții abordării supranaționale la nivelul Uniunii Europene încearcă recrearea unui mit naționalist la nivel european şi cred cu tărie în construcția unui singur *demos* care să transceandă statul, acesta fiind necesar pentru crearea unei identități politice comune veritabile (Nicolaïdis, 2005, p.101).

În acest context, cetățenia este înțeleasă drept un concept universal, considerat punct central al comunității politice (Carens, 2004). Statutul de membru în cadrul unei comunități politice denotă o identitate ce depăşeşte toate celelalte identități, cum ar fi cea religioasă, de gen sau de clasă. Conform lui Roy (2003), "cetățenia constituie o identitate covârşitoare ce maschează toate celelalte identități pentru a produce un cetățean mascat, neînsemnat (şi astfel) egal față de toți ceilalți cetățeni ai națiunii".

Concepția idealistă a statului-națiune presupune o administrație centrală şi o cultură omogenă ce formează o comunitate politică (Carens, 2004). Aceasta este o definiție foarte restrânsă, având în vedere contextul deosebit de schimbat în care cetățenia se desfăşoară actualmente. Astăzi ideologiile globaliste vorbesc despre necesitatea unei dezrădăcinari a cetățeniei de teritoriu şi statul-națiune, pentru a putea fi adecvată multitudinii de oameni, legăturilor şi aspirațiilor acestora.

2.2. Sensuri şi provocări ale cetățeniei europene

Sensul clasic al cetățeniei este prezentat de către T. H. Marshall. Conform lui, cetățenia face referire la "statutul de membru deplin în cadrul unei comunități politice", unde acest statut presupune participarea indivizilor ... în cadrul acestei asocieri. Acest fapt subliniază două obiective importante ale cetățeniei moderne: (Marshall, 1950) – (a) încurajarea camaraderiei la nivel orizontal prin dizolvarea ierarhiilor ce există în mod obişnuit într-o comunitate politică, şi (b) integrarea celor marginalizați şi defavorizați. Marshall găseşte trei categorii de drepturi, civile, politice şi sociale, ce urmează o evoluție progresivă liniară. Formulate în secolul al XVIII-lea, drepturile civile fac referire la libertatea individului şi la deplina sa egalitate în fața legii. Indispensabile drepturilor civile sunt drepturile politice, care vor lua naştere în secolul al XIX-lea. Drepturile sociale vor apărea abia în secolul al XX-lea, atunci când revendicările asupra drepturilor egale la angajare, educație şi sănătate vor prevala.

A fi cetățean presupune a transcende caracteristicile etnice, religioase şi alte particularități ale unei persoane şi de a gândi şi acționa ca un membru al unei comunități politice. Insă, în realitate, indivizii reuşesc rareori să despartă aceste atribute de ei înşişi. Conceptul fundamentat de Kymlicka de „cetățenie multiculturală" este în esență o critică a modelului unitar de cetățenie, în care statul nu face nicio distincție între cetățeni în funcție de identitățile lor ascriptive şi recomandă ca fiecare cetățean să se bucure de aceleaşi drepturi. Modelul unitar oferă întâietate statului şi nu este relevant pentru studiul cetățeniei europene. Este mai apropiat de ideea lui Walzer despre cetățenie, care este legată de teritoriu şi subliniază centralitatea statelor-națiune. De exemplu, în Franța, imigranții şi alte minorități sunt percepuți ca o problemă socială şi un pericol pentru ordinea socială. Ideea *Pragului de toleranță* ce a caracterizat societatea franceză în timpul majorității secolului XX, sugerează că fiecare societate are o limită de toleranță în ceea ce priveşte străinii, iar conflictul este inevitabil dacă acea limită este depăşită (Doty, 2003, p. 62). Astfel, pentru a evita „conflictul", statele se aşteaptă ca imigranții să fie asimilați, iar egalitatea de status şi oportunități este condiționată de aderareaa imigranților la normele dominante.

Conform lui Carens (2000), modelul unitar este inadecvat din punct de vedere empiric, pentru că nu corespunde practicilor actuale în multe state, care recunosc mai multe forme de apartenență şi de cetățenii suprapuse. Lipseşte esența teoriei, adică aceasta nu reuşeşte să evidențieze modalitățile în care recunoaşterea diferențelor poate fi esențială pentru îndeplinirea obligației de egalitate (Carens, 2000). Comparând, cetățenia europeană este mai conciliantă şi mai apropiată de drepturile multiculturale ale Kymlickăi.

Proiectul european este la fel de mult cultural şi politic pe cât este economic şi juridic. Dezvoltarea unui simț al apartenenței europene este văzută ca o condiție esențială pentru succesul proiectului european (Shore, 2000, pp. 66-86). Acest lucru este explicitat într-un pamflet de informare publică al Uniunii Europene (Painter, 2005):

"*Pentru ca oamenii să se simtă cetățeni europeni ei trebuie în primul rând să aibă un minim sentiment de ataşare geografică față de Europa. În contextul cetățeniei europene, este de asemenea important ca oamenii să se simtă apropiați din punct de vedere psihologic de Europa. Deşi la sfârşitul secolului XX nu se poate vorbi în adevăratul sens al cuvântului de existența unei identități europene, majoritatea cetățenilor Uniunii Europene se simt parțial europeni*."

În concluzie, ideea de cetățenie europeană este mai mult simbolică decât substanțială. Aceasta este conturată, deocamdată, în plan politic. Cetățenia ca sentiment împărtăşit este condiționată de dezvoltarea unei identități, iar aceasta din urmă nu poate emerge decât în comunitate. Eterogenitatea actuală a Europei face dificil de anticipat evoluția unei astfel de comunități. (Joppke, 1999, p. 191).

2.3. Sentimentul de comunitate şi participarea socială în rândul tinerilor

Studiul efectelor individuale şi sociale ale participării tinerilor la viața publică pune în evidență relația dintre sentimentul apartenenței la comunitate ca premisă a participării, şi bunăstarea socială.

Conceptul de sentiment al comunității a devenit extrem de popular în ultimele decenii, abordat din perspectiva unor discipline precum psihologia, sociologia sau ştiințele politice. Acesta este utilizat în descrierea sentimentelor de apartenență la diferite tipuri de comunitate: organizații sociale formale şi informale, cumunități definite de o locație fizică sau geografică, precum comunitatea locală, oraşul, națiunea, entitățile extranaționale precum UE, sau cartierul şi şcoala. Termenul a fost utilizat de asemenea pentru a se face referire la entități sociale bazate pe interese, scopuri şi nevoi comune, precum grupurile sportive, politice sau grupurile voluntare.

Dezbaterea asupra sentimentului de apartenență la comunitate s-a amplificat ca o consecință a schimbărilor sociale, demografice, politice şi culturale asociate cu fenomenul de globalizare (Bauman, 1998). Consecințele negative ale acestor schimbări sociale şi mai ales, creşterea fragmentării relațiilor sociale, individualismul, conflictele, sentimentul de singurătate, alienare şi neajutorare, problemele sociale, omogenizarea culturală, sunt fenomene intens discutate in spațiul ştiințelor sociale, ca efecte ale globalizării.

Pentru a contracara astfel de fenomene, comunitatea pare a fi un context ideal (adesea idealizat), în cadrul căruia este posibilă experimentarea unor relații autentice şi semnificative, menite a conduce catre "binele comun", capabile să genereze sentimente pozitive şi să faciliteze identificarea culturală a indivizilor şi grupurilor.

Mare parte din literatura actuală ce tratează tema comunității, face referire implicit sau explicit la conceptualizarea tradițională a lui Tönnies, care distinge între *Gemeinsschaft,* comunitatea în care se regăsesc legături puternice de rudenie şi prietenie, şi *Gesellschaft,* ce descrie oraşul impersonal, specific modernității.

În psihologie, conceptul de sentiment al comunității, introdus de către Sarason în 1974, este definit drept " percepția similarității cu ceilalți, o interdependență recunoscută, o dorință de a păstra această interdependență prin oferirea… pentru ceilalți, a ceea ce se aşteaptă din partea noastră, sentimentul de apartenență la o structură stabilă şi de încredere" (p. 174).

În încercarea de a înțelege şi analiza empiric modul în care sentimentul de comunitate poate influența relațiile între indivizi în cadrul comunităților şi comportamentelor colective, McMillan şi Chavis (1986) propun un model cu patru dimensiuni incluzând următoarele componente:

1. Calitatea de membru, înțeleasă ca sentimentul de a face parte dintr-o comunitate relațională sau teritorială. Include percepția unor granițe comune, o istorie şi simboluri comune, dar şi sentimente de siguranță emoțională şi angajament personal în comunitate.
2. Influența: oportunitatea indivizilor de a participa la viața comunității, având propria contribuție în cadrul relațiilor reciproce. Această dimensiune corespunde influenței percepute drept capacitate a persoanei de a se implica într-un mod semnificativ în deciziile şi acțiunile comunității.
3. Integrarea şi satisfacerea nevoilor: beneficiile ce derivă din statutul de membru al unei comunități. Se referă la o relație pozitivă între indivizi şi comunitate, în care aceştia îşi pot satisface anumite nevoi ca grup sau ca membri ai comunității.
4. Conexiune emoțională împărtăşită, definită prin împărtăşirea unei istorii, evenimente semnificative comune şi legături sociale de calitate.

Mai recent, din perspectiva unei teorii a identității sociale, Obst, Zinkiewicz şi Smith (2002) au adăugat o a cincea dimensiune a sentimentului de comunitate: puterea de identificare cu comunitatea. Conform acestor autori, sentimentul de comunitate este mai puternic atunci când indivizii simt că apartenența la comunitate este o componentă centrală a identității personale şi se identifică cu aceasta.

Cercetari extensive din domeniul psihologiei si al psihologiei sociale au relevat ca nivele înalte ale sentimentului de comunitate au fost asociate cu indicatori ai bunăstării individuale şi ai calității vieții sociale. Mai mult, sentimentul de comunitate poate fi considerat drept un catalizator al implicării şi participării sociale în cadrul comunității (Chavis and Wandersman, 1990; Davidson and Cotter, 1989; Perkins et al., 1990).

Intrebarea privind existența unei reprezentări similare a acestui concept în rândul adolescenților, tinerilor şi adulților, a dat naştere unor cercetari cu un rezultat interesant: în funcție de vârstă, există o diferență de înțelegere graduală a noțiunii de "comunitate". Astfel, nivelul mai redus de cunoştințe şi experiențe personale ale adolescenților cu variate contexte şi tipuri de comunitate, explică faptul că aceştia, atunci când se gândesc şi discută despre comunitate, se raportează adesea la acele contexte cu care sunt familiari (familia, grupul de colegi, şcoală, vecinătate) şi le este greu să conceapă comunitatea ca un întreg. Pe cale de consecință, adolescenții pot avea abilități limitate în a recunoaşte importanta şi consecințele responsabilității civice. Tinerii şi adulții, din contră, arată o capacitate mai complexă de înțelegere a acestui concept şi astfel o înțelegere mai matură a responsabilității civice.

Sentimentul apartenenței la comunitate este considerat un indicator al calității relațiilor sociale şi al bunăstării sociale.

2.4. Apartenența la comunitate şi bunăstarea socială

În ultimul deceniu, urmând mişcarea psihologiei pozitive (Seligman and Csiksentmihalyi, 2000), a existat un interes crescut în studierea dimensiunii pozitive a bunăstării. Seligman (2002) subliniază cel puțin trei aspecte ale bunăstării subiective a indivizilor, ce au captat atenția cercetătorilor: experiențe subiective pozitive, trăsături şi calități individuale pozitive şi caracteristici pozitive percepute ale instituțiilor, organizațiilor şi comunităților.

Ryan şi Deci (2001) disting două perspective principale în cadrul studiului asupra bunăstării: perspectiva hedonistă, ce include studiul experiențelor subiective pozitive sau al bunăstării subiective (Diener, 1985) şi cea de-a doua, pentru care Keyes (1998, 2005) propune conceptul de bunăstare socială. Aceasta face referire la evaluarea de către indivizi, a propriilor circumstanțe şi funcții în societate. Acest lucru poate fi conceput drept rezultatul unei relații optime între persoană şi context social, aşa cum este construită în structurile sociale de tip comunitar.

Keyes (1998) distinge cinci dimensiuni ale bunăstării sociale:

1. Integrarea socială. Este nivelul la care oamenii simt că au ceva în comun cu ceilalți şi că aparțin propriei comunități. Integrarea socială necesită construirea unui sentiment de apartenență la o colectivitate şi percepția unei sorți comune. Indivizii ce înregistrează scoruri înalte în cadrul acestei dimensiuni ar trebui să perceapă vecinătatea ca fiind mai sigură şi oamenii ca fiind mai de încredere şi ar trebui să fie mai implicați în comunitatea în care trăiesc. Integrarea socială, conform acestei definiții, ar trebui să promoveze implicarea şi participarea socială, şi să fie afectată de deficitul acestora.
2. Contribuția socială. Este definită ca sentimentul de a fi un membru semnificativ al societății, ce are ceva important de oferit lumii. Indivizii ce înregistrează scoruri mari în cadrul acestei dimensiuni se percep ca fiind membri foarte activi ai societății din care fac parte, capabili să aducă contribuții semnificative celorlalti; ba mai mult, se simt mai responsabili față de societatea în care trăiesc. Contribuția socială îmbunătățeşte implicarea şi participarea indivizilor în cadrul comunității (Keyes, 1998).
3. Acceptarea socială. Aceasta face referire la încrederea față de ceilalți şi la împărtăşirea unei opinii favorabile față de natura umană. Indivizii care înregistrează scoruri înalte în cadrul acestei dimensiuni au opinii şi aşteptări favorabile față şi de la ceilalți oameni.
4. Actualitatea socială. Această dimensiune face referire la evaluarea potențialului societății, la ideea conform căreia societatea are un potențial ce devine realitate prin intermediul instituțiilor şi cetățenilor săi. Indivizii cu scoruri ridicate în cadrul acestei dimensiuni consideră că societatea evoluează într-o manieră pozitivă şi au opinii pozitive față de instituțiile acesteia.
5. Coerența socială, ca ultimă dimensiune a bunăstării sociale, face referire la percepția calității şi organizării lumii sociale. Scorurile ridicate în cadrul acestei dimensiuni sunt legate de încercarea de a înțelege mai bine lumea şi funcționalitatea acesteia, dar şi de a înțelege oamenii provenind din culturi şi tradiții diferite.

Bunăstarea socială, conform conceptualizării lui Keyes, este legată de angajamentul activ al indivizilor în cadrul comunității şi societății, iar din perspectiva psihologică asupra comunității, este în strânsă relație cu procesele de participare socială.

2.5. Forme ale participării sociale a tinerilor

Comunitatea şi grupurile sociale reprezintă contextul în care este posibilă experimentarea unor forme diferite de participare socială, "proces în cadrul căruia indivizii se implică în deciziile luate în instituții, programe şi medii ce îi afectează în mod direct" (Heller

et al., 1984; Wandersman, 2000). La nivel individual, participarea socială este considerată drept o componentă a competenței şi responsabilității civice.

Conform lui Campbell şi Jovchelovitch (2000), participarea socială poate fi considerată drept actualizarea comunității, "procesul prin care comunitatea este actualizată, negociată şi, în final, modificată" (p. 264).

În literatura de specialitate există un acord asupra unei asocieri pozitive între participarea socială în comunitățile locale şi sentimentul de apartenență la comunitate (McMillan and Chavis, 1986). Direcția de influență a relației dintre cele două concepte nu este însă clară şi, cel mai probabil, aceasta este bidirecțională. De exemplu, conform lui Chavis şi Wandersman (1990), sentimentul de comunitate ar trebui considerat drept un catalizator pentru participarea socială (Simon et al., 1998). Totuşi, Hughey, Speer şi Peterson (1999) sugerează faptul că participarea în sine poate intensifica sentimentul de apartenență la comunitate.

Multiple cercetări au încercat să explice natura şi semnificația diferitelor forme de participare socială de-a lungul copilăriei şi adolescenței, şi au analizat antecedentele şi efectele acestora în cadrul procesului de dezvoltare şi ajustare socială. Plecând de la premisa că participarea socială produce beneficii importante pentru indivizi şi bunăstare colectivă, au fost investigate abordările şi metodele menite să o promoveze.

În cadrul acestor cercetări, sunt utilizate definiții şi indicatori variați ai participării sociale, în funcție de perspectiva teoretică utilizată. Câteva tipuri de comportament au fost investigate ca forme de participare. Unele dintre acestea nu sunt realmente "sociale", dar, cu toate acestea, pot fi considerate drept precursoare ale unor forme mai mature ale participării sociale. De exemplu, participarea socială include participarea politică (care nu este în mod formal posibilă înainte de atingerea vârstei legale), activitățile voluntare, angajarea în activități sociale, culturale, sportive, evenimente recreaționale şi alte activități extra-curriculare.

Inconsistența de la nivelul definițiilor şi indicatorilor utilizați face şi mai dificilă compararea datelor si rezultatelor obținute în urma cercetărilor şi obtinerea unor concluzii ferme despre procesele ce afectează participarea socială. Varietatea formelor de participare socială este potențial enormă, în special când sunt luate în considerare şi formele neconvenționale, care pot fi specifice contextelor naționale sau regionale.

În acest context, studiile internaționale avansează câteva propuneri care pot fi luate în considerare. De exemplu, clasificarea formelor de participare a adolescenților adoptate în

cadrul Asociației Internaționale pentru Evaluarea Realizărilor Educaționale (în studiul educației civice a adolescenților), include următoarele forme de participare socială:

- În cadrul activităților şcolare: participarea în consiliile elevilor, revistele şcolare, programele de schimburi implicând elevi şi studenți etc.;
- Activități extra-curriculare: participarea în cluburi sportive, de artă, de teatru, de muzică, de calculator etc. Aceste activități sunt în general relaționate cu extinderea educației adolescenților şi folosirea timpului liber, mai degrabă decât cu oportunități efective de participare civică. Totuşi, luând în considerare faptul că ele presupun existența unui grup formal drept context, pot fi un considerate de asemenea contexte de învățare a competențelor sociale;
- Activități voluntare: de exemplu, participarea la un eveniment caritabil de colectare de bani pentru o cauză socială sau la un grup ce întreprinde activități de ajutor pentru comunitate;
- Implicarea în organizații de natură civică: de exemplu, organizații de tineret afiliate partidelor politice, organizații de mediu, ce promovează drepturile omului, organizații culturale, etnice, religioase etc. (Menezes, 2003).

Luând în considerare tendințele generale privind participarea socială a adolescenților şi tinerilor adulți, rezultate din studii realizate în mai multe țări europene, se conturează o apatie destul de consistentă a tinerilor față de politica tradițională, dar şi un interes evident orientat către o paletă variată de forme de implicare civică, inclusiv activități voluntare.

Sentimentul de comunitate este asociat în mod pozitiv cu participarea socială şi este un factor predictiv semnificativ pentru bunăstarea socială. Ca o consecință, promovarea sentimentului de apartenență la comunitate poate fi un instrument de creştere a participării sociale şi a bunăstării sociale, datele cercetărilor confirmând existența unei relații pozitive între variabilele menționate.

Concluzii

Ideea de cetățenie europeană este mai mult simbolică decât substanțială. Aceasta este conturată, deocamdată, în plan politic. Cetățenia ca sentiment împărtăşit este condiționată de dezvoltarea unei identități, iar aceasta din urmă nu poate emerge decât în comunitate.

Cercetari extensive au evidențiat că nivele înalte ale sentimentului de apartenență la comunitate au fost asociate cu indicatori ai bunăstării individuale şi ai calității vieții sociale. Mai mult, sentimentul de comunitate poate fi considerat drept un catalizator al implicării şi participării sociale în cadrul comunității.

Sentimentul de comunitate, asociat asadar în mod pozitiv cu participarea socială, este de asemenea un factor predictiv semnificativ pentru bunăstarea socială. Ca o consecință, promovarea sentimentului de apartenență la comunitate poate fi un instrument de creştere a participării sociale şi a bunăstării sociale.

Bibliografie

Bauman, Zygmunt. 1995. *Postmodern Ethics*. Oxford: Blackwell.

Bauman, Zygmunt. 2001. *Comunitatea. Căutarea siguranței într-o lume nesigură*. Filipeştii de Târg: Editura Antet.

Bauman, Zygmunt. 2000. *Globalizarea şi efectele ei sociale*. Filipeştii de Târg: Editura Antet.

Burke, Peter. 1992. *We, the People: Popular Culture and Popular Identity in Modern Europe.* În Lash, Scott and Friedman, Jonathan (eds.). 1992. *Modernity and Identity*. Oxford UK and Cambridge USA: Blackwell.

Cartmel, Fred and Furlong, Andy. 1997. *Young People and Social Change. Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.

Delanty, Gerard. 2003. *Community*. London: Routledge.

Fornas, Johan. 1995. *Youth, Culture and Modernity* în Fornas, Johan and Bolin, Goran. 1995. *Youth Culture in Late Modernity*. London: Sage Publications.

Habermas, J.. 1996. *Between Facts and Norms: Contribution to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge, MA: MIT Press.

Magnette, Paul. 2001. *European Governance and Civic Participation: Can the European Union be Politicised?*. New York: Jean Monnet Working Paper No.6/2001.

Neculau, Adrian (coord.). 2002. *Noi şi Europa*. Iaşi: Editura Polirom.

Sztompka, Piotr. 1997. *Trust, Distrust and the Paradox of Democracy*. Berlin: WZB Working Paper 97-003.

Warren, Mark E. 1999. *Civil Society and Good Governance*. Washington DC: Georgetown University Press.

Capitolul 3

Cetățenia în configurarea spațiului social al tinerilor din România

3.1. Elemente ale excluziunii sociale a tinerilor

Participarea civică şi politică a tinerilor este strâns legată de gradul în care aceştia participă, sau sunt incluşi şi în alte dimensiuni ale vieții sociale, precum cele ce țin de şcoală, muncă, sănătate, familie, grupuri de prieteni. Vom vorbi în cele ce urmează de gradul de participare al tinerilor la primele două dimensiuni din cele menționate, şcoala şi munca, folosindu-ne de date statistice generale despre populația tânără.

Astfel, în ceea ce priveşte gradul de cuprindere în învățământ al populației de vârstă şcolară[16], conform datelor oferite de Institutul Național de Statistică, în anul 2010, 80,8% dintre adolescenții de 15-18 ani erau incluşi într-o formă de învățământ, şi 56% dintre tinerii de 19-23 de ani şi peste, participau la o formă de educație formală (vezi Graficul 1). Tendința observată pentru învățământul liceal şi profesional (15-18 ani) este de creştere a ratei de cuprindere (în 2006 aceasta era mai mică cu 5 p.p., adică 75,7%), în timp ce pentru nivelul postliceal şi universitar (19-23 de ani, şi peste), aceasta este de relativă stagnare.

Aceste date ne arată, indirect, care este procentul de tineri care nu participă la educație, pe anumite categorii de vârstă. Cel mai important segment este grupa de vârstă 15-18 ani, aceasta fiind perioada critică din punct de vedere al traiectoriei viitoare a tânărului, care poate însemna fie continuarea studiilor, fie intrarea pe piața muncii. Pentru această grupă de vârstă, aşadar, ***procentul de tineri excluşi, din varii motive, din sistemul de învățământ, este de aproximativ 20%.***

Merită menționat şi faptul că, față de alte țări europene, rata de participare pe toate nivelurile de învățământ (3-29 de ani) este mai mică în România, țara noastră situându-se, cu o valoare de 56,1% (în 2006), sub media europeană (63,9%)[17].

[16] Indicatorul rata brută de cuprindere şcolară în învățământ, pentru un anumit nivel, exprimă numărul total al elevilor cuprinşi în acel nivel de învățământ , indiferent de vârstă, ca raport procentual față de totalul populației din grupa oficială de vârstă corespunzătoare nivelului respectiv (după *Raport asupra stării sistemului național de învățământ;* Bucureşti: Ministerul Educației, Cercetării şi Inovării – MECI, 2009).

[17] *Key education in Europe,* 2009, după: MECI, 2009, pag 32.

Graficul 1. *Evoluția gradului de cuprindere în învățământ al populației de vârstă şcolară (%- 2006-2010)*

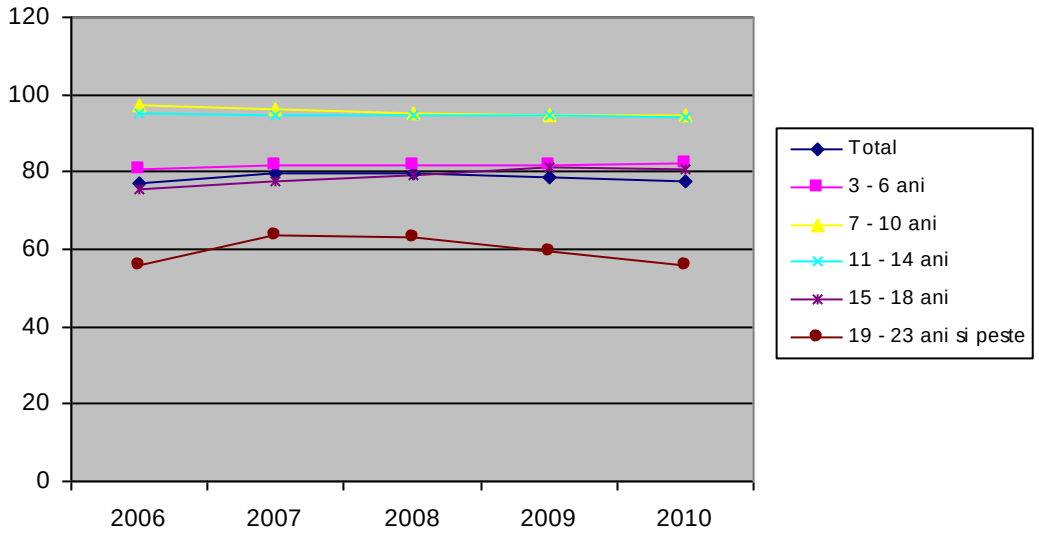

Sursa: INSSE, *Tempo online*

Un alt indicator important, legat de participarea, sau mai degrabă neparticiparea la educație, este rata abandonului şcolar[18]. Rata abandonului din învățământul românesc are valori diferite, în funcție de nivelul de educație. Astfel, la nivelul anului şcolar 2008/2009, rata abandonului era de 2,4% în învățământul liceal, 8,3% în învățământul profesional, şi 5,9% în învățământul postliceal şi de maiştri (MECTS: 2011). După cum se observă, tinerii cei mai expuşi riscului de a abandona şcoala sunt cei care frecventează cursurile unei instituții orientate pe un domeniu aplicativ.

Ca evoluție în timp, există o tendință de scădere a ratei abandonului în învățământul liceal, dar şi a celei din învățământul postliceal şi de maiştri, față de anul 2006/2007, şi una de creştere uşoară a celei din învățământul profesional.

Există aşadar, în afara tinerilor care nu participă deloc la nivelul de educație corespunzător vârstei lor, şi un segment (situat între 2,5% şi 8%), de tineri care renunță pe parcurs să mai frecventeze şcoala, din motive pe care nu le cunoaştem în mod exact.

În afară de şcoală şi accesul la educație, un alt aspect cu incidență asupra incluziunii/excluziunii sociale a tinerilor este accesul pe piața muncii. Accesul la un loc de muncă plătit oferă, pe lângă un salariu/venit necesar pentru a te întreține, şi un mediu social şi resurse informaționale altfel indisponibile. Persoanele fără un loc de muncă sunt, din aceste

[18] Rata abandonului şcolar reprezintă diferența între numărul elevilor înscrişi la începutul anului şcolar şi cel aflat în evidență la sfârşitul aceluiaşi an şcolar, exprimată ca raport procentual față de numărul elevilor înscrişi la începutul anului şcolar. (după: MECI; 2009, pag. 66)

motive, mai expuse excluderii sociale şi pe alte dimensiuni, precum accesul la servicii de sănătate, la oportunități de petrecere a timpului liber, şi, bineînțeles, la oportunități de manifestare şi implicare în acțiuni de interes civic, general.

Precum se vede din Graficul 2, ratele şomajului BIM[19] la categoriile de vârstă tinere, 15-24 şi 25-34 de ani, sunt cele mai mari, cu o rată de 21,8% în trimestrul 2 din 2011 la grupa 15-24, respectiv 7,4% la grupa de vârstă 25-34 de ani. Ca tendințe în timp, între 2008 şi 2011, acestea au crescut, la ambele categorii de vârstă, cu 1,5-3 puncte procentuale.

Graficul 2. *Evoluția ratei somajului BIM, pe grupe de varsta, între 2007-2011*

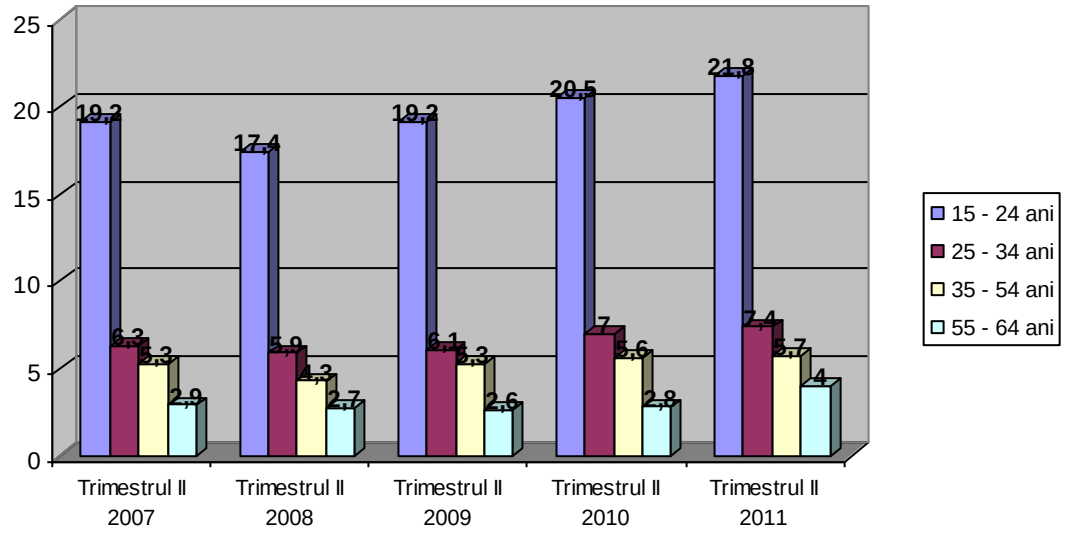

Sursa: INSSE, Tempo online

Dincolo de aceste date statistice brute, despre nivelul şomajului în rândul tinerilor, mai sunt disponibile şi unele date de sondaj despre categoriile de persoane cele mai expuse riscului de a fi şomeri, în percepția fie a tinerilor, fie a angajatorilor.

Astfel, cele mai dezavantajate categorii de persoane, din punct de vedere al accesului la locuri de muncă, sunt, în percepția tinerilor români (ANSIT-ANT: 2008, pag.80) : *persoanele*

[19] Somerii in sens BIM* sunt persoanele in varsta de 15 - 74 ani care in cursul perioadei de referinta indeplinesc simultan urmatoarele conditii:
- nu au un loc de munca si nu desfasoara o activitate in scopul obtinerii unor venituri;
- sunt in cautarea unui loc de munca, utilizand in ultimele 4 saptamani (inclusiv saptamana de referinta) diferite metode active pentru a-l gasi: contactarea agentiei (nationale sau judetene) pentru ocuparea fortei de munca sau a unei agentii particulare de plasare in vederea gasirii unui loc de munca, contactarea directa a patronilor sau a factorilor responsabili cu angajarea, sustinerea unor teste, interviuri, examinari, demersuri pentru a incepe o activitate pe cont propriu, publicarea de anunturi si raspunsuri la anunturi, studierea anunturilor din mica publicitate, apel la prieteni, rude, colegi, sindicate, alta metoda in afara celor mentionate;
- sunt disponibile sa inceapa lucrul in urmatoarele doua saptamani (inclusiv saptamana in care s-a desfasurat interviul), daca s-ar gasi imediat un loc de munca.
*Conform criteriilor Biroului International al Muncii (Sursa: INSSE, AMIGO)

cu handicap, persoanele cu HIV/SIDA, persoanele de etnie romă şi homosexualii (peste 50% dintre respondenţi le consideră dezavantajate). Procentul tinerilor (de 14-35 de ani, în cazul nostru), care consideră că există o inechitate din punct de vedere al accesului la un loc de muncă pentru categoria „tineri", era, la nivelul anului 2008, de 24%. Există aşadar un segment de circa un sfert din populaţia tânără care se percepe, ca şi categorie de vârstă, a fi discriminată sau dezavantajată, din punct de vedere al accesului la locuri de muncă.

Pe de altă parte, în percepţia angajatorilor, cele mai dezavantajate grupuri la angajare (după procentul angajatorilor deloc dispuşi să-i angajeze) sunt (Observatorul Social: 2010a): *persoanele cu handicap* (38%), *rromii* (37%), *persoanele mai în vârstă* (13%), *persoanele care au alte opţiuni politice decât şeful* (13%), *femeile cu copii mici în întreţinere* (9%), *tinerii* (7%), *persoanele cu un aspect fizic mai puţin plăcut* (7%), *femeile* (5%).

Conform aceluiaşi sondaj (Observatorul Social: 2010b)[20], în cazul celor care şi-au pierdut locul de muncă şi au participat la interviuri de angajare, vârsta sub 25 de ani în cazul bărbaţilor, şi faptul de a avea grijă de copii minori, în cazul femeilor, constituie două motive importante de refuz al angajării.

Apartenenţa la etnia rromă reprezintă, după cum am văzut, unul din factorii cei mai importanţi în ceea ce priveşte excluziunea socială şi sărăcia. Mai concret, conform Barometrului de Incluziune Socială (Observatorul Social: 2010c, p.1*), aproape jumătate (45%) din respondenţii de etnie rromă nu au un loc de muncă stabil şi desfăşoară lucru temporar/sezonier sau cu ziua, realizând venituri sporadice.* În rândul respondenţilor populaţiei majoritare, acest procent este de doar 5%. Ca o consecinţă a acestui fapt, 60% din gospodăriile de rromi incluse în studiu declară venituri aflate sub salariul minim pe economie (600 de lei, la data realizării cercetării), faţă de un procent de aproximativ 12% în cazul popolaţiei majoritare. De asemenea, media venitului lunar declarat al unei gospodării de rromi este de 657 lei, în timp ce pentru respondenţii reprezentând populaţia majoritară aceasta este de 1665, adică de 2,5 ori mai mare.

3.2. Relaţii sociale, încredere, discuţiile despre politică

Climatul social general existent într-o societate, poate încuraja sau dimpotrivă, inhiba comportamentele de implicare activă în aspectele ce ţin de interesul colectiv. Cu cât membrii

[20] Rezultatele sondajului au fost prezentate în mai multe rapoarte. Datele despre care vorbim se regăsesc în raportul intitulat: *Discriminarea pe piaţa muncii din România: percepţia şi evaluările populaţiei generale,* ce poate fi descărcat gratuit de la adresa: http://www.observatorul-social.ro/wp-content/uploads/2011/11/Studiu-1_Populatie_2010.pdf , accesat în data de 6.12.2011, ora 15.42;

unei comunități au mai multă încredere unii în alții şi se află în relații de cooperare, cu atât acțiunile comune sunt mai uşor de realizat, de pus în practică.

Conform unui sondaj național reprezentativ pentru populația adultă a României, realizat în 2008 (EVS, România: 2008), la întrebarea *„În general vorbind, credeți că se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni?*", cei mai mulți români se arătau mai degrabă neîncrezători în semenii lor: 75% dintre respondenți declarau că *e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii,* şi doar 16% că *se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni.* Nu s-au observat diferențe semnificative statistic în răspunsurile la această întrebare, între tinerii de 15-35 de ani şi adulții de peste 35 de ani.

Se constată unele diferențe, în schimb, între tinerii români şi cei europeni. Astfel, tinerii români tind să fie mai puțin încrezători în semenii lor, comparativ cu restul tinerilor europeni: 82% dintre tinerii din România declarau că e mai bine să fii atent în relațiile cu oamenii, față de un procent similar de 72% în restul țărilor europene (vezi Tabelul 1).

Tabelul 1. *În general vorbind, ați spune că se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni? Comparație tineri români-tineri europeni (%)*

	15-35 de ani, România	*15-35 de ani, Europa*[21]
Se poate avea încredere în cei mai mulți dintre oameni	**18,4**	**28,4**
E mai bine să fii atent în relațiile cu ceilalți oameni	**81,6**	**71,6**

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *European Values Survey,* 2008. Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani, Europa: 16674. Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani, România: 370.
Notă: Cifrele bolduite reprezintă diferențe semnificative statistic (valorile reziduale ajustate>2), la un nivel de încredere de 95%.

Folosind date dintr-un alt sondaj, reprezentativ de această dată pentru populația elevilor de liceu (14-19 de ani) din România, referitoare la încrederea în diferite categorii de oameni, constatăm faptul că adolescenții au o încredere aproape totală în familie (95,6% procentul de răspunsuri cu *destul de multă* şi *foarte multă)*, şi o încredere moderată spre mică (sub 35% procentul de răspunsuri cu *destul de multă* şi *foarte multă*) în alte categorii de persoane, precum oamenii de altă religie, de altă naționalitate, sau pur şi simplu oameni pe care îi întâlneşti prima dată (vezi Graficul 3).

[21] Țările (regiunile) incluse în valul 2008-2009 al ***European Value Survey*** (anul 2009 reprezintă doar 10% din totalul subeşantionului de tineri) au fost: *Albania, Azerbaijan, Austria, Armenia, Belgia Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Belarus, Cypru, Ciprul de Nord, Republica Cehă, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Georgia, Germania, Grecia, Ungaria, Irlanda, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Moldova, Montenegru, Olanda, Polonia Portugalia, România, Federația rusă, Serbia, Republica Slovacă, Slovenia, Spania, Elveția, Ucraina, Irlanda de Nord, Kosovo.*

Graficul 3. *Cât de multă încredere ai în…?*

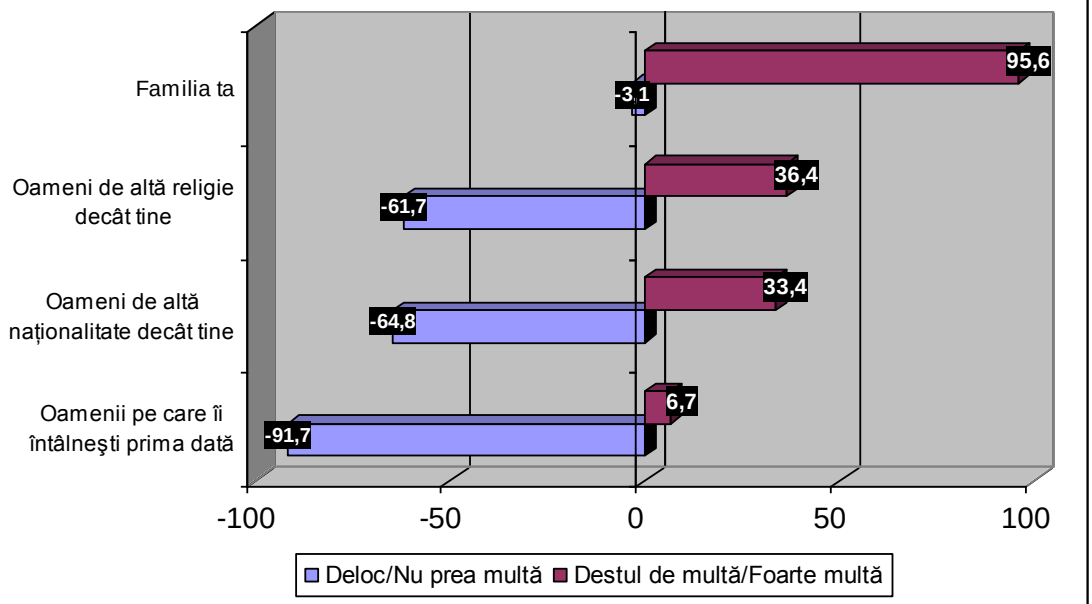

***Sursa*:** Prelucrare pe baza datelor din cercetarea: *Implicarea civică şi politică a tinerilor,* Fundatia Soros, 2010[22]

Notă: Au fost selectate persoanele cu vârsta între 14-19 ani (5575 de subiecți). Diferenta în procente până la 100% o reprezintă răspunsurile tip Nu ştiu/ Nu răspund

Gradul de participare politică şi civică depinde cu siguranță nu doar de încrederea interumană, generală, ci şi de interesul manifestat de tineri față de aspectele ce țin de politic. Din păcate, *cercetările ultimilor ani arată un dezinteres accentuat al tinerilor față de viața politică,* procentul celor puțin sau deloc interesați de aceasta, situându-se în jurul a două treimi dintre aceştia (ANSIT-ANT: 2008, pag.112).

Comparând cu tinerii europeni, din punct de vedere al frecvenței discuțiilor pe teme politice cu prietenii sau rudele, se observă o intensitate mai mare totuşi la tinerii români, indiferent că e vorba de discuții despre probleme politice locale, naționale sau europene: procentul celor care declară că discută frecvent despre acestea este cu aproximativ 10% mai mare în cazul tinerilor români, față de cei europeni (vezi Graficele 4, 5 şi 6).

[22] Mulțumim pe această cale dnului Ovidiu Voicu, manager de programe la Fundatia Soros, pentru amabilitatea furnizării bazei de date a studiului.

Graficul 4. *Frecvența discuțiilor cu prietenii sau rudele, despre problemele politice locale (comparație tineri români-tineri europeni)*

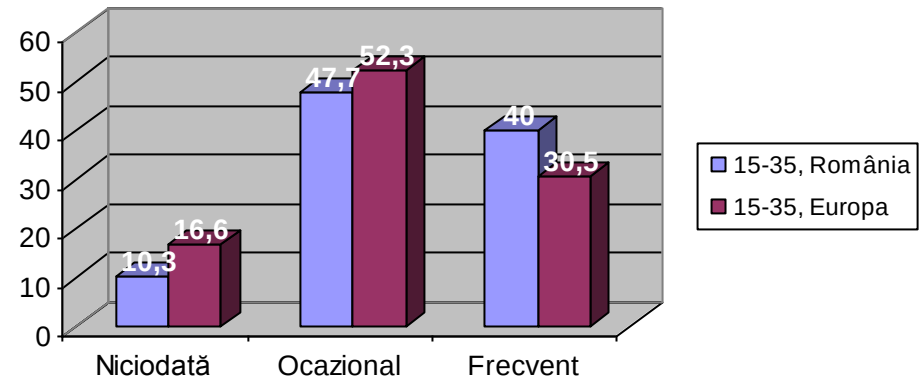

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 73.4/2010.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8868. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 350. Diferența până la 100% o reprezintă răspunsurile de tip "Nu ştiu".

Graficul 5. *Frecvența discuțiilor cu prietenii sau rudele, despre problemele politice naționale (comparație tineri români-tineri europeni)*

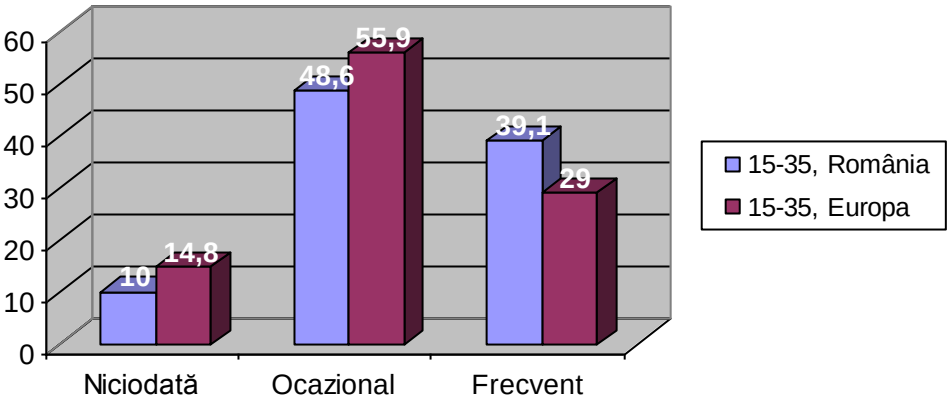

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 73.4/2010.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8868. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 350. Diferența până la 100% o reprezintă răspunsurile de tip "Nu ştiu".

Graficul 6. *Frecvența discuțiilor cu prietenii sau rudele, despre problemele politice europene (comparație tineri români-tineri europeni)*

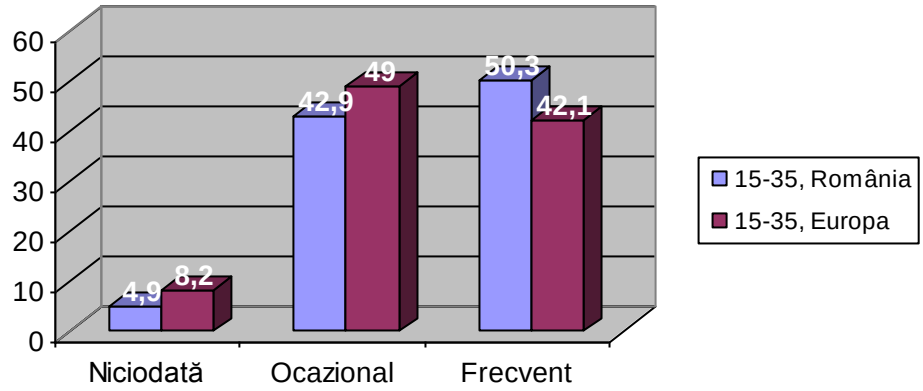

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 73.4/2010.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8868. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 350. Diferența până la 100% o reprezintă răspunsurile de tip "Nu ştiu".

O detaliere interesantă ne-o oferă studiul realizat de Fundația Soroş în 2010, deja menționat. Astfel, la întrebarea *Cât de des discuți despre ce se întâmplă în politică la nivel național?*, adolescenții declară că discută cel mai des cu părinții sau adulții din familie (40%, răspunsuri pozitive: *uneori* sau *deseori*), şi cel mai rar cu persoanele de vârsta lor (20%, răspunsuri pozitive: *uneori* sau *deseori)* (vezi Graficul 7). O poziție de mijloc o au profesorii, cu care un sfert dintre elevii chestionați declară că discută *deseori* sau *uneori* despre ce se întâmplă în politică la nivel național.

Graficul 7. *Cât de des discuți despre ce se întâmplă în politică la nivel național ...?*

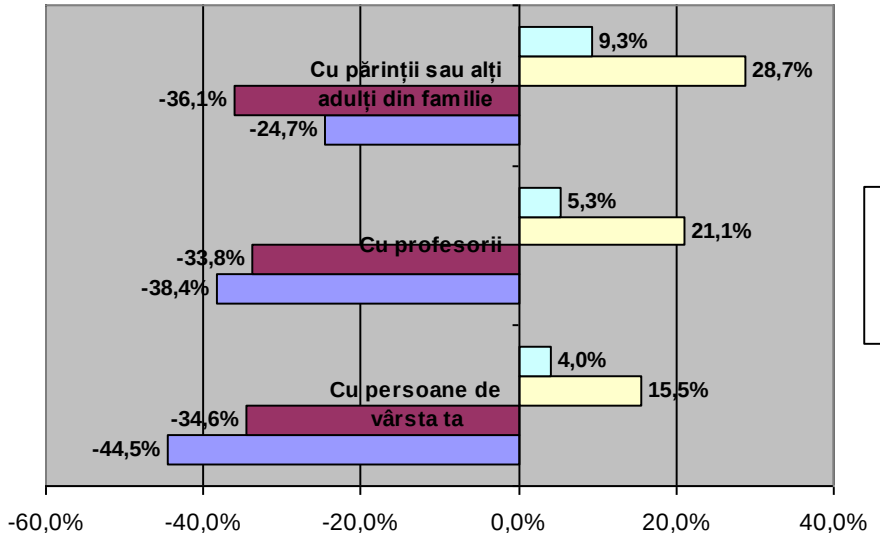

***Sursa*:** Prelucrare pe baza datelor din cercetarea: *Implicarea civică şi politică a tinerilor,* Fundatia Soros, 2010.
Notă: Au fost selectate persoanele cu vârsta între 14-19 ani (5575 de subiecți). Diferenta în procente până la 100% o reprezintă răspunsurile Nu ştiu/ Nu răspund

3.3. Mulțumirea față de activitatea instituțiilor statului şi față de funcționarea democrației în general

Cât de mulțumiți sunt tinerii din România de activitatea instituțiilor publice (centrale şi locale) şi de funcționarea democrației în general? Datele Barometrului de Opinie Tineret, 2008, arătau că cea mai mare parte a tinerilor sunt mai degrabă indiferenți față de activitatea instituțiilor statului, într-o măsură mai mare în cazul celor centrale, şi în măsură mai mică în cazul celor locale (vezi Graficul 8). Mulțumirea tinde să fie mai ridicată vizavi de autoritățile locale, comparativ cu cele centrale (36% dintre tinerii de 14-35 de ani chestionați se declarau mulțumiți de activitatea acestora, față de 16%, procentul similar în cazul autorităților centrale).

Graficul 8. *Cât de mulțumit sunteți de ...?*

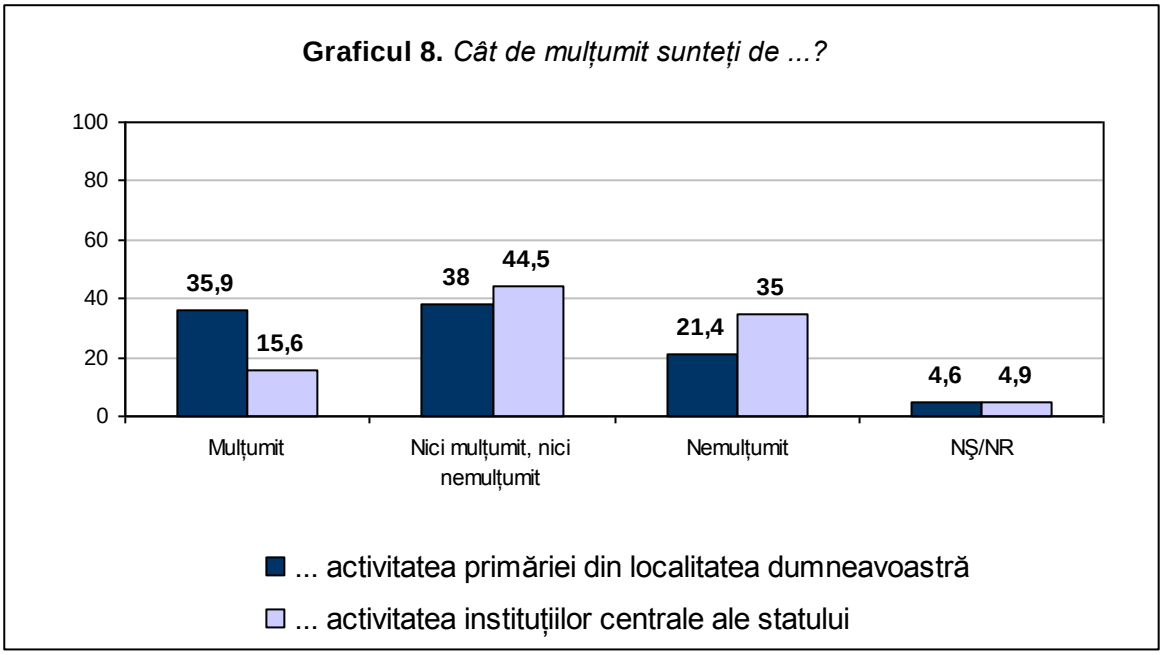

Sursa: *Barometrul de Opinie Tineret,* ANSIT-ANT, 2008, pag.124

Folosind datele unei cercetări mai recente, din 2011, referitoare la evaluarea politicilor publice din România (SGG-DSG: 2009-2011), constatăm că cei mai mulți tineri de 15-35 de ani (adică 48%) cred că modul de funcționare al administrației publice din România nu s-a schimbat în ultimii doi ani, nici în bine, nici în rău (vezi Tabelul 2). Un procent similar se regăseşte şi la eşantionul corespunzător populației de 36 de ani şi peste.

Ponderea tinerilor care consideră că a avut loc o schimbare în bine, în activitatea administrației publice, este de numai 13%, un procent îngrijorător, credem noi.

Față de populația adultă, tinerii tind să fie mai puțin critici şi mai indiferenți, cu diferențe totuşi destul de mici, şi aflate la limita semnificației statistice.

Tabelul 2. *În ultimii doi ani dvs. credeți că s-a schimbat modul de funcționare al administratiei publice din România? Comparație tineri-adulți. România.*

	36 de ani si peste	15-35 de ani
Da, modul de functionare s-a schimbat în bine	**14,6%**	**12,9%**
Da, modul de functionare s-a schimbat în rau	**22,0%**	**19,6%**
Nu, modul de functionare nu s-a schimbat	48,1%	48,2%
NS/NR	**15,2%**	**19,3%**

***Sursa*:** Prelucrări pe baza datelor din cercetarea *"Evaluarea şi suportul politicilor publice în România, prin intermediul unui sondaj sociologic panel",* Secretariatul General al Guvernului-Direcția de Strategii Guvernamentale, 2009-2011.

Notă:Cifrele bolduite reprezintă diferențe semnificative statistic (valoarea reziduală ajustată > 2), pentru un nivel de încredere de 95%. Mărimea subeşantionului 36 de ani şi peste: 9639 (cu ponderări). Mărimea subeşantionului de tineri, 15-36 de ani: 5425 (cu ponderări)

În ceea ce priveşte mulţumirea faţă de modul de funcţionare al democraţiei din ţara noastră, majoritatea tinerilor se declară nemulţumiţi (70% procentul celor *deloc nemulţumiţi* sau *nu prea mulţumiţi*), în timp ce aproximativ o treime au o părere mai degrabă pozitivă despre acest lucru (vezi Graficul 9).

Comparativ cu tinerii europeni, se observă o nemulţumire mai mare la tinerii români, vizavi de funcţionarea democraţiei în propria ţară, cu diferenţe foarte mari în aprecieri: 48% dintre tinerii europeni se arată mai degrabă mulţumiţi, faţă de 27%, procentul similar din România (idem).

Graficul 9. *Mulţumirea faţă de modul de funcţionare al democraţiei la nivel naţional. Comparaţie între tinerii români şi cei europeni (%)*

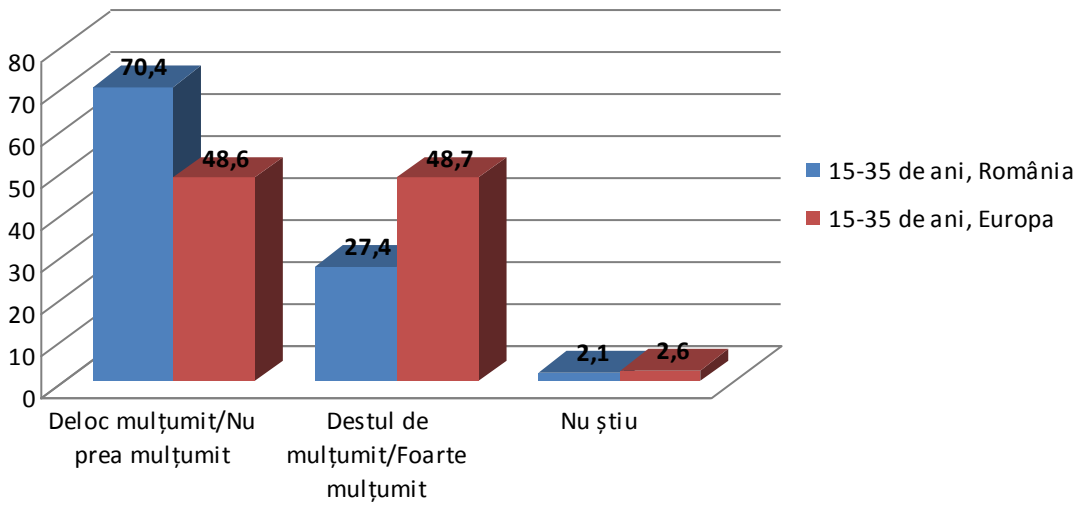

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 73.4/2010.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8629. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 328.

Procentul nemulţumiţilor este încă şi mai mare în rândul adolescenţilor (14-19 ani), precum arată datele studiului *Implicarea civică şi politică a tinerilor,* al Fundaţiei Soroş, România (vezi Graficul 10). De asemenea, conform aceluiaşi studiu, observăm o nemulţumire şi mai mare faţă de funcţionarea economiei de piaţă din ţara noastră, practic, doar 15% dintre elevii investigaţi declarând că sunt *mulţumiţi* sau *foarte mulţumiţi* de aceasta (idem).

Graficul 10. *În general, cât de mulțumit sau nemulțumit eşti de felul în care funcționează…? (%)*

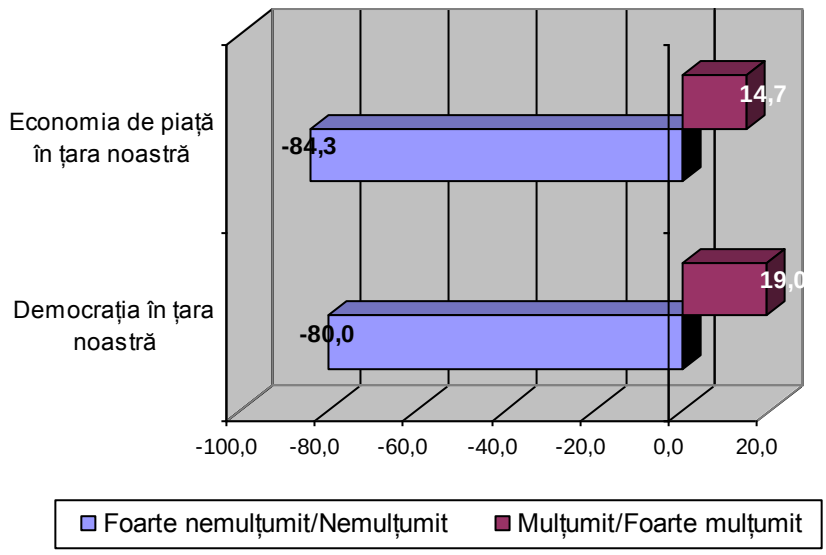

***Sursa*:** Prelucrare pe baza datelor din cercetarea: *Implicarea civică şi politică a tinerilor,* Fundatia Soros, 2010.
Notă: Au fost selectate ***persoanele cu vârsta între 14-19 ani*** (5575 de subiecți). Diferenta în procente până la 100% o reprezintă răspunsurile Nu ştiu/ Nu răspund

Un lucru interesant de observat este faptul că percepția despre cum funcționează democrația la nivel european este mult mai pozitivă, atât la tinerii români cât şi la cei europeni. Astfel, paritatea celor care se arată *destul de mulțumiți* sau *foarte mulțumiți* de aceasta este de cel puțin 1 la 1, la tinerii români, la fel fiind situația şi pentru tinerii europeni (vezi Graficul 11). Segmentul celor nemulțumiți este mai mare la tinerii europeni, cu un procent de 31% dintre ei declarându-se *deloc* sau *nu prea mulțumiți*, comparativ cu 23%, ponderea similară la noi.

Graficul 11. *Mulțumirea față de modul de funcționare al democrației la nivel european. Comparație între tinerii români și cei europeni (%)*

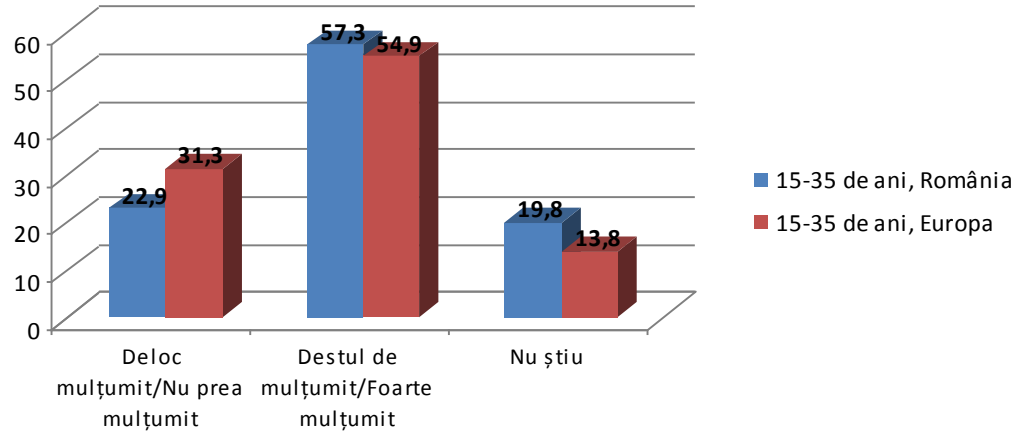

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 73.4/2010.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8629. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 328.

3.4. Încrederea în instituții

Modul în care se raportează cetățenii unei țări la instituțiile care funcționează în acel spațiu social, ne arată în ce măsură acele instituții îşi respectă rolul şi funcția pentru care există, şi implicit, dacă sistemul politic şi social care le înglobează este unul sănătos, eficient, sau nu.

În cele ce urmează, folosind date din Eurobarometre, dar şi din cercetări realizate doar în România, vom vedea care este nivelul încrederii tinerilor în diferite instituții, şi ce instituții au o imagine mai bună respectiv mai puțin bună în ochii tinerilor.

Graficele 12 şi 13 ne arată ierarhia încrederii în instituții a tinerilor români, şi, comparativ, procentele similare pentru tinerii europeni.

După cum se vede, primele trei instanțe în care tinerii de 15-35 de ani din România tind să aibă încredere, sunt, în ordine: *Biserica, Uniunea Europeană, şi Internetul*. Alte instituții cu un nivel de încredere peste 50% sunt: *Armata, Radio-ul, Televiziunea, Națiunile Unite.* Cele mai puțin creditate instituții sunt cele politice (naționale), adică: *Partidele politice, Guvernul, Parlamentul.*

Graficul 12. *Încrederea în instituții. Comparație tineri români-tineri europeni (I) (procentul celor care tind să aibă încredere)*

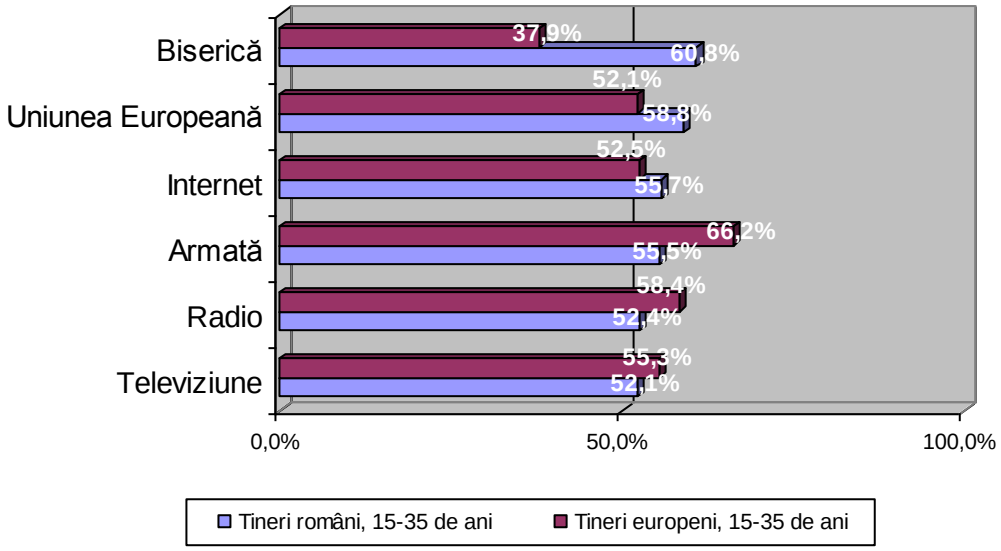

Sursa: Prelucrări realizate pe baza datelor din *Eurobarometrul 74.2/2010.* Mărimea totală a subeşantionului de tineri, 14-35 de ani: 9050 de subiecți. Mărimea subeşantionului de tineri din România, 14-35 de ani: 357 de subiecți.

În comparație cu tinerii din Uniunea Europeană, tinerii din România au o încredere mai mare în Biserică (61% față de 38%), în Uniunea Europeană (59% față de 52%), şi mai puțină în Armată (56% față de 66%), Radio (52% față de 58%), Națiunile Unite (48% față de 55%), şi deasemnea, mai puțină în Poliție, Justiție, Sindicate, Guvern, Sindicate, Parlament, Partide politice.

După cum se observă, se poate spune că tinerii români tind să fie mai neîncrezători în instituții, fie că e vorba de instituții politice sau civile.

Graficul 13. *Încrederea în instituții. Comparație tineri români-tineri europeni (II) (procentul celor care tind să aibă încredere)*

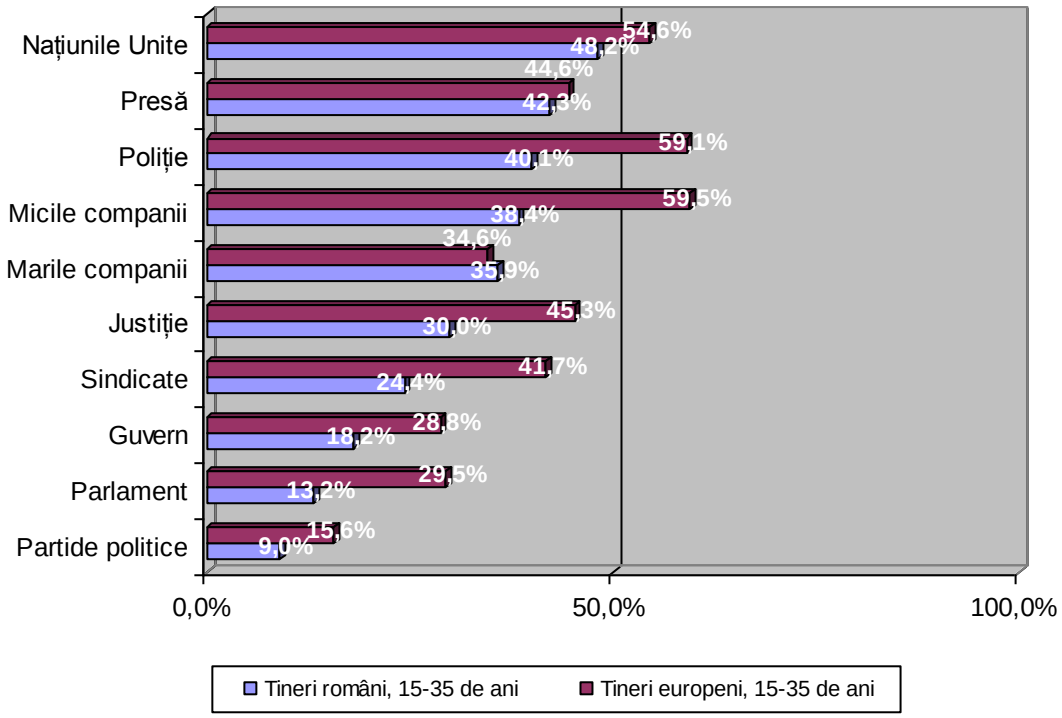

Sursa: Prelucrări realizate pe baza datelor din *Eurobarometrul 74.2/2010.* Mărimea totală a subeşantionului de tineri, 14-35 de ani: 9050 de subiecți. Mărimea subeşantionului de tineri din România, 14- 35 de ani: 357 de subiecți.

Folosind datele unei alte cercetări deja menționate (Fundatia Soroş, 2010), putem vedea câtă încredere în instituții aveau elevii de liceu, în anul 2010. Astfel, din Graficul 14, se poate observa că primele şi ultimele poziții din ierarhie sunt practic aceleaşi cu cele ale grupei 15-35 de ani: *Biserica, Uniunea Europeană, Armata* (Internetul nu a fost inclus în grila de această dată), la polul pozitiv, şi *Partidele politice, Guvernul şi Parlamentul* la polul negativ. Diferă puțin procentele, posibil şi din cauza scalei diferite de măsurare folosite (cu 4 trepte, în loc de 3), însă în rest, se păstrează acelaşi tipar.

Graficul 14. *Cât de multă încredere ai în…?*

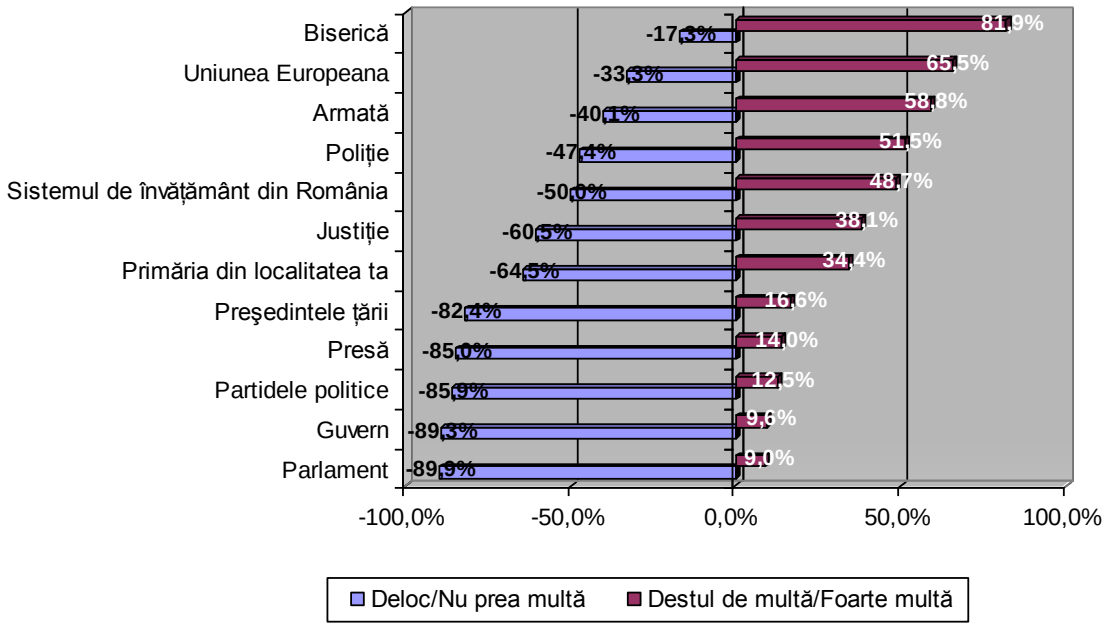

***Sursa*:** Prelucrare pe baza datelor din cercetarea: *Implicarea civică şi politică a tinerilor,* Fundatia Soros, 2010.

Notă: Au fost selectate persoanele cu vârsta între 14-19 ani (5575 de subiecți). Diferenta în procente până la 100% o reprezintă răspunsurile tip Nu ştiu/ Nu răspund

3.5. Identitate/simț al apartenenței

Ne vom referi acum la aspecte ce țin de identitatea tinerilor, de sentimentul lor de apartenență la o comunitate sau colectivitate, acestea fiind elemente care pot spori sau dimpotrivă, reduce implicarea lor la viața societății. Vom face şi comparații cu tinerii europeni, pe această temă.

La întrebarea *Cât de mândru vă simțiți că sunteți cetățean al României?,* procentul tinerilor de 15-35 de ani care se declară *foarte mândri* este de aproape 30% (vezi Graficul 15). Ponderea celor care se arată *deloc* sau *nu prea mândri* că sunt cetățeni români este de aproximativ 15%. Comparativ cu adulții de 36 de ani şi peste, tinerii par mai puțin atașați de faptul de a fi cetățeni români, procentul de subiecți care se declară *foarte mândri* de acest lucru fiind mai mic, în comparație cu adulții.

Graficul 15. *Cât de mândru vă simțiți că sunteți cetățean al României? Comparație tineri-adulți, România (%)*

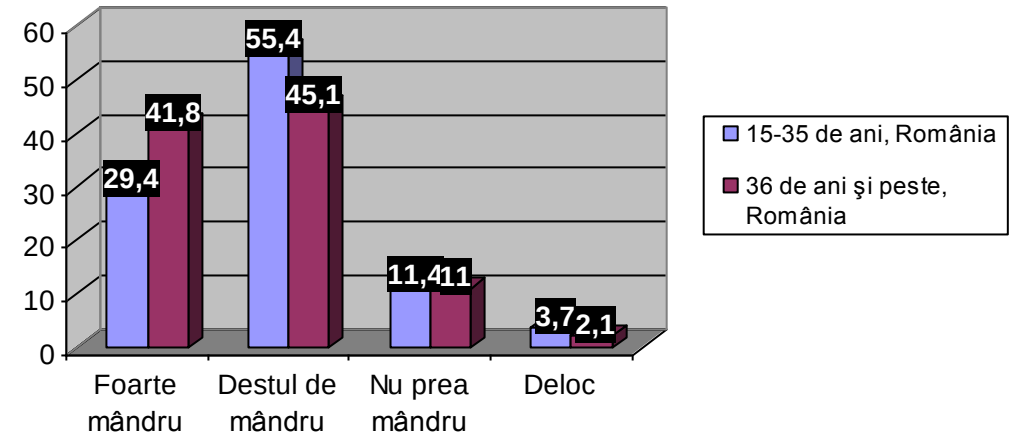

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *European Values Survey (EVS),* 2008. Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani, România: 377. Mărimea subeşantionului de adulți, 36 de ani şi peste, România:1025.

Mândria de a fi cetățean român este de asemenea mai mică la elevii de liceu, în comparație cu populația adultă, conform studiului Fundației Soroş România, deja citat. Astfel, procentul elevilor din clasele VIII-XII care se declară *destul de mândri* sau *foarte mândri* că sunt cetățeni români, era de 62%, față de 86%, procentul similar la populația adultă (Fundatia Soros: 2010, pag.10) (pentru comparația cu adulții a fost folosit acelaşi sondaj EVS 2008).

Sunt două explicații posibile ale acestor diferențe. Una ar fi că elevii de liceu nu şi-au încă format o atitudine clară şi stabilă vizavi de apartenența la o națiune, popor, sistem politic. De fapt, întrebarea măsoară sentimentul de apartenență al subiecților la o comunitate politică, şi mai puțin la una etnică, de limbă şi cultură. Ori, expunerea la socializarea politică şi la rolurile asociate acesteia, este mai redusă, credem noi, în rândul elevilor de liceu.

O altă explicație ar putea fi că noile generații de elevi, de adolescenți, sunt în general mai puțin atașate de instituțiile formale, şi mai atrase de aspectele care țin de non-formal, de informal. De aceea, ideea de cetățenie, care e legată de stat, de organizare, nu pare să fie una de interes pentru cei foarte tineri.

Comparând datele despre mândria națională cu cele la nivel european, se constată, din nou, un ataşament mai redus al tinerilor români, comparativ cu cei europeni, față de faptul de a fi cetățean român/german/francez, etc (în funcție de țara de proveniență). Diferența în opțiunile pentru *foarte mândru* este de 13% în favoarea tinerilor europeni (vezi Graficul 16).

Graficul 16. *Cât de mândru vă simțiți că sunteți cetățean al... (țara de proveniență)? Comparație tineri români-tineri europeni(%)*

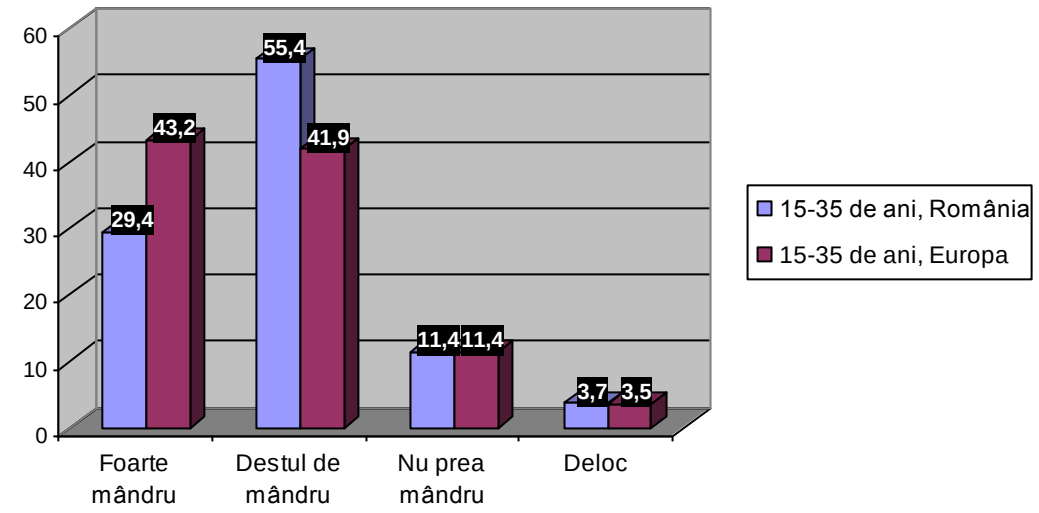

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *European Values Survey,* 2008. Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani, România: 377. Mărimea subeşantionului de tineri 15-35 de ani la nivel european:15438 persoane

Ca o completare la datele prezentate deja, venim acum cu alte întrebări din sondaje, care merg mai în profunzime, în explorarea temei apartenenței tinerilor.

Astfel, puşi să-şi evalueze sentimentul de apartenență la anumite paliere identitare (naționalitatea, regiunea de care aparţin, Europa, Lumea întreagă), cei mai mulți tineri de 15-35 de ani (peste 85%) se arată destul de ataşați de națiunea română, de regiunea în care trăiesc, de Europa, şi chiar de lumea întreagă (peste 80% procentul celor care se simt „în mare" sau „oarecare măsură" români/munteni/ europeni/ etc; vezi Tabelul 3). Apar nişte diferențe interesante însă între tinerii din România şi cei din Uniunea Europeană. Astfel, tânărul român se simte în mai mare măsură european şi cetățean al lumii, comparativ cu tânărul din celelalte țări europene. Diferențele procentuale sunt destul de mari (peste 10%), pentru a arăta că e vorba de un aspect real, din autopercepția tinerilor.

Tabelul 3. *Sentimentul de apartenență la tinerii români şi la cei europeni. În măsură se simte…? (procentul celor care aleg „în mare măsură" şi „oarecare măsură", din total subeşantion)*

	15-35 România	15-35 UE
Român/naționalitatea proprie respondentului	93,8	92,5
Muntean, oltean, etc/ regiunea proprie respondentului	89,5	91,1
Cetățean al lumii	**86,4**	**70,5**
European	**85,7**	**73**

Sursa: Prelucrări realizate pe baza datelor din *Eurobarometrul 71.3/2009.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8751 de subiecți. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 342 de subiecți.

Notă: Cifrele bolduite reprezintă diferențe semnificative statistic (valoarea reziduală ajustată>2).

Folosind o altă întrebare, din sondajul EVS 2008, referitoare la zona geografică de apartenență, observăm că la tinerii români există o tendință mai puternică de identificare cu localitatea în care trăiesc, comparativ cu tinerii europeni, care se identifică mai mult cu țara în care locuiesc (Graficul 17).

Graficul 17. *Cărei zone geografice ați spune că îi aparțineți în primul rând?*

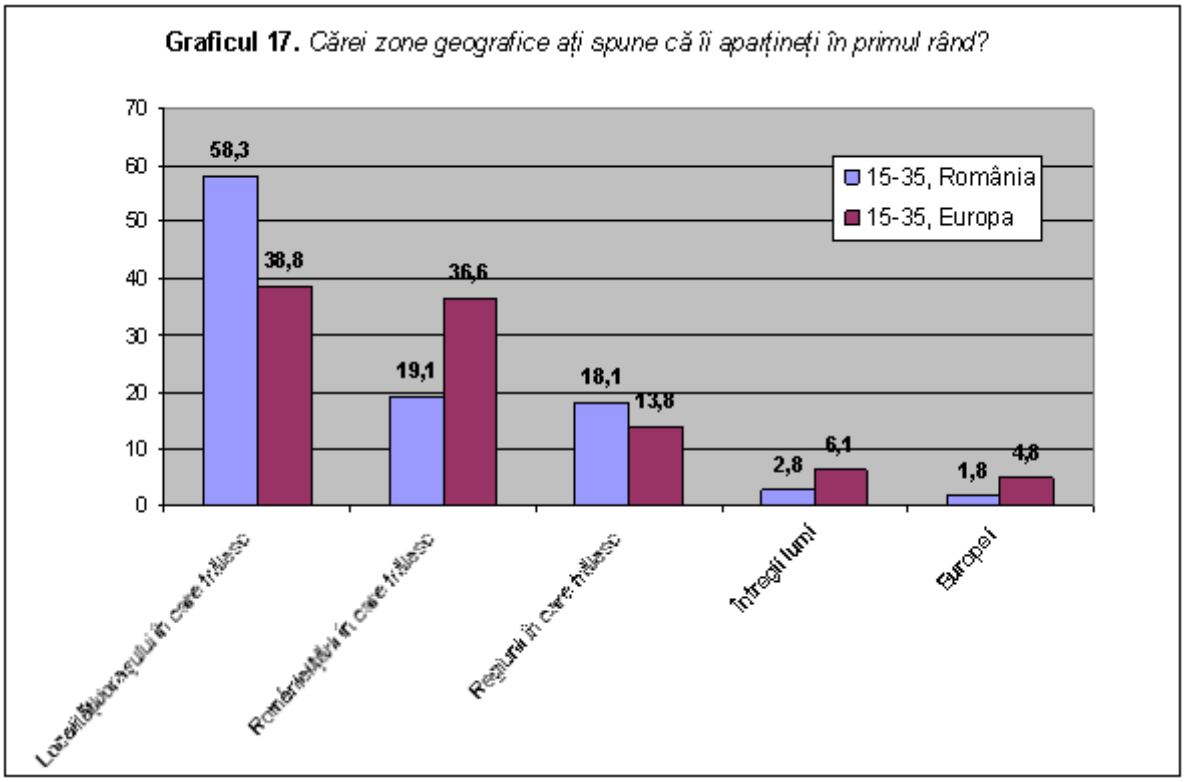

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din *European Values Survey, 2008.* Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani, pentru România: 393. Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani, pentru restul țărilor europene incluse în studiu: 17220

Comparând datele din cele două sondaje, Eurobarometrul 71.3/2009 şi European Values Survey, se observă unele diferențe (tendința spre globalism în primul, respectiv spre localism în al doilea), datorate însă modului ce formulare a întrebărilor. Astfel, în primul caz, subiecții au fost rugați să-şi evalueze sentimentul de apartenență pe fiecare dimensiune separat

(naționalitate, regiune, Europa, Lumea), în al doilea caz subiecții au fost rugați să aleagă zona geografică de care consideră că aparțin în primul rând. Astfel, deşi un tânăr din România se poate simți european într-o mare măsură, el poate răspunde în acelaşi timp că aparține în primul rând de oraşul sau regiunea în care trăieşte la un moment dat, fără a fi deloc contradictoriu.

Dincolo de aceste identificări, ne putem întreba care sunt caracteristicile definitorii, în percepția tinerilor, ale faptului de a fi român, european, cetățean al lumii, etc.

Pentru tinerii români, a fi român înseamnă în primul rând *a fi născut în România,* apoi *a împărtăşi tradițiile culturale româneşti,* şi *a te simți român* (vezi Graficul 18). Ca diferențe de markeri percepuți ai identității naționale, între tinerii din România şi cei din Uniunea Europeană, putem menționa: accentul mai mare la tinerii români, pus pe: *a fi născut aici, a împărtăşi tradițiile, a fi creştin,* şi accentul mai mic pe *a se simți român/naționalitatea celui intervievat, a fi crescut în România, a cunoaşte bine limba română/limba națională a respondentului, a exercita drepturile de cetățean.*

Graficul 18. *În opinia dvs., din următoarele, care credeți că sunt cele mai importante caracteristici pentru a fi român*? (maxim 3 răspunsuri posibile. Procentul de subiecți care aleg o anumită variantă)*

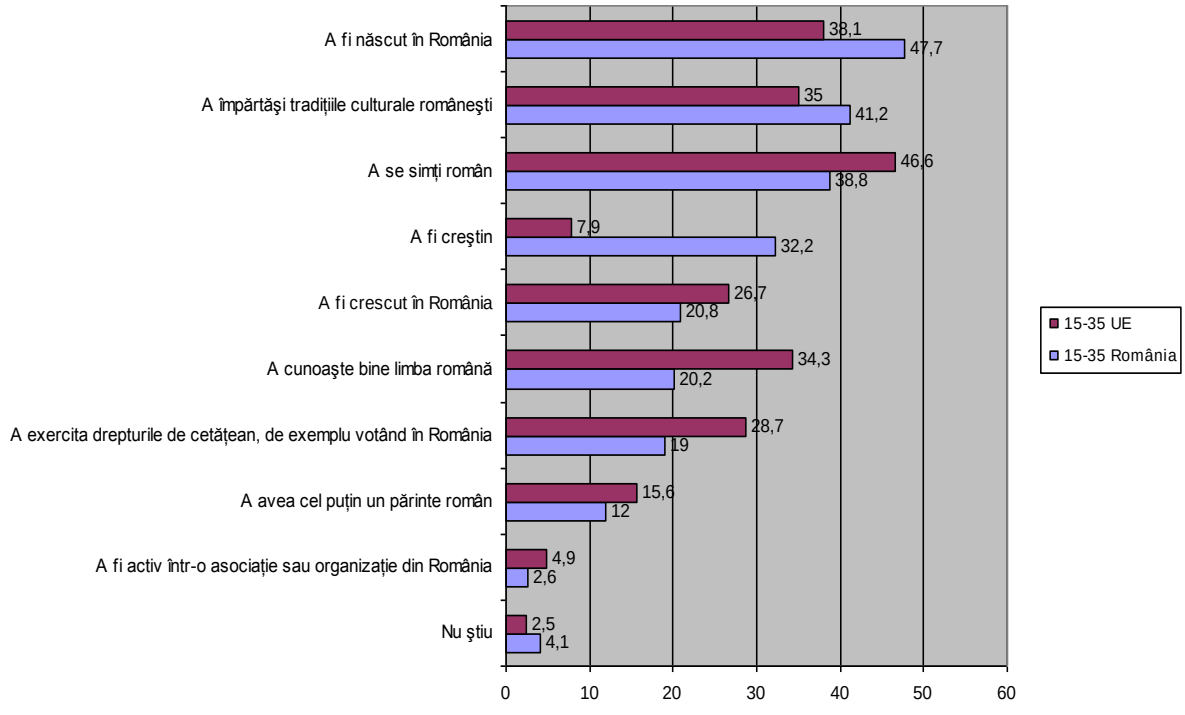

Sursa: Prelucrări realizate pe baza datelor din *Eurobarometrul 71.3/2009.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 7219 de subiecți. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 342 de subiecți.

*Pentru fiecare țară, întrebarea s-a referit la naționalitatea respondentului

Criteriile care definesc calitatea de a fi european, pe de altă parte, sunt destul de asemănătoare cu cele care definesc naționalitatea, doar că sunt ordonate puțin altfel. *A fi născut în Europa* rămâne în continuare principalul criteriu pentru tinerii români, urmat de *a te simți european* şi *a împărtăşi tradițiile europene* (vezi Graficul 19). Ca diferențe față de tinerii europeni, observăm un accent mai mare la tânărul român pus pe: *a fi născut în spațiul european, a împărtăşi tradițiile europene, a fi creştin,* şi un accent mai mic pus pe: *a exercita drepturile de cetățean, a cunoaşte bine orice limbă europeană (în afara celei proprii), a avea cel puțin un părinte european.*

Graficul 19. *În opinia dvs., din următoarele, care credeți că sunt cele mai importante caracteristici pentru a fi european? (maxim 3 răspunsuri posibile. Procentul de subiecți care aleg o anumită variantă)*

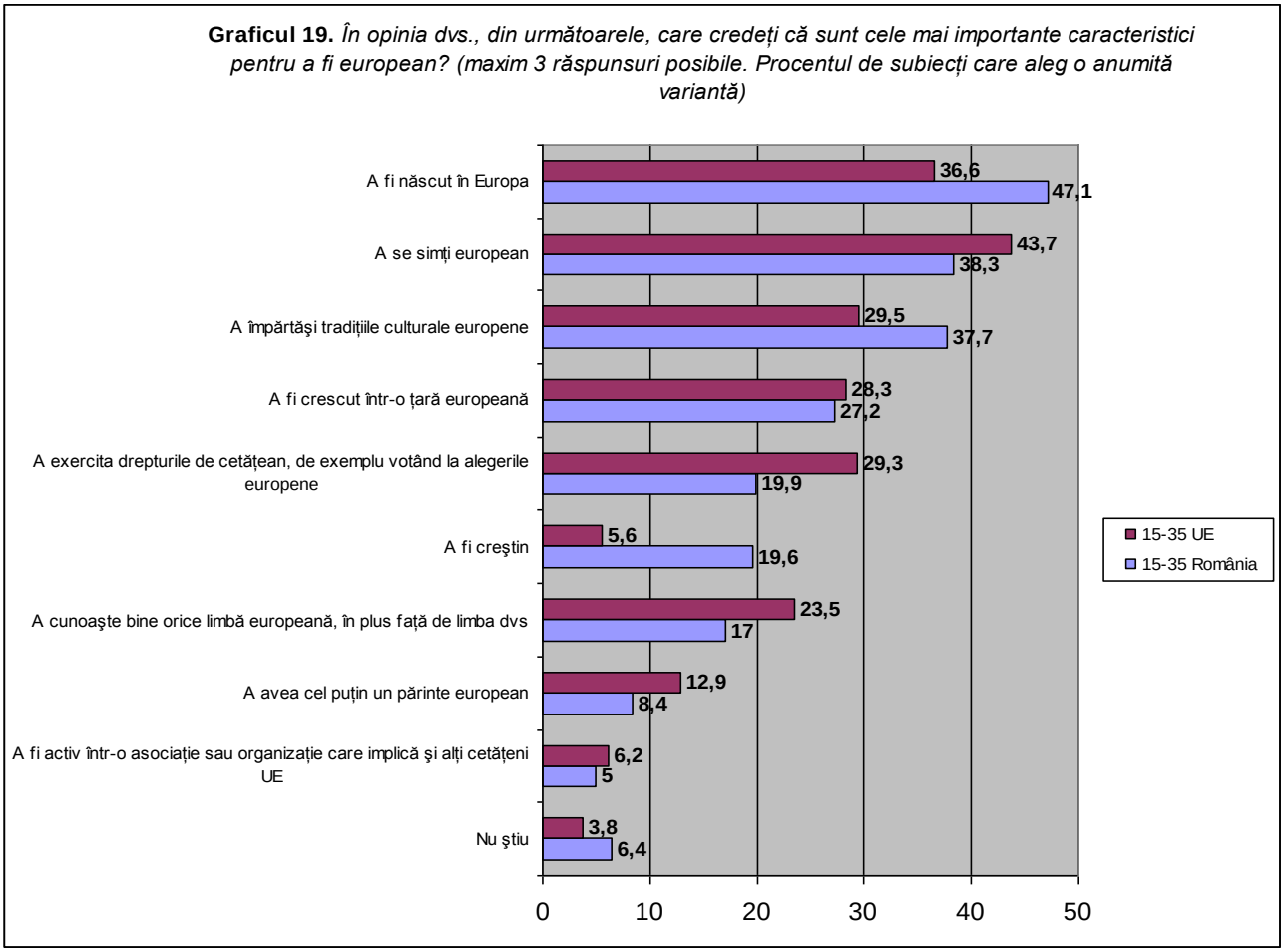

Sursa: Prelucrări realizate pe baza datelor din *Eurobarometrul 71.3/2009.* Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 7219 de subiecți. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 342 de subiecți.

Un ultim element identitar pe care îl vom prezenta în acest capitol, este cel legat de plasarea pe axa politică stânga-dreapta.

Astfel, conform datelor din *Eurobarometrul 74.2* pe 2010, tinerii români tind să se plaseze mai aproape de polul politic de dreapta, comparativ cu adulții din România[23], cu o medie a autoevaluărilor situată totuşi în jurul valorii ce semnifică centrul, ca şi orientare politică. Există şi un segment foarte important de respondenți care se abțin să dea un răspuns la această întrebare: ponderea celor care răspund „Nu ştiu" este de aproximativ 25% la ambele categorii de vârstă.

Rezultatele nu sunt surprinzătoare, dacă ne gândim că tinerii sunt mai înclinați să fie individualişti, mai liberali, comparativ cu o persoană adultă. O altă explicație posibilă a acestei tendințe este că adulții de azi au trăit destul de mult timp sub regimul comunist, în care individualismul şi libera inițiativă nu erau prea încurajate.

Interesant este că şi în comparație cu tinerii europeni, tinerii din România tind să se considere mai mult de dreapta, decât de stânga[24], deşi diferența nu este foarte mare. Ar fi necesare probabil investigații suplimentare pentru a vedea care sunt cauzele acestor diferențe, pe care nu le vom întreprinde însă în cadrul acestei lucrări.

Concluzii

Am discutat în acest capitol despre cinci aspecte care influențează sau descriu fenomenul cetățeniei, al participării civice şi politice a tinerilor: *excluziunea socială, relațiile sociale, mulțumirea față de activitatea autorităților, încrederea în instituții,* şi *identitatea/simțul apartenenței*.

Am văzut că există tineri care fie nu participă deloc la procesul de învățământ (aproximativ 20% dintre cei de 15-18 ani, în 2010), fie abandonează şcoala pe parcurs (între 2% şi 8%, în funcție de nivelul de învățământ), tineri care nu au un loc de muncă (7,4%, rata şomajului la tinerii de 25-34 de ani, şi de 3 ori mai mult la cei de 15-24, în trimestrul II din 2011), tineri care au mai puține şanse de a-şi găsi un loc de muncă din cauza unor factori

[23] Media tinerilor este de 5,88, pe un continuum de la 1 la 10, unde 1 înseamnă stânga politică, iar 10 înseamnă dreapta politică. La adulți, media este de 5,03, diferența fiind semnificativă statistic, la un nivel de încredere de 95% (Au fost aplicate: testul nonparametric Kolmogorov-Smirnov pentru două eşantioane independente, şi testul T pentru diferența mediilor.) ***Sursa datelor:*** Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 74.2/2010*. Mărimea subeşantionului de tineri, 15-35 de ani: 357, din care 137 (38,4%) nu au exprimat o opinie la această întrebare. Numărul de răspunsuri valide: 220 (61,6% din cazuri). Mărimea subeşantionului de adulți, 36 de ani şi peste: 688, din care 238 (34,5%) nu au exprimat o opinie la această întrebare. Numărul de răspunsuri valide: 451 (65,6,% din cazuri);

[24] Media tinerilor români este de 5,88, unde 1 înseamnă stânga, iar 10 înseamnă dreapta, față de 5,44, media tinerilor europeni. (Au fost aplicate: testul nonparametric Kolmogorov-Smirnov pentru două eşantioane independente, şi testul T pentru diferența mediilor)**. *Sursa datelor:*** Prelucrări pe baza datelor din *Eurobarometrul 74.2/2010*. Mărimea subeşantionului de tineri români, 15-35 de ani: 357, din care 137 (38,4%) nu au exprimat o opinie la această întrebare. Numărul de răspunsuri valide: 220 (61,6% din cazuri). Mărimea subeşantionului de tineri europeni, 15-35 de ani: 8693, din care 2068 (23,8%) nu au exprimat o opinie la această întrebare. Numărul de răspunsuri valide: 6625 (76,2% din cazuri)

exteriori, sau pe care nu îi pot controla (au o anumită dizabilitate, fac parte din etnia rromă, au copil în întreținere- cazul femeilor, au virusul HIV/boala SIDA, etc.). Aceştia sunt tinerii care prezintă de asemenea şi riscul neparticipării în calitate de cetățeni la viața societății, o excluziune pe unul din aceste paliere fiind însoțită cel mai adesea şi de o excluziune pe alte paliere conexe.

În ceea ce priveşte relațiile sociale, tinerii români, ca şi adulții dealtfel, sunt mai degrabă neîncrezători în semenii lor. Cei în care care au cea mai mare încredere sunt membrii familiei.

Interesul pentru viața politică este în general foarte scăzut în rândul tinerilor (aproximativ două treimi dintre ei fiind foarte puțin sau deloc interesați de aceasta), deşi există discuții pe teme politice în rândul unui segment destul de important de tineri (40-50%). Probabil că aceste discuții sunt foarte mult influențate de agenda mass-mediei, care prezintă în mod regulat informații din această sferă socială.

Cei mai mulți tineri de 15-35 de ani cred că modul de funcționare al administrației publice din România nu s-a schimbat în ultimii doi ani, nici în bine, nici în rău. Ponderea tinerilor mulțumiți de funcționarea democrației din România este de aproximativ o treime, mai mică decât nivelul observat în țările Uniunii Europene. Interesant este că gradul de mulțumire față de cum funcționează democrația la nivel european este dublu la tinerii români, comparativ cu evaluarea funcționării democrației la nivel național.

Instituțiile politice sunt cele mai puțin creditate cu încredere din partea tinerilor, instituțiile în care au cea mai mare încredere fiind Biserica, Uniunea Europeană, Armata, Internetul. Față de europeni, tinerii din România tind să aibă mai puțină încredere în instituțiile civile şi politice, şi mai multă încredere în Biserică.

Calitatea de a fi român înseamnă, pentru tineri, în primul rând *a fi născut în România,* apoi *a împărtăşi tradiţiile culturale româneşti,* şi al treilea rând, *a te simți român.* Pe de altă parte, mândria de a fi cetățean român tinde să crească odată cu vârsta, aceasta fiind mai mică la elevii de liceu, comparativ cu adulții, de exemplu.

Bibliografie:

*** *Evaluarea şi suportul politicilor publice în România, prin intermediul unui sondaj sociologic panel,* Secretariatul General al Guvernului-Direcția de Strategii Guvernamentale (SGG-DSG), 2009-2011. Rapoartele de cercetare pot fi descărcate gratuit de la adresa: http://www.publicinfo.gov.ro/pagini/rezultatevaltreifinantare.php , accesată în data de 15.12.2012, ora 15.36. Baza de date pentru 2011 este disponibilă la cerere.

*** *Barometrul de Incluziune Socială, 2010- Sondaj de opinie la nivel național în rândul angajaților şi angajatorilor din România,* Observatorul social, 2010a. Disponibil la: http://www.observatorul-social.ro/wp-content/uploads/2011/05/Barometrul-de-Incluziune-Sociala-2010_Angajati_Angajatori_07.10.2010.pdf , accesat în data de 30.11.2011, ora 13.00

*** *Discriminarea pe piața muncii din România: percepția şi evaluările populației generale,* Observatorul social, 2010b. Disponibil la: http://www.observatorul-social.ro/wp-content/uploads/2011/11/Studiu-1_Populatie_2010.pdf , accesat în data de 6.12.2011, ora 15.42;

*** *Discriminarea pe piața muncii. Principalele grupuri vulnerabile,* Observatorul social, 2010c. Disponibil la: http://www.observatorul-social.ro/wp-content/uploads/2011/11/Studiu-2_Romi-si-40+_2010.pdf , accesat în data de 7.12.2011, la ora 11.57;

*** *Eurobarometrul 71.3/2009.* Baza de date este disponibilă la, cu cont gratuit, la: http://zacat.gesis.org/webview/ , accesat în data de 19.12.2011, ora 14.54;

*** *Eurobarometrul 73.4/2010.* Baza de date este disponibilă la, cu cont gratuit, la: http://zacat.gesis.org/webview/ , accesat în data de 19.12.2011, ora 14.54;

*** *Eurobarometrul 74.2/2010.* Baza de date este disponibilă la, cu cont gratuit, la: http://zacat.gesis.org/webview/ , accesat în data de 19.12.2011, ora 14.54;

*** *European Values Survey*, 2008. Baza de date este disponibilă, cu cont gratuit, la: http://zacat.gesis.org/webview/ , accesat în data de 19.12.2011, ora 14.54;

*** *Implicarea civică şi politică a tinerilor,* Fundatia Soros, 2010. Raportul este disponibil la: http://www.soros.ro/ro/publicatii.php# , accesat în data de 19.12.2011, ora 15.10; Baza de date este disponibilă la cerere.

*** *Starea socială şi aşteptările tinerilor din România. Barometrul de opinie publică Tineret. 2008,* ANSIT-ANT, 2008. Raportul este disponibil gratuit la:

http://www.ise.ro/LinkClick.aspx?link=Tineret%2fdiagnoza+2008_final.pdf&tabid=398 , accesat în data de 20.12.2011, ora 15.34;

*** *Tempo online-serii de timp,* INSSE. Disponibile la: https://statistici.insse.ro/shop/ , accesat în data de 19.12.2011;

***Raport asupra stării sistemului național de învățământ;* Bucureşti: Ministerul Educației, Cercetării şi Inovării (MECI), 2009. Raportul este disponibil gratuit, pe situl MECTS: http://www.edu.ro/index.php?module=uploads&func=download&fileId=10738 , accesat în data de 20.12.2012, ora 15.36;

***Raport asupra stării sistemului național de învățământ;* Bucureşti: Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului şi Sportului (MECTS), 2010; 2011 (în curs de apariție).

Capitolul 4

Cetățenia activă şi "participarea la guvernare" a tinerilor: o perspectivă comparativă la nivel european

4.1. Participarea tinerilor în Europa: o privire generală

Un recent Raport solicitat de Centrul European de Informare asupra politicii de tineret (EKCYP) realizează o sinteză asupra datelor furnizate de corespondenții naționali din 35 de țări europene afiliate, asupra situației participării tinerilor. Totusi, rareori EKCYP a dispus de date comparabile la nivelul tuturor țărilor membre aşa că, în principal există disponibile 18 rapoarte ale corespondenţelor naționali privind participarea tinerilor.[25]

După ce face o scurtă trecere în revistă a ultimelor manifestări ale tinerilor din lumea întreagă pe scena politică aproape exclusiv prin acțiuni spontane şi adesea nu lipsite de revoltă, ca reacții la diferite situații sau evenimente (de la protestul tinerilor imigranți din cartierele mărginaşe franceze pînă la ultimele manifestări ale unor tineri autointitulați „indignados" sau „occupants"), autorul îşi pune întrebarea dacă aceste noi forme de participare (deosebite de cele din anii '60, '70 sau '80) demonstrează refuzul definitiv al tinerilor pentru formele clasice (tradiționale) de participare la viața democrației. El încearcă să elaboreze un răspuns şi să traseze o imagine generală asupra Europei, analizând datele puse la dispoziție de corespondenții naționali ai EKCYP.

Autorul are în vedere:

1. situația legislației privind participarea tinerilor;
2. implicarea tinerilor în sistemul democratic reprezentativ;
3. învățarea participării tinerilor (şi informarea)

1. În multe țări europene – constată Raportul – există legi care garantează participarea tinerilor la decizie sau măcar implicarea tinerilor în procesul decizional. Sunt menționate 13 țări unde există o lege a participării tinerilor la nivel național: Austria, Belgia, Cipru, Franța, Germania, Letonia, Lichtenstein, Lituania, Luxemburg, Olanda, Malta şi Norvegia. Alte două țări (Croația şi Spania) dispun de asemenea legi ale participării numai la nivel *regional*, în timp ce Grecia, Italia şi Ucraina au prevederi legale numai în privința participării tinerilor la

[25] Manfred Zetner, (2011) Youth Participation in Policy Matching. Finding of a summary analysis of the information templates in participarea in the EKCYP, Viena, (draft).

deciziile locale (municipalități). Dintre țările menționate, există un număr de 4 (Belgia – dar numai prin comunitatea flamandă, Lituania, Letonia şi Norvegia) care asigură participarea tinerilor la decizie la toate cele trei niveluri – național, regional, local.

Pe ansamblu, din totalul celor 34 de state europene luate în considerare, un număr de 17, adică exact jumătate, au legislație de asigurare a participării tinerilor la decizie, cel puțin la unul dintre cele 3 niveluri administrative. Din păcate România nu se găseşte printre ele, prevederile prezente în legea Tineretului fiind apreciate ca mult prea vagi pentru a putea fi luate în considerare[26].

Desigur că în fiecare dintre țările europene cadrul legislativ stabileşte participarea în mod foarte diferit – de la universalitate până la restricție la doar anumite categorii (studenți sau la elevi), de la alegeri reprezentative până la desemnarea unor reprezentanți de către ONG-uri.

Forma cea mai răspândită care asigură participarea sau consultarea tinerilor o reprezintă Consiliile tinerilor, comitetele, parlamentele sau alte structuri similare.

Autorul menționează România alături de alte țări ca Estonia sau Suedia unde legea prevede obligativitatea autorităților de a-i consulta pe tineri cu privire la aspecte în care ar fi direct interesați (Zetner, p.3).

De asemenea, în cele mai multe țări europene funcționează consilii sau comitete ale elevilor în şcoli. Consiliile tinerilor, fie acestea la nivel național, regional sau local au două funcții principale: mai întâi de a asigura informații pentru tineri, organizații ale tinerilor şi munca cu tinerii şi apoi de a fi consultate în adoptarea unor decizii politice care privesc tinerii.

Consiliile tinerilor, acolo unde există şi funcționează, au mai ales rolul de a exprima public punctele de vedere ale tinerilor şi de a susține organizațiile tinerilor. Implicarea lor în decizia politică este mai degrabă indirectă.

2. Participarea tinerilor la procesul electoral (atunci când au vârsta legală) este de asemenea una dintre principalele modalități democratice de influențare a politicii.

Vârsta de vot este în general cea de 18 ani, cu excepția Austriei unde pentru orice fel de vot participarea este posibilă de la 16 ani. De asemenea găsim această posibilitate de manifestare în câteva landuri din Federația Germană ca şi într-unul dintre cantoanele elvețiene. La cealaltă extremă a vârstei de vot găsim cazul alegerilor din Italia pentru Senat unde vârsta minimă este ridicată la 25 de ani.

[26] Vezi ce spune în acest sens Legea Tineretului din țara noastră

Întrebarea pe care şi-o pune analistul este în ce măsură, în ultima vreme, tinerii profită de această oportunitate. El foloseşte datele furnizate de European Social Survey pentru anii 2006 şi 2008 (http://ess.nsd.urb.ro/) de unde rezultă o participare a tinerilor (cei sub 30 de ani) de (între 26% şi 90%), în timp ce rata de participare a celor peste 30 de ani este de cele mai multe ori superioară (de la 54,8 la 96,5%). România apare cu o rată de participare la vot a tinerilor de 50,3%, față de 72,6% cât se înregistrează pentru restul populației.

Ca o concluzie generală a cercetărilor şi a datelor furnizate privind participarea la vot a tinerilor, se poate afirma că interesul acestora pentru politică este destul de scăzut. Numai o minoritate dintre tineri se declară a fi interesați. Se pare că principalul obstacol pentru tineri este gradul scăzut de înțelegere de către ei a politicii şi a politicienilor.

Bazându-se pe datele furnizate de European Social Survey din 2008, ca şi pe informațiile oferite de corespondenții naționali, Zetner sintetizează şi formele netradiționale de implicare şi participare politică, de la lipirea de afişe sau purtarea unor haine cu însemne politice, semnarea de petiții, participarea la boicoturi, trimiterea de mesaje pe internet (facebook îndeosebi) aratând că, probabil, în viitor aceste forme de participare vor fi din ce în ce mai importante la nivelul societăților europene.

Cât priveşte participarea la activitatea din ONG-uri, aceasta este foarte diferită de la o țară la alta, înregistrându-se rate de la 33% în Polonia la 72% în Olanda (cf. Flash Eurobarometer 319 a, *Youth on the move*, 2011).

3. În fine, să menționăm şi câteva dintre informațiile sintetice reținute de autorul Raportului cu privire la modalitățile prin care tinerii europeni învață să participe.

Şi aici situațiile întâlnite sunt destul de diferite de la o țară la alta chiar dacă, aproape în orice țară, în *curricula* şcolară a instituțiilor de învățământ europene se găsesc informații (cunoştințe) despre sistemele electorale, prevederile constituționale, instituțiile politice şi felul în care se votează. O problemă care se profilează ca fiind aproape generală este că asemenea cunoştințe sunt furnizate la vârste la care deja o parte dintre componenții generației au abandonat şcoala trecând deja în lumea muncii şi rămânând astfel, lipsiți de cunoştințele civice elementare. Tot în şcoli se învață participarea, prin organizarea de alegeri interne pentru reprezentanții clasei, anului sau şcolii sau sunt organizate întâlniri cu politicieni, cu cercetători sau prin implicarea şcolilor în comunitate.

4.2. O comparație mai amănunțită

Comparația mai aprofundată pe care pe care o propun privește trei țări europene pentru care am putut obține suficiente date pentru a descrie corect situația în domeniul cadrului oferit tinerilor pentru participare dar și măsura în care aceștia răspund oportunităților de implicare și participare. Cele trei țări sunt Germania, Finlanda și Slovenia.

Vor fi urmarite aspectele:

- cadrul legal al participarii tinerilor la decizie
- indicatori ai "participarii la guvernare" a tinerilor
- educatia pentru participare

O comparație la nivelul a trei țări europene

Încercând să nuanțăm imaginea participării tinerilor din Europa, am optat pentru o comparație mai puțin extinsă, limitându-ne la trei țări europene. Aceste țări prezintă atât similarități cât și multe diferențe notabile, rezultând din materiale de cercetare de dată recentă asupra situației tineretului și participării acestuia.

Un prim material de cercetare folosit[27] abordează omparativ și pe larg situația participării tinerilor din Finlanda și Germania. În privința studiului asupra participării în Slovenia, beneficiem de informațiile prezentate într-o recentă și masivă monografie asupra tinerilor din această țară[28]. La aceste informații vom adăuga cele provenite de pe site-ul EKCYP, apelând la profilele de țară realizate cu ajutorul unui "chestionar" propus de coordonatorul european și completat de corespondenții naționali[29].

Finlanda

Pe fondul unei Constituții și a unei legi general privind guvernarea – cu pronunțat caracter participativ – în Finlanda, mai multe municipalități au format consilii separate pentru persoane cu nevoi/situații speciale: consilii ale persoanelor cu dizabilități, consilii ale persoanelor vârstnice, consilii ale tinerilor. În general, în democrația locală finlandeză este încurajată inițiativa diferitelor grupuri și se prevăd și instrumente pentru susținerea acestor inițiative.

[27] Eva Feldman-Wojtochina ș.a. (2010) *Youth participation in Finland and Germany*, Hesinki:The Youth Research Network / Munchen:Ludwig Maximilians Universitat

[28] Miran Lavric, ș.a. (2011), *Youth 2010. The social profile of young people in Slovenia*, Maribor: Aritej Publishing House

[29] http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/ekcyp/Countryinformation2.html (consultat la data de 10 februarie2012)

Mai recent, în 2006 a fost aprobat Actul Tineretului (Youth Act) prin care participarea tinerilor şi dreptul lor de a fi ascultaţi la nivelul municipalităţilor.

Pe de altă parte, legile educaţiei asigură *posibilitatea* elevilor de a forma consilii la nivelul şcolilor, iar universităţile sunt *obligate* să dea cuvânt studenţilor cu privire la problemele educaţionale. Orice instituţie de învăţământ superior trebuie să aibă un consiliu al studenţilor săi.

Programe de implementare

Primul Program Guvernamental pentru Copii şi Tineri adoptat de Guvernul Finlandei pentru perioada 2007-2011 a stipulat printre altele ca fiecare municipalitate să introducă un sistem propriu de consultare a copiilor (cu vârste cuprinse între 5-17 ani) cu respectarea specificului fiecărei (sub)grupe de vârstă.

Un rol deosebit în Programul pentru Participare cetăţenească, elaborat de Parlamentul Finlandei a revenit Ministerului Justiţiei. Acesta a fost responsabil pentru promovarea în şcoli şi în alte instituţii educative a dezvoltării competenţelor de manifestare activă şi de cetăţenie democratică (p 23). În plus, acelaşi Minister al Justiţiei a recomandat instanţelor judecătoreşti să facă procesele mai "child-friendly". De asemenea se urmăreşte ca "opiniile copiilor şi tinerilor să fie luate în considerare mai extins în aspecte privind serviciile sociale şi de sănătate şi în planificarea comunitară" (p 233).

O altă formă de încurajare a participării în Finlanda o reprezintă forumurile. Să menţionăm câteva: Întâlnirea cluburilor Parlamentul Tinerilor în Casa Parlamentului; Parlamentul Copiilor (cu participare reală şi virtuală); Conferinţa anuală a Consiliilor locale ale tinerilor; Forumul Tinerilor şi Copiilor organizat de Consiliul Naţional Finlandez pentru Educaţie. Scopul acestor forumuri este de a întreţine dialogul între copii, tineri şi adulţi (chiar dacă impactul local este dificil de evaluat). În acest domeniu, se recunoaşte că Finlanda se află la început de drum (încurajator mai ales prin acest Program Politic Guvernamental pentru Copii, Tineri şi Familii derulat în perioada 2007-2011).

Dacă vrem să aflăm cum se realizează participarea reprezentativă a tinerilor în Finlanda, aflăm că în 2007, 186 de municipalităţi dintr-un total de 226 aveau consilii ale tinerilor. Cele mai multe primeau şi finanţări pentru implementarea propriilor lor proiecte (între 200 şi 61.000 euro pentru un proiect aparţinând Consiliului Tinerilor). Totuşi, Raportul respectiv a sesizat că aproape jumătate dintre aceste consilii nu aveau de fapt nici un cuvânt de spus în decizia politică locală. Totuşi un număr de 100 de asemenea consilii participau efectiv la administrarea localităţilor, fiind reprezentate în diferitele comitete decizionale.

Este urmărită şi participarea directă, fie prin mijloacele clasice ale "cutiei de sugestii" (care este prezentă în circa 40% dintre municipalități), fie prin formele bazate pe web, încurajate în ultima perioadă de autorități. Aşa numitul "Canal de Inițiativă" (Initiative Channel) oferă tinerilor oportunitatea de a prezenta în localitățile lor propriile idei. Se menționează că deja un număr de 50 de localități utilizează această metodă de participare directă.

Cu alte cuvinte, în Finlanda, în momentul de față, standardul unei participări corespunzătoare a tinerilor ar cuprinde nu doar funcționarea Consiliilor Tinerilor dar şi alte metode directe şi reprezentative în şcoli şi centre de îngrijire. Fiecare municipalitate ar trebui să aibă un grup de acțiune al tinerilor, un sistem de inițiativă şi un comitet al Centrului de tineret sau un echivalent al acestuia. Se consideră că cca. 30% dintre municipalitățile finlandeze îndeplinesc acest standard.

Germania

În această țară există mai multe acte normative care vizează participarea tinerilor. Totodată, complexitatea sistemului legal este dată de întrepătrunderea şi suprapunerea nivelurilor federal, de land şi local. Alături de Convenția Națiunilor Unite asupra Drepturilor copilului, este semnalată Legea Serviciilor pentru copil şi tânăr - parte a Codului social, precum şi legile care privesc învățământul sau raporturile de muncă. Un număr de 6 state au inclus în constituțiile lor prevederi explicite privind participarea copiilor şi tinerilor la nivelul municipalităților - în legătură cu adoptarea unor decizii care îi privesc.

Consiliul Federal al Tineretului funcționează în Germania din 1949 incluzând 29 de organizații şi cei 16 reprezentanți ai consiliilor regionale. Organizațiile partidelor politice nu sunt acceptate în acest consiliu. Ele şi-au format propriul organism de reprezentare (Cercul Tineretului Politic). De asemenea, mai există la nivel federal un consiliu al organizațiilor de sport pentru tineret.

La nivel local, există un mare număr de consilii. Se apreciază că 4 din 5 districte administrative dispun de un asemenea consiliu, existând deci la nivelul Germaniei între 450 şi 500 de consilii.

Un palier important al participării tinerilor îl reprezintă democrația participativă şcolară. Reprezentarea elevilor şi co-administrarea sunt considerate instrumente clasice.

Legile statelor din federație au stabilit modalitatea de alegere a reprezentanților claselor şi ai "purtătorului de cuvânt" al elevilor.

Raportul de forțe (de vot) între elevi şi profesori variază de la un stat la altul: de la paritate la ponderi mai reduse pentru elevi. Aceste consilii mixte decid în probleme cum ar fi: bugetul şcolii, planificarea şi organizarea unor evenimente educaționale, decizii asupra unor zile libere, suspendarea unor elevi pentru abateri. Totuşi, principalele funcții ale acestor consilii sunt de informare şi consultare. Deciziile cele mai importante rămân în sarcina unui comitet adminstrativ format din oficiali.

4.3. Programe pentru încurajarea participării

Dintre programele gestionate de autorități pentru susținerea participării sunt menționate:

”Come in contact” – un program care stimulează tinerii să-şi expună propriile proiecte politice şi să le dezbată cu autoritățile;

”YOUrope-YOUvote” – un program lansat în preajma alegerilor europene menit să pună în dezbaterea tinerilor problematica europeană.

Unul dintre aspectele specifice politicii germane de încurajare a participării este atenția acordată participării la vot a tinerilor şi în mod special primei participări la vot. Şi în Germania se înregistrează o scădere a participării la vot a tinerilor. Aceştia manifestă mai mult interes pentru alegerile federale dacât pentru cele europene sau pentru cele locale.

Pentru a reduce apatia electorală a tinerilor, autoritățile s-au gândit şi la scăderea vârstei minime de participare la vot. Deja în 1970 a fost coborâtă vârsta minimă de la 21 la 18 ani. Acum se preconizează scăderea la 16 ani, având în vedere că la această vârstă tinerii pot deveni membri în partidele politice. De asemeni, un argument îl reprezintă îmbătrânirea generală a populației germane şi necesitatea de a echilibra raportul între electorii tineri şi cei vârstnici. Deja unele state ale federației permit exercitarea votului de la vârsta de 16 ani la alegerile locale. Dar nu pot fi aleşi tinerii decât de la vârsta de 18. Dezbaterea este încă în curs cu privire la scăderea vârstei electorale. Cei care sunt împotrivă vin cu argumentul că grupul țintă însuşi nu pare a fi foarte încrezător că o asemenea reformă ar duce la o creştere a participării politice şi a angajamentului civic.

Pe ansamblu se poate afirma că participarea tinerilor nu se găseşte nici în Germania la un nivel foarte satisfăcător. E mai degrabă avansată la nivelul familial decât la cel macrosocial. În timp ce cultura familială a devenit tot mai mult caracterizată prin negociere între generații, la nivel comunitar posibilitatea tinerilor de a influența decizia rămâne destul de scăzută.

Autorii studiului apreciază că în Germania ar mai fi de făcut cel puțin trei lucruri:

- să asigure o mai mare coerență între diferitele niveluri şi state din federație;

- să depăşească rezistenţa pe care generaţia vârstnică o mai opune faţă de participarea reală a tinerilor;
- să găsească noi forme de participare care să se potrivească inclusiv segmentelor mai puţin educate şi mai puţin avantajate din rândul tineretului.

Slovenia

În Slovenia nu se semnalează existenţa unor recomandări oficiale cu privire la ocrotirea dreptului tinerilor de a participa la viaţa civică şi politică. Este totuşi recunoscută prin lege existenţa unui Consiliu Naţional al Tinerilor grupând organizaţii atât nepolitice (cercetaşii de ex.) cât şi ale partidelor politice. Funcţionează 40 de Consilii locale ale tinerilor (pentru cele 210 municipalităţi existente). În aceste Consilii locale sunt reprezentate organizaţiile tinerilor care funcţionează în raza teritorială respectivă. Rolul principal al acestor Consilii este de informare şi de consultare dar mult mai puţin de ”participare la putere”.

Ca un exemplu de bună practică în domeniul educaţiei pentru participare este menţionat proiectul ”Active citizenship”, proiect finanţat din fonduri europene care urmăreşte să dezvolte rolul tinerilor de actori activi în viaţa publică prin formare adecvată. Se încearcă aducerea în contact a politicienilor, cu organizaţiile de tineret şi cu experţii (cercetătorii).

Cercetările desfăşurate în Slovenia asupra participării civice a tinerilor arată un nivel mai scăzut decât în general în ţările considerate avansate economic dar şi politic (al tradiţiilor democratice) din Occident, această situaţie nefiind însă specifică numai Sloveniei ci în general ţărilor postcomuniste (sunt citate studii internaţionale întreprinse de Norris/2002, Dalto şi von Shalke/2005, Newton şi Montero / 2007).

Din comparaţia la nivel european se poate spune că slovenii apar de obicei printre cei mai puţin activi din punct de vedere politic, chiar mai puţin activi decât locuitorii din alte state foste componente ale Iugoslaviei (în ciuda unui nivel socio-economic relativ mai ridicat).

Pe ansamblu, autorii apreciază un nivel de interes şi activism politic foarte scăzut în rândul tinerilor sloveni.

Pentru perioada 1999-2008, studiul constată o creştere (de la 32,5% la 39,7%) a proporţiei tinerilor care declară că nu vor vota la alegerile parlamentare, dinamică superioară celei înregistrate de adulţi, care înregistrează pe acelaşi interval o creştere de numai 0,4% (de la 22,8% la 23,4%).

Înrolarea tinerilor sloveni în rândul partidelor politice este de numai 2% (în 2008) – apropiată de media europeană specifică vârstei. Conform metodologiei studiului apărut la

Liubliana, autorii invocă şi integrează şi declaraţii ale unor tineri. Una dintre acestea este semnificativă pentru atitudinea tinerilor faţă de politică şi politicieni:

”Noi tinerii i-am ales pe politicieni ca să ne reprezinte pe noi şi nu partidele lor. De ce nu declară ei niciodată că îi reprezintă pe oameni? De fapt ei se reprezintă pe ei şi nu pe noi. Politicienii fac prea mult pentru ei şi nu fac destul pentru oameni” (Youth 2010, p. 201).

Concluzii

Cele trei exemple ne arată cât de extinsă este complexitatea problematicii particpării tinerilor. Aceasta presupune un larg şi eficient cadru instituţional, dezvoltări importante la nivelul culturii participative în întreaga societate.

Pe de altă parte, neasigurarea deplină a participării la nivelul aşteptărilor tinerilor poate conduce la grave consecinţe. Chiar o ţară care se preocupă enorm de participare şi de educaţie, cum este Finlanda, se confruntă cu accente de comportament violent în rândul tinerilor. În timp ce Slovenia, în ciuda succeselor în zona creşterii bunăstării, acuză apatia politică şi civică a tinerilor.

Bibliografie

Feldman-Wojtochina, Eva ş.a. (2010) *Youth participation in Finland and Germany*, Hesinki:The Youth Research Network / Munchen:Ludwig Maximilians Universitat

Lavric, Miran ş.a. (2011), *Youth 2010. The social profile of young people in Slovenia*, Maribor: Aritej Publishing House

Zetner, Manfred (2011), *Youth Participation in Policy Matching. Finding of a summary analysis of the information templates in participarea in the EKCYP*, Viena, (draft).

Capitolul 5

Participarea politică a tinerilor din Romania

5.1. Atragerea tinerilor în partide

Partidele nu sunt doar simple grupuri politice menite să câştige competiţia electorală. Ele au şi importanţă în socializarea politică a cetăţenilor prin medierea între aceştia şi stat. Îndeplinind rolul de interfaţă între societate şi stat, ele canalizează mesajul electoratului către putere şi mediază feed-back-ul[30]. Pe de altă parte, pentru partide este important să aibă un contact cât mai deplin cu societatea, nu doar prin canalele mass media sau prin instituţiile statului, atunci când se află la putere, şi acesta se poate foarte bine obţine prin membrii lor.

Membrii de partid (sau aderenţii[31]) sunt persoane care fac parte juridic din organizaţie, varsă periodic sume de bani numite şi cotizaţii, aceasta fiind cea mai strânsă legătură cu partidul din care fac parte. Un partid ar trebui să îşi formeze lista de membri în funcţie de cotizanţi.

5.2. Estimarea numărului de membri

Pe plan european, la sfârşitul anilor ’90, aşa cum au arătat Mair şi van Biezen după examinarea situaţiei din 20 de ţări, doar circa 5% din electorat era înregistrat ca reprezentând membri ai unor partide politice[32]. Dar la acest procent actual destul de modest s-a ajuns în urma unei continue scăderi a gradului de înregimentare politică a populaţiei în ultimele decenii. Aceasta atingea cote mult superioare în anii ’60 (15%) sau ’80 (10,5%). În ultimul deceniu doar câteva ţări ca Austria sau ţările scandinave îşi mai menţin ratele relativ ridicate, în timp ce ţările postcomuniste se află toate sub media europeană de participare.[33]

În România ultimilor 20 de ani, se observă o evoluţie în privinţa numărului de membri ai partidelor, chiar dacă aceasta nu poate fi măsurată cu exactitate din lipsa transparenţei partidelor, aproape fără vreo excepţie. Atunci când un partid se putea înfiinţa cu un număr de

---

[30] Vezi C Voicu, *Pluripartidismul/ O teorie a democraţiei*, Bucureşti, Ed All, 1998, p 77

[31] P. Brechon, *Partidele politice*, Eikon, Cluj-Napoca, 2004, pag. 164

[32] P. Mair, J. Van Biezen, Party Membership in Twenty European Democracies.1980-2000. În *Party Politics*, 7:1, 2001

[33] Nu discutăm aici despre numărul de membri ai partidelor bolşevic-staliniste din lagărul sovietic care în perioada interbelică aveau dimensiuni de buzunar, ca după instalarea regimurilor dictatoriale să ajungă la milioane de membri. În România, PCR număra 2000 de membri în 1922, circa 1000 la 23 August 1944 şi ajunsese la aproape 4 milioane de membri în 1989 (18% din populaţie sau peste 25% din electorat). Interesant că actualul Partid Comunist Român a ajuns din nou la 1000 de membri ca în vremurile ”normale” din 1944. Diferenţa există totuşi, astăzi partidul nemaifiind în ilegalitate.

250 de membri fondatori (legea din 1989), Romania a ajuns la un numar record de partide. Aşa numitele „*partide de apartament*" au proliferat.

Ultima lege a partidelor (Legea 14/2003) instituie – prin prevederile referitoare la rolul adunării generale ca organ suprem de decizie în partid - un model al organizării partidelor mai aproape de ceea ce se poate numi tipul partidului de mase, deci un partid al membrilor. Şi totuşi, cu greu se pot găsi în literatura din ţara noastră informaţii despre numărul de membri ai partidelor sau despre contribuţia membrilor la viaţa politică.

Situaţia înregistrată în România la nivelul anului 2003, atunci când noua lege a partidelor a cerut reînscrierea acestora cu declararea numărului de membri (simpatizanţi) ne prezintă un grad destul de ridicat de aderare la partide: 1.735.430 de simpatizanti[34] la circa 18 milioane de alegători. Deci o rată de înregimentare de aproape 10%. Cifra pare însă mult exagerată în condiţiile în care partide de pe lista celor 27 cum ar fi Partidul Forţa Dreptăţii sau Partidul Popular din România declarau peste 65.000 de membri fiecare, iar în alegerile din anul imediat următor obţineau cateva sute de voturi[35] sau dispăreau subit de pe scena politică.

5.3. Preocuparea pentru creşterea numărului de membri

În România, numărul membrilor de partid nu pare să prezinte mare interes – nici pentru liderii partidelor şi nici pentru public. Acest din urmă aspect permite partidelor să păstreze o discreţie aproape totală în legătură cu numărul membrilor (probabil redus şi niciodată cunoscut cu strictete).

Şi totuşi, numărul membrilor apare ca argument sau subiect de dezbatere politică, mai ales în viaţa internă a partidelor. Presa a relatat episoadele unei polemici între personalităţi marcante ale PSD privind numărul de membri ai acestui partid: în timpul mandatului Geoană, fostul prim-ministru Văcăroiu lua atitudine faţă de o declaraţie a lui Marian Vanghelie conform căreia partidul ar avea 200.000 de membri, apreciind că ar fi "numai 50.000 de membri cu carnet", iar Miron Mitrea vorbea despre un număr real de 100.000, „dintre care maxim 50.000 de plătitori de cotizaţie... dar declaraţiile liderilor de filiale sună cu totul altfel, numai Vanghelie singur susţine că ar avea vreo 250 000 de membri la PSD Bucureşti, ceea ce pare complet paralel cu realitatea"[36].

[34] Preluat după C Preda, S Soare, *Regimul, partidele şi sistemul politic din România*, Nemira, 2008, pag 79 care citeaza date din presă

[35] La alegerile locale din 2004 Partidul Forţa Democratică obţinea 1515 voturi la consiliile locale si 3280 de voturi la consiliile judeţene iar Partidul Popular 769 şi respectiv 1242.

[36] http://impolitics.ro/bomba-lui-mitrea-psd-mai-are-cca100-de-membri

La PDL, recentul congres îi prilejuia lui Vasile Blaga afirmația: ”Dacă acest partid cu 350.000 de membri nu este în stare să pună patru guverne, să plece.”[37]

Preocupările partidelor românesti de a-şi stabili cu exactitate numărul de membri sunt destul de sporadice şi țin mai degrabă de domeniul promisiunilor electorale: în statutul PDL se vorbeşte despre Registrul Național al Membrilor care urmează a fi înființat iar conducerea PSD inaugura pe 24 februarie 2011 sistemul de evidență a membrilor de partid, estimând că la finalul centralizării datelor, numărul membrilor va fi de 350.000.[38]

Dovada slabului interes pentru creşterea numărului de membri o aduce şi faptul că numărul de membri ai filialelor județene sau locale nu mai reprezintă cel mai important criteriu de apreciere şi ierarhizare a acestora.

În Regulamentul de aplicare a Statutului PNL se stabileşte că norma de reprezentare la Conferința filialei teritoriale este de 10% din numărul de membri ai organizației în timp ce 90% din reprezentanți sunt stabiliți în funție de rezultatele în diferitele confruntări electorale (europarlamentare, prezidențiale, parlamentare şi locale).

La PSD, norma de reprezentare se face printr-o formulă în care numărul de membri (x) intră alături de alte două criterii (numărul aleşilor locali şi numărul de membri ai consiliului local ponderat cu proporția obținută la ultimul scrutin național).

Şi mai puțin pare să fie valorizat numărul de membri ai filialelor la PDL. Aici, dintre cei 864 de delegați la Congres, jumătate au fost aleşi în funcție de rezultatul la ultimele 4 confruntări electorale şi jumătate în funcție de numărul de voturi aduse de fiecare organizație. Rezultă că ceea ce interesează stafurile partidelor de la noi este în primul rând performanța electorală şi mult mai puțin nivelul recrutării de membri.

5.4. Strategii pentru atragerea de noi membri

Liderii politici din România ca şi cei din Polonia despre care vorbea Szczerbiak, consideră că investiția în creşterea numărului de membri nu este foarte eficientă.[39] Ei nu realizează că cea mai bună strategie de marketing politic poate eşua în absența oamenilor devotați şi pregătiți să o pună în aplicare. În consecință, nici partidele din România nu se remarcă prin desfăşurarea de campanii proactive ample de recrutare de noi membri. Se preferă „simpatizanții” motivați prin modalități improvizate, unor membri de partid cu acte în regulă.

---

[37] http://www.romanialibera.ro/actualitate/politica/foto-video-emil-boc-presedinte-pd/ din 15 mai 2011

[38] http://www.paginapolitica.ro/arhiva/944-psd-sistem-informatizat-de-eviden-a-membrilor/

[39] Totuși, în februarie 2010 acelaşi Mitrea citat mai înainte declara că ”este nevoie de un recensământ în rândurile noastre, demararea unei ample acțiuni de recuperare... PSD trebuie să ştie exact care îi este forța în teritoriu, iar forța i/o dau în primul rând membrii”

Comentatorii internaționali argumentează că noile partide – atât din Europa de vest cât şi din cea de est – au tendința de a se dezvolta ca structuri centralizate cu o bază limitată de membri şi grupuri de conducere elitiste jucând rolul predominant[40]. Deşi cele mai multe partide recunosc nevoia de a recruta noi membri şi de a forma noi structuri la baza organizației, totuşi, ele preferă întreținerea unei rețele de "simpatizanți" în locul membrilor oficiali. Explicația pentru nivelul scăzut al numărului de membri este datorat parțial strategiei partidelor respective şi parțial interesului scăzut al societății privind integrarea în noile partide. Studiile care urmăresc atitudinea cetățenilor față de partide arată că ar fi şi greu să se atragă foarte mulți membri, având în vedere că partidele politice au una dintre cele mai scăzute cote de încredere din partea societății, în comparație cu alte instituții.[41]

Un studiu comparativ asupra participării politice a tinerilor europeni din 8 țări, citat de EU Observer, a arătat că tinerii au mai multă încredere în societatea civilă decât în partidele politice. Totuşi, țări ca Finlanda sau Italia înregistrază cote relativ ridicate ale ataşamentului faţă de anumite partide (peste 65%) în schimb în Marea Britanie şi în țări din est ca Estonia sau Slovacia, ataşamentul se gaseşte la cote mult mai joase (23 – 30%). La fel şi interesul tinerilor pentru politică variază de la 51% (proporția celor care declară ca sunt interesați) în Germania, 42- 43% în Austria şi Italia, până la cote mult mai joase în Marea Britanie, Estonia şi Slovacia. Franța şi Belgia se aflau undeva la mijlocul scalei.[42]

În consecință şi procentul de tineri înrolați în patide politice este, în general, scăzut. Pentru câteva țări pentru care am putut găsi estimări interne, cum sunt Suedia sau Estonia, acest procent este între 2 şi 3,5%[43]. Aceste cifre sunt confirmate numai parțial de rezultatele unui Eurobarometru realizat în randul populatiei europene (EU27) în vârstă de 15-30 de ani în primăvara lui 2011. Conform acestui sondaj, rata medie de participare a populației tinere la activitatea organizațiilor politice sau partidelor politice era de 5%, în condițiile în care rata participării la alte tipuri de organizații cum ar fi cluburile sportive sau organizațiile culturale se ridica la 14-34%.[44]

Pe țări, situația se prezintă în modul deja amintit. Austria şi câteva țări nordice au cele mai ridicate procente (dar şi Portugalia, Grecia, Cipru) – între 7 şi 10%. Iar la coada

[40] P Mair, *Party System Change âaproaches and Interpretation*, Oxford, 1997
[41] Vezi de exemplu F Plaser ş. a. , *Democratic consolidation in East Central Europe*, Basingstoke, 1998 şi R. Rose, W Misher, Positive Party Identification in Postcomunist Contries în *Electoral Studies*, vol 17, nr 2, 1998 care dau cote scăzute de identificare cu partidele mai ales țările foste comuniste în comparație cu Germania sau Austria.
De notat că la nivelul anilor 1994 / 96 România avea o pozitie relativ bună a încrederii în partide comparativ cu celelalte țări fost comuniste, dar desigur mai slabă în raport cu țările vestice.
[42] European youth trust NGOs more than political institutions, în Eurobserver din 20.03.2006
[43] Cf datelor de pe www.Youthpartnership.net
[44] Flash EB

clasamentului stau mai ales țările foste comuniste din estul Europei (Polonia - 2%, Cehia - 3%, Ungaria - 3%).

România face o excepție destul de puțin așteptată, cu o rată de participare a tinerilor la organizații și partide politice de 7%.[45] Aceasta în condițiile în care un alt Eurobarometru din 2007 (Young Europeans), dădea estimări mult mai scăzute: o cotă de înrolare a tinerilor sub 30 de ani în partide politice de 1,5%.[46]

Am putea astfel conchide că în ultimii 4 ani ar fi avut loc în România o mobilizare serioasă a tinerilor și o puternică înrolare a acestora în rândurile partidelor politice de la noi, ceea ce ar fi greu de susținut pentru oricine cunoaște realitatea socială și politică românească. Mai degrabă, în cazul României avem de a face cu o confuzie asupra ce înseamnă a lua parte la activitatea unui partid, confundându-se participarea la anumite acțiuni organizate de partide cu asumarea calității de membru, confuzie originată în cultura politică precară a unor importante segmente din electorat. Deci, nu ar trebui să ne declarăm mulțumiți doar pe baza rezultatelor ultimului Eurobarometru, ci să analizăm mai profund formele de participare politică din țara noastră.

Cum ar putea totuși să procedeze partidele pentru a-și atrage mai mulți tineri în rândurile lor? În nici un caz nu ar trebui să sporească dificultățile birocratice în calea celor care ar dori să intre într-un partid, așa cum a semnalat presa de la noi. În timp ce la nivelul declarațiilor, partidele noastre promovează ideea deschiderii și atragerii de noi membri, atât PNL cât și PSD sau PDL au prevederi complicate în statut referitoare la atragerea de noi membri iar eventualii solicitanți trebuie să aștepte săptămâni bune până să devină membri cu acte în regulă[47].

O strategie mai potrivită pare să fie cea care se aplică în țări cu tradiție democratică, unde tinerii formează propriile lor organizații politice (dar nu partide), tutelate de câte un partid parlamentar. Având propria personalitate juridică, organizatiile politice ale tinerilor devin eligibile pentru a primi subvenții guvernamentale și pentru a participa la viața societății

[45] Bineînțeles că întrebarea nu a vizat în mod explicit calitatea de membru ci doar particparea la activitățile organizației respective.

[46] Cf datelor citate în Plăeșu (coord.), Organizațiile neguvernamentale și voluntariatul:ofertă și atracție pentru tineri, iulie 2007, postat pe http://www.ise.ro

[47] Dan Duca, *Primul pas în politică. Cum devin membru de partid?* pe http://voxpublica.realitatea.net/politica-societate/ , 15 aprilie 2010
Se pare că deși resping orice tradiție din moștenirea fostului partid comunist, partidele actuale păstrează inconsecvența manfestată și de bolșevismul sovietic din România la timpul său: între "vigilența" verificării dosrului și a originii "sănătoase" a candidaților și graba cu care erau înregimentate în partid segmente importante din populație, ajungându-se la dimensiunile gigantice din anii 80. Articolul citat remarca faptul că în timp ce un solicitant de rând trebuie să aștepte săptămâni la rând până să devină membru al PDL, vedeta Teo Trandafir sau alți ocupanți ai unor poziții sociale de top sunt primiți foarte rapid în partid și chiar puse în funcții iimportante ale acestuia.

civile, dar păstrează şi legătura strânsă cu un partid politic. Tabelul 2 prezintă cazul Olandei în acest domeniu.

Tabel 2. Organizații politice în Olanda

Numele organizației de tineret	**Partidul care o tutelează**	**Număr de membri ai organizației**	**Voturi obținute de partid la ultimele alegeri**
SCP Youth Political	Dutch Orthodox Reformed Party	12.330	163.581
PerspectiveF	Christian Union	2.203	305.094
Young Democrats	Democrats 66	1.730	654.167
RED	Socialist Party	3.039	924.696
Youth Organisation Freedom Democracy	People's Party for Freedom and Democracy	1.391	1.929.575
Christian Democratic Youth Apeal	Christian Democratic Apeal	1.305	1.281.886
Young Socialist within PvdA	Labour Party	1.300	1.848.805
DWARS	Geen Left	1.047	628.096

Sursa datelor: primele trei coloane preluate din documentul postat pe http://youth-partnership-eu.coe.int/youth-partnership/documents/Questionnaires/Participation/20/
Ultima coloană cf. http://wikipedia.org/list-of-political-parties-in-theNetherlands/

Exemplul pune în evidență o strategie cvasigenerală în Olanda: partidele, aproape indiferent de cota reprezentată în electorat, patronează organizații politice ale tinerilor, adevărate pepiniere de cadre şi totodată "antene" îndreptate către public, către comunități, către segmentele mai greu mobilizabile la vot cum sunt în general tinerii.

Pe de altă parte se constată că nu se păstrează o relație semnificativă între succesul electoral al partidului şi gradul său de susținere de către tinerii angajați civic, în forma organizațiilor politice. Partide importante pe scena politică olandeză cum sunt Partidul Popular pentru Libertate şi Democrație sau Partidul Muncii patronează organizații minuscule de 1300 de membri, în timp ce partide mult mai puțin importante din punct de vedere electoral cum este Partidul Ortodox Reformat (Dutch Orthodox Reformed Party) se remarcă printr-o organizare politică în rândul tineretului mult mai extinsă. Acest fapt se explică prin accentul etic pe care îl dezvoltă partidul respectiv şi prin aderența sa aproape exclusivă la nivelul unor municipalități (comunități) reformate.

O asemenea strategie de atragere a aderenților este recunoscută şi de P. Brechon care vorbeşte despre ”aderenții indirecți” întâlniți la partide din alte țări decât Franța, prin aderarea la o organizație satelit cum ar fi o mişcare de tineret sau un grup de femei[48].

Din perspectiva unor evenimente recente ca cele din Norvegia, putem spune că sunt de preferat tinerii care se integrează în activitatea unui partid politic legal, fie şi indirect (chiar indiferent de ideologia pe care acesta o susține), unora care se ascund în spatele unor identități virtuale pe internet iar apoi încearcă să-şi impună convingerile politice cu ajutorul explozibililor sau al armelor automate.

Concluzii

Prin lipsa lor de interes pentru creşterea numărului de membri, partidele din România se înscriu într-o tendință europeană generală, mai accentuată în partea estică a continentului. Această tendință vine pe de o parte din slaba identificare a cetățenilor cu partidele, iar pe de alta din absența unor strategii adecvate la nivelul partidelor în privința recrutării de noi membri (în mod special tineri) sau a cultivării relațiilor apropiate cu societatea civilă.

Cazul prezentat al Olandei exemplifică faptul că fie şi în condițiile unei rezerve manifestate de electorat privind înscrierea în partide (prezentă desigur şi în Olanda utimelor decenii), partidele pot găsi mijloace de a păstra o legătură strânsă cu societatea civilă şi a-şi exercita rolul de ferment social, iar tinerii pot găsi în partide un mediu propice pentru socializarea lor politică.

[48] P. Brechon, op. cit. pag. 165

Bibliografie

Brechon, P. (2004), *Partidele politice*, Cluj-Napoca: Eikon

Duca, D. (2010), *Primul pas în politică. Cum devin membru de partid?,* pe http://voxpublica.realitatea.net/politica-societate/

Mair, P. Biezen, J. V. (2001), *Party Membership in Twenty European Democracies. 1980-2000*, *Party Politics*, 7:1

Mair, P. (1997), *Party System Change Aproaches and Interpretation*, Oxford

Preda, C., Soare, S. 2008 Regimul, partidele şi sistemul politic din România, Bucuresti: Nemira

Voicu,C., (1998), *Pluripartidismul/ O teorie a democraţiei*, Bucureşti, Ed All

Capitolul 6

Reflectarea în presă a problematicii cetățeniei şi participării tinerilor la viața politică din România

6.1. Introducere

Scopul acestui demers este să ofere informații despre modul în care presa on-line reflectă subiectul participării tinerilor la viața politică şi exercitării cetățeniei active a acestui segment de populație. În măsura în care presa reprezintă o „oglindă" a societății, analiza aprofundată a materialelor de presă poate conduce la inferențe pertinente privind amploarea dimensiunii civice şi politice a vieții tinerilor în societatea românească.

În virtutea obiectivelor stabilite, am întreprins o cercetare exploratorie, care îmbină modelul cantitativ cu cel calitativ. Prin analiza de conținut realizată am avut posibilitatea punerii în evidență a temei, tendinței şi atitudinilor.

Sistemul de categorii elaborat cuprinde următoarele teme generale:

- activitatea social-civică a tinerilor
- activitatea politică a tinerilor
- stimularea implicării social-civice a tinerilor (educație în acest sens, cadrul legislativ, modalități şi strategii de încurajare a socializării civice etc.)
- stimularea implicării politice a tinerilor (idem)
- opinii ale tinerilor
- opinii despre implicarea social-civică a tinerilor
- opinii despre implicarea politică a tinerilor

Categoriile tematice au fost stabilite astfel încât, prin analiza cantitativă, calitativă şi de fond a materialelor de presă, să putem răspunde la următoarele întrebări:

- *Ce actori beneficiază de expunere în media on-line în ce priveşte problematica cetățeniei active a tinerilor şi cum variază la nivelul tipologiilor, gradul expunerii?*
- *Ce teme şi subiecte asociate problematicii cetățeniei active a tinerilor sunt recurente în media on-line?*
- *Ce tip de abordare precumpăneşte în expunerea jurnalistică (pozitivă, neutră, negativă) a problematicii cetățeniei active a tinerilor?*
- *Care sunt percepțiile sociale şi opiniile promovate de media on-line cu privire la implicarea politică şi social-civică a tinerilor?*

Am selectat pentru analiză două surse on-line după criteriile următoare: numărul de clienți unici şi caracterul de publicație informativă ce include ştirile generale (nu locale). În topul ediţiilor on-line se situează ziarul Adevărul, cu un număr mediu de aproximativ 2.500.000 de cititori pe lună. Cea de-a doua sursă on-line folosită este site-ul Ziare.com, cumulând, în medie, 2.200.000 de utilizatori unici, situându-se pe locul al doilea, conform datelor furnizate de Studiul de Audienţă şi Trafic Internet (SATI. RO).

6.2. Mass-media şi societatea

Presa a fost definită de Edmund Burke drept cea de-a patra putere, iar în acceptiunea modernă sintagma aceasta se referă la capacitatea presei de a avea un rol important în societate, alături de prima putere (guvernul), de a doua (sistemul judiciar) şi de cea de-a treia putere (legislativul).[49] Puterea presei rezidă, în opinia lui M. Coman, nu din legitimitatea sa reprezentațională sau instituțională, ca în cazul celorlalte trei puteri ale statului, ci din puterea ei de a defini cadrele, mizele şi soluțiile dezbaterilor publice.[50] Cu toate că noțiunea de "legitimitate mediatică" nu este clar precizată, presa tinde să îşi atribuie un rol superior public - social, politic şi cultural - ca încarnare a spațiului public.[51]

În lucrarea *Mass media şi societate*, autorii Paul Dobresu şi Alina Bargaoanu, semnalează impactul social al media ca instituție ce "influențează opinia publică, modelează atitudini, prefigurează comportamente şi reacții" contribuind în mare măsură la cristalizarea şi promovarea unor orientări, curente dominante, preocupări ale opiniei publice.

Alte cercetări au adus in discutie capacitatea mass-mediei de a oferi indivizilor un model de conduită, dobândind astfel o anumită autoritate morală,[52] in timp ce pentru J. Cazeneuve[53], media umple vidul lăsat de desacralizarea cadrului social datorită posibilității ei de a proiecta realitatea.

În ceea ce priveşte efectele mass-media, acestea reprezintă "toate modificările la nivel individul sau social pe care le produc mass-media prin tipul lor de mesaje."[54] Unii autori au considerat efectele mass-mediei ca fiind majore în ceea ce priveşte influențarea indivizilor. Prin teoria "glonțului magic" se consideră că, în condițiile reducerii indivizilor la statutul de receptori pasivi de mesaje, dependenți de media, doar conținutul unui mesaj este suficient pentru a modifica comportamentele. George Gerbner a analizat influența media sub aspectul

[49] Ioan Dragan, *Paradigme ale comunicării, volumul 2,* p.33
[50] Idem, p.34
[51] ibidem
[52] Marian Petcu, Sociologia Mass-media, p.50
[53] Idem
[54] Idem, p.52

"efectului cultivării" prin care media nu actionează doar la nivel individual, cultivând convingerile oamenilor, ci are repercursiuni şi în cultură, în stocul de cunoştinţe, de norme şi de valori ale societăţii.[55] Un alt efect semnalat este cel de "agenda setting", stabilindu-se o corespondenţă între gradul de atenţie acordat de presă unui subiect şi gradul de importanţă atribuit subiectului respectiv de cei care se expun la media.

Sonia Cristina Stan, în *Manipularea prin pres*ă, analizează structura informaţiei, forma în care informaţia apare şi conţinutul articolelor, pentru a observa modalitatea prin care presa se constituie intr-un mecanism de influenţare. Astfel, structurarea informaţiei poate manipula prin: localizarea şi lungimea unui articol; cadrul general în care este plasat articolul; fotografiile şi alte materiale grafice; structura ştirii: titlu, elementul central din articol, contextualizarea (antecedente, consecinţe), date suplimentare (relaţia cu alte fapte). Limbajul este, de asemenea, un mijloc de manipulare. Maniera în care este redactat un articol ascunde adesea, sub aparenţa neutralităţii şi obiectivităţii, aprecierile jurnalistului sau ale instituţiei media. Există mai multe tehnici prin care se pot strecura aceste opinii personale: tonul (limbajul orientat); cuvintele magice; asocierea cuvintelor cu faptele; eufemismele şi tehnicismele; expresii orientate; stilul narativ; limbajul imaginilor.

Majoritatea cercetătorilor consideră însă că manipularea indivizilor este limitată de capacitatea şi exerciţiul consumatorilor de a filtra mesajele, alegându-le în funcţie de dispoziţiile şi de preferinţele personale. Un studiu realizat de Paul Lazarsfeld pune în evidenţă faptul că oamenii selectează media şi mesajele în funcţie de atitudinile lor şi le aleg pe cele care concordă cu ele sau le confirmă, evitându-le pe cele contrare.[56] Prin urmare expunerea la media este selectivă.

6.3. Conceptele cheie şi clarificări terminologice

Cetăţenia este un concept polivalent, care poate trimite la realităţi diferite. Ne putem referi la cetăţenie ca sentiment, la cetăţenie ca status sau la cetăţenia delimitată de anumite competenţe specifice[57].

După zona de discurs, exercitarea rolului de cetăţean este asimilată participării politice, participării civice sau participării comunitare[58]. Nu există un consens la nivel academic privind operaţionalizarea cetăţeniei active. Unii autori, precum Adler şi Goggin (2005), dau

[55] Idem, p.79
[56] Idem, p.120.
[57] Tufiş, Claudiu, 2007, Tinerii români şi sistemul politic: a fi sau a nu fi cetăţean, în Gabriel Badescu et. Al, Implicarea civică şi politică a tinerilor, p. 9-32, Constanta: Editura Dobrogera
[58] Hatoş. Adrian, 2007, *Participarea şi dezvoltarea socială*, Enciclopedia Dezvoltării Sociale, Iasi: Polirom

participării civice un înțeles mai cuprinzător care include celelalte două noțiuni de participare politică şi comunitară dar şi participarea asociativă. Baum (2001, p.1840) disociază semnificația participării cetățeneşti de cea a participării comunitare în funcție de actorii vizați - cetățeanul respectiv comunitatea. Definiția lui Baum dată participării cetățeneşti corelează angajamentul civic cu implicarea în procesul decizional de interes public.

În analiza noastră am optat pentru a descrie participarea cetățenească delimitând dimensiunea sa politică de cea a implicării social-civice. **Participarea politică**, în acest sens, include acele activitățile care intră în sfera drepturilor şi obligațiilor cetățenilor de a lua parte la actul de conducere a statului. Prin **participare social-civică** ne-am referit la angajarea în acțiuni care urmăresc satisfacerea unor interese publice sau grupale.

Am folosit această operaționalizare a cetățeniei active în acord cu cercetarea *„Bunul cetățean“ şi avatarurile sale.* Autorul, Mircea Comşa, identifică două avataruri ale "bunului cetățean":

- "cetățeanul social" centrat pe relația cu ceilalți cetățeni;
- "cetățeanul politic" care pune accentul pe implicarea politică.

Participarea politică se referă la activitățile cetățenilor în politică, reunind aspecte de genul voluntariatului în campanii electorale, donării de bani pentru un candidat sau o mişcare politică, activării într-un partid sau organizație politică, informării politice, discutării pe teme politice, partipării la vot, participării la activități electorale, la mittinguri electorale de susținere sau de protest.

Participarea social-civică include acțiuni de promovare a drepturilor, voluntariatul social, acțiuni de protejare a mediului, contactării oficialilor, organizării sau susținerii de petiții, participării la demonstrații sau proteste.

6.4. Metodologia de realizare a analizei

Am realizat o evaluare extinsă a modului în care presa on-line tratează problematica cetățeniei active a tinerilor. Interesul a urmărit stabilirea tipurilor de subiecte, mesaje şi actori care au beneficiat de expunere în media on-line în perioada recentă, cu extindere de aproximativ un an de zile.

Demersul de analiză media a fost axat pe trei dimensiuni: cantitativă, calitativă şi de conținut.

Am folosit indicatori de felul mărimii articolelor, fotografiilor ce însoțesc textul, calității expunerii jurnalistice, aspecte privind structura mesajelor transmise.

Etapa 1. Monitorizarea media

Monitorizarea media s-a realizat prin selectarea materialelor pe baza (1) reținerea doar a acelor articole care fac referire la tineri (2) şi identificării în cadrul articolului a unei tematici relevante pentru domeniul participării civice şi politice a tinerilor.

Extinderea materialului de analiză a fost determinat de rezultatele obținute în urma utilizării motoarelor de căutare în arhiva surselor on-line selectate.

Adevarul

În luna ianuarie 2012, în varianta electronică a ziarului Adevarul, din cele 12700 de articole, 823 fac referire, în diferite contexte, la tineri şi studenți, din care 493 de articole sunt relevante pentru demersul nostru de cercetare.

Întrucât, motorul de căutare în arhiva ziarului nu permite afişarea a mai mult de 1000 de articole, pentru anul 2011, analiza nu poate fi considerată reprezentativă pentru o anumită perioadă. Cu o medie de aproximativ 13000 de articole pe lună, au rezultat, în urma a patru căutări primare după cuvinte cheie (tineri, tânăr, studenți, student), 3206 de articole în care tinerii sunt menționați. Dintre acestea, aproximativ 30% fac referire la contexte ce pun în evidența dimensiunea participării civice şi politice.

Ziare.com

Şi în ce priveşte site-ul Ziare.com, căutarea în arhivă nu permite afişarea unui număr mai mare de 1000 de articole, iar pentru cele patru cuvinte cheie utilizate în filtrarea tematică primară (tânăr, tineri, student, studenți) au fost generate numărul maxim cumulat de articole: 4000. Dintre acestea aproximativ 27% au fost relevante pentru analiza de față.

Etapa 2. Evaluarea materialelor media

Am folosit ca unitate de înregistrare tema iar ca unitate de context articolul în întregime precum şi două unități de numărare: tema şi suprafața dedicată articolelor, pentru a aprecia interesul presei vis-a-vis de subiectul urmărit.

Articolele media care au fost selectate în urma etapei de monitorizare au fost apoi analizate din perspectiva **calității expunerii** (suprafața, imagini asociate etc.), din perspectiva **tonului jurnalistic** şi a **temelor** sau **subiectelor** tratate.

Atributele *favorabil, nefavorabil, neutru,* au fost identificate, în principal, după ceea ce sugerează conținutul latent al informației, dar luând în considerare şi anumite elemente ale conținutului manifest: tonul (limbajul orientat) care se remarcă din discurs, cuvinte sugestive, tipul imaginilor şi direcția lor (pozitive, negative, strict descriptive).

Elemente ale conținutului manifest	Favorabil	Neutru	Nefavorabil
Tonul (limbajul orientat)	Apreciativ, sugerând preferința, respectuos, prețuitor, etc.	Strict descriptiv	Peiorativ, ironic, persiflant, iritat, zeflemitor, dispretuitor, desconsiderant, etc.
Cuvinte sugestive	Toleranță, dezvoltare, talent, aptitudini etc.	Care sugerează neutralitatea	Radical, ilegal, primitiv, ultras, delincvent etc.
Imagini	Pozitive	Strict descriptive	Negative

6.5. Analize şi interpretări

În ce priveşte recurența în materialele de presă analizate a categoriilor tematice generale, **activitatea social-civică a tinerilor** a beneficiat de expunerea cea mai intensă. Ponderea cea mai consistentă o ocupă subiecte precum implicarea în diferite activități de voluntariat prilejuite de diverse proiecte sociale de solidarizare sau cu tematică ecologică. Tot cu o frecvență importantă se regăsesc şi materiale referitoare la forme de protest social - grevă japoneză, flashmob-uri, de tipul mişcării "occupy" etc. Alte subiecte au legătură cu participarea tinerilor în proiecte de responsabilizare socială, în cadrul unor evenimente culturale sau la activități care promovează drepturile omului.

Ex. *„În primul rând, Clinica Legală este un proiect social [...] care va aduce un plus de experiență pentru studenți, dar şi rezolvarea unor litigii pentru persoanele fără bani" [...] şase asistenți legali din rândul studenților [...] se vor implica voluntar şi vor prelua litigiile.*", ("S-a deschis Clinica Legală, în parteneriat cu Universitatea „George Bacovia" ", Adevarul.ro, 27 ianuarie 2012)

Ex. "*Aproximativ 250 de tineri (studenți, masteranzi din țară şi din străinătate) s-au întâlnit săptamâna trecută la Bucureşti ca să găsească soluții la problemele României în economie, justitie, sănătate, educație." (*Educația civică, obligatorie?, Adevărul.ro, 21 august 2011)

Ex. *"Grupul majoritar se numeşte „Istoria se ocupă & se dezbate", este format din vreo 500 de studenți de la mai multe facultăți bucureştene şi au un manifest şi un plan de acțiuni."* (Studenții de la Istorie au ocupat facultatea, apoi s-au separat, Adevarul.ro, 29 noiembrie 2011*)*

Activitatea politică a tinerilor a avut o vizibilitate media mai redusă decât dimensiunea participării social-civice şi a inclus referiri la subiecte precum susținerea unor formațiuni politice, activarea ca membru de partid sau în organizații politice de tineret sau sindicale, accederea la funcții politice sau preocuparea pentru astfel de planuri, activități de voluntariat în sprijinul unui partid sau candidat, participarea la mittinguri sau proteste electorale şi la activitățile comune ale organizației politice de care aparțin, conceperea de manifeste cu scop de a influența deciziile politice, revendicarea drepturilor, participarea la întruniri şi dezbateri referitoare la sistemul politic şi la politicile existente.

Ex. "*Svetlana mărturiseşte că pentru ea politica nu e un domeniu străin, deoarece în anii studenției a fost sindicalistă."* (O româncă vrea să fie consilier local la Torino, Ziare.com, 22 aprilie 2011)

Ex. *"Aproximativ 1000 de sătmăreni, simpatizanți ai Opoziției au răspuns apelului la miting lansat de USL. Manifestanții au scandat lozinci anti-guvernamentale, au cântat şi au cerut demisia preşedintelui Băsescu şi a premierului Emil Boc." !"* (VIDEO. Cea mai mare manifestație de după 1989! Peste 1000 de sătmăreni în stradă! „DEMISIA!", Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Preocuparea pentru implicarea social-civică a tinerilor: Apar cu predilecție subiecte legate de educație în acest sens, modalități şi strategii de încurajare a socializării civice prin implicarea în: cluburi tematice, echipe sportive, strângerea de fonduri sau de bunuri în scopuri caritabile, consilii ale tinerilor/elevilor/studenților, concursuri, proiecte legate de protecția mediului, excursii şi vizite publice la obiective de interes comunitar, realizare de publicații, programe de schimburi de tineret, programe educaționale.

Ex. "*Pe lângă îmbunătățirea abilităților de comunicare şi descoperirea unor culturi noi, liceenii au şansa de a descoperi o parte din secretele sistemului educațional din străinătate. În plus, ei dezbat probleme actuale, de la criză la discriminare sau integrare europenă."* (Studenții străini ne ghidează elevii în carieră, îi învață cum să-şi scrie un CV şi ce să spună la un interviu, Adevarul.ro, 5 iulie 2011)

Ex. *Tulcea: Ivan Patzaichin promovează delta natală - „Vreau să-i scot pe tineri din amorțeală, să-i scot la aer, pe apă, să-i scot din cluburi şi de la calculatoare“* (Tulcea: Ivan Patzaichin promovează delta natală, Adevarul.ro, 23 iunie 2011)

Preocuparea pentru implicarea politică a tinerilor: Este de asemenea o temă cu o frecvență de apariție foarte redusă, de cele mai multe ori fiind în legătură cu intențiile diferitelor organizații politice de a încuraja participarea la vot a tinerilor sau de a atrage membri tineri. Alte articole au prezentat diferite acțiuni ale organizațiilor studențeşti menite a stimula reprezentarea echitabilă a studenților prin diferite măsuri legislative, precum adoptarea Statutului Studentului sau care țin de organizarea universităților.

Ex. "*Ne gândim să stimulăm prezența la vot. [...] trebuie să ne gândim [...] pentru tineri, pentru elevi şi studenți, poate pentru cei care au peste 18 ani o zi liberă. Eu vreau să avem un pachet de stimulente."* (Exclusiv - PSD vrea tombola de stat, cu premii pentru cei care merg la vot, Ziare.com, 5 mai 2011)

Ex: *"Cerem alegerea reprezentanților studenților pe o perioadă de 1 an, cu o perioadă de campanie electorală de 2 săptămâni iar votul să se desfăşoare în decurs de o săptămână pe toată durata programului zilnic de curs, şi concomitent în toate facultățile"*. (Manifest al grupului Istoria se dezbate şi se ocupă)

"Cerem adoptarea imediată a Statutului Studentului prin ordinul Ministrului Educației". (Manifest al grupului *Istoria se dezbate şi se ocupă*) (Studenții de la Istorie au ocupat facultatea, apoi s-au separate, Adevarul.ro, 29 noiembrie 2011)

Opinii ale tinerilor: Au fost surprinse în articole referitoare la sentimente de identitate, de apartenență sau afinitate cetățenească, toleranță sau xenofobie, respingerea altor grupuri sociale, încrederea în instituțiile statului şi mulțumirea sau nemulțumirea vis-a-vis de ele, relațiile cu instituțiile (sprijinul sau dezaprobarea pentru Învățământ, Poliție, Justiție, UE, Preşedinte, Guvern, Parlament, Partide, Presă), exprimarea ataşamentului față de anumite principii valorice, a angajamentului emoțional (mândrie, indiferență, atitudinile față de resurse, de patrimoniu, oferirea de soluții, individualism vs. solidaritate). Exprimarea opiniilor despre rolul cetățeanului şi raportul său cu statul (ex. protejarea libertății cuvântului, sporirea rolului cetățeanului în luarea deciziilor guvernului vs. controlul statului în administrarea vieții cetățeneşti).

Ex. *"Îşi iubeşte ţara, este mândru că a putut s-o promoveze în cel mai frumos mod şi speră ca pe viitor să se numere printre acele persoane care vor reuşi să facă performanţă pe plaiurile natale."* (La universitățile de prestigiu, Ploieştiul este reprezentat cu succes!, Adevarul.ro, 23 ianuarie 2012)

Felul în care tinerii percep spațiul identitar (țara): **Ex.** *„Acolo toată lumea are şanse egale dacă munceşte. În România se mai ţine cont şi de alte criterii, din păcate", a precizat Andra, care a subliniat că nu se numără printre acei visători care speră să poată schimba, într-un viitor apropiat, lucrurile în România."* (La universitățile de prestigiu, Ploieştiul este reprezentat cu succes!, Adevarul.ro, 23 ianuarie 2012)

Ex. *Vocea tinerilor protestatari: „Avem carte, n-avem parte! Jos Băsescu!"* (VIDEO. Cea mai mare manifestație de după 1989! Peste 1000 de sătmăreni în stradă! „DEMISIA!", Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Opinii despre implicarea social-civică a tinerilor: Am identificat atât păreri exprimate de terțe persoane citate în cadrul articolelor cât şi aprecieri ale autorilor. Aproape toate tipurile de subiecte despre participarea social-civică a tinerilor sunt însoțite de comentarii apreciative, chiar dacă nu toate articolele pe această temă au conținut astfel de opinii.

Ex. *"Avem nevoie de tineri care să se implice şi să aibă această dorinţă de a schimba ceva. Aşa ar trebui să fie toţi studenţii", subliniază profesorul...* (Internetul salvează pădurile virgine din România, Adevarul.ro, 10 noiembrie 2011)

Ex. Unul dintre articole face referire la generația tânără a cinematografiei româneşti, care, prin proiectele realizate, manifestă un angajament social, datorită abordării unor subiecte relevante pentru realitatea actuală: "*Ceea ce admir la ei este ca aşa-zisul cinematograf minimalist tratează, de fapt, lucrurile importante. Adică lucruri care depind de viaţa omului. Şi e un lucru frumos. Eu nu-i condamn pentru că ei s-au adaptat perioadei în care trăiesc. E firesc să fie aşa." (*Sergiu Nicolaescu, regizor: „Sunt şi-am fost un monarhist", Adevarul.ro, 17 noiembrie 2011)

Opinii despre implicarea politică a tinerilor: Este vorba despre categoria tematică cel mai puțin reprezentată în universul jurnalistic supus analizei. Preponderent, s-au regăsit opinii

exprimate, mai voalat sau mai fățis, de autorii articolelor şi în special, în legătură cu protestele declanşate la începutul anului.

Acțiuni sau opinii cu caracter antisocial: Au fost identificate articole care prezintă comportamente antisociale, situații conflictuale, vandalism, intoleranță, consum de alcool, droguri, acte de violență verbală şi fizică ale tinerilor. O categorie cu o fregvență mai ridicată este cea a materialelor despre persoane dependente de droguri sau despre categorii sociale expuse riscului de consum de droguri, între care tinerii sunt primii vizați, sau despre încercarea tinerilor de a promova legalizarea drogurilor uşoare.

Ex. "*Murături moldoveneşti „îndulcite" cu frunze de canabis. [...] Studenții basarabeni prinşi cu droguri asupra lor, împreună cu „partenerul" lor local au fost deferiți instanței din Suceava. Pe numele lor au fost emise mandate de arestare."*

"[...] alt student din Iaşi, surprins chiar în timp ce vindea frunzele de canabis..." (Murături moldoveneşti „îndulcite" cu frunze de canabis, Adevarul.com, 26 ianuarie 2012)

Ex. "*protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forță..."* (Ziua a şaptea petrecută în stradă: protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forță, Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Ex*." Tânărul, care nu a fost identificat încă de Jandarmerie, a încercat să provoace un conflict cu doi operatori TV care rămăseseră miercuri seară, 18 ianuarie 2012, în Piața Universității. Totul a fost surprins de camere de filmat."* (Ziua a şaptea petrecută în stradă: protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forță, Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Ex. *"Grupul de protestatari care miercuri adusese un banner cu "Legalizați marijuana" a venit joi cu un banner pe care scrie "Închideți spice-shop-urile". Ei au declarat pentru reporterul HotNews.ro că au fost amendați ieri de jandarmi pentru provocare".* (Ziua a şaptea petrecută în stradă: protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forță, Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

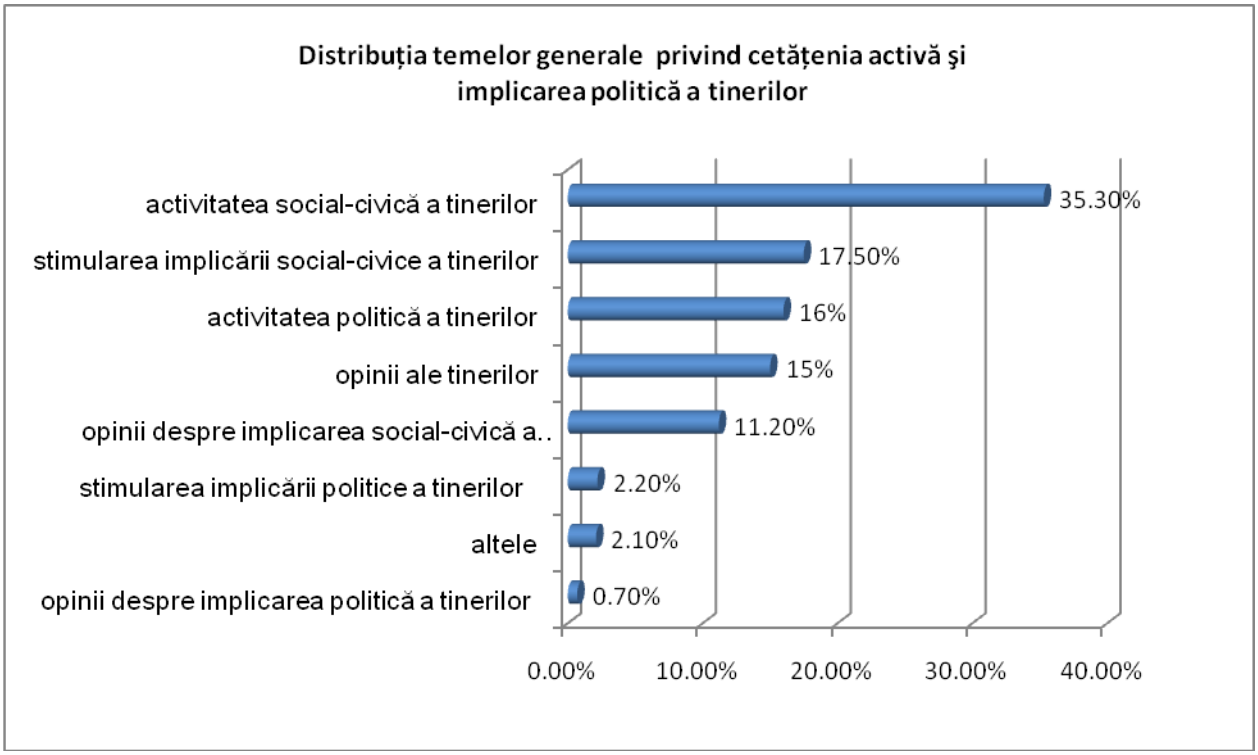

6.6. Actorii temelor tratate de mass-media

Studenții

Într-un top al mediatizării, studenții sunt cel mai des menționați în contexte ce vizează cetățenia activă. Aceeaşi categorie beneficiază de portretizarea cea mai favorabilă, după categoria tinerilor excepționali (care, în multe cazuri, au şi statutul de student).

Cultura civică a studenților include conceperea şi semnarea de petiții, participarea la demonstrații publice, participarea la acțiuni de protest, atragerea atenției presei, posturilor de radio şi de televiziune cu scopul influențării deciziilor luate la nivelul societății, activarea într-un partid politic, activarea într-o organizație neguvernamentală, activarea într-un sindicat, votarea, contactarea personală a oamenilor influenți, participarea la întruniri politice, documentarea şi căutarea de informații politice, administrative şi folosirea lor în scop social.

Un raport de monitorizare a presei scrise din 2004 al Centrului "Educația 2000+" rezumă portretul mediatizat al studentului român. Calitatea sa principală este cea de protestatar, un revendicator al drepturilor. Raportul remarcă o prezentare mediatică în special neutră a studentului ca personaj colectiv, descris, în general, în contexte pozitive.

Temele predilecte asociate aparițiilor în presă ale studenților sunt în legătură cu alegerile universitare, cu repartiția locurilor în cămine, cu erijarea acestora în acuzatori ai corupției din sistem.

Rezultatele noastre confirmă aceste observații.

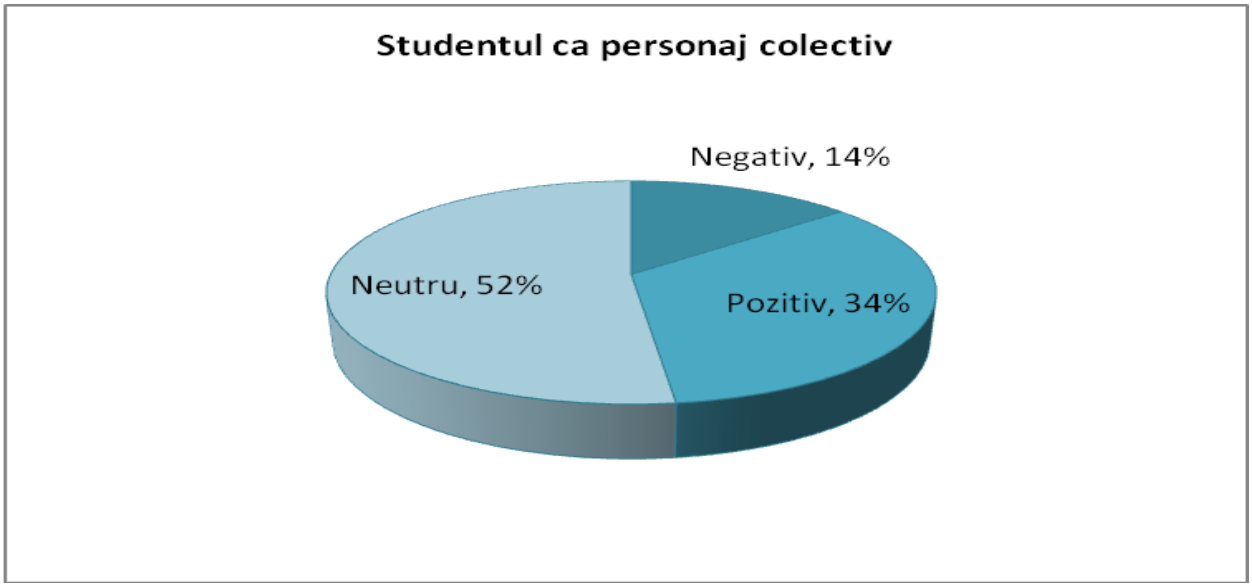

Sursa: Centrul Educația 2000+, 2004, Raport de monitorizare presă scrisă

Elevii

În cazul elevilor, după ceea ce a relevat universul nostru de cercetare, nu se poate vorbi de o cultură civică însuşită. Ei sunt mai degrabă grupul țintă, vizat de diferite acțiuni de încurajare a dezvoltării atitudinilor şi comportamentelor civice, fie prin proiecte educative, fie prin cooptarea lor în activități de voluntariat.

Tineri cu inițiativă

Sunt reprezentați, în cea mai mare parte, de către ong-işti şi persoane care activează în diferite structuri asociative, formale sau informale.

Tineri delincvenți

Ponderea cea mai ridicată, ca tip de comportament sau de acțiuni antisociale, o reprezintă consumul sau traficul de droguri, urmată de manifestări de huliganism, implicări în tulburarea ordinii şi moralei publice, afişarea unor atitudini lipsite de cuviință sau de respect, asumarea rolurilor de agitatori sau provocatori.

Tineri excepționali

Sunt în general tinere talente sau tineri cu preocupări de nişă. Fără excepție, articolele de presă întâlnite le sunt favorabile, fie şi doar prin asocierea lor cu atribute sau contexte pozitive, în cazurile de expunere sumară. Materialele ample îi înfățişează, în special, în situația unor inventatori, a unor personalități cu calități deosebite sau cu reuşite remarcabile.

Tinerii ca "cetățeni politici"

Fac parte fie dintre susținătorii unor formațiuni politice, membri de partid sau de organizații politice de tineret, fie din rândul tinerei generații de lideri politici dar nu

întotdeauna şi afiliaţi politic. Activităţile specifice sunt în primul caz de tipul voluntariatului în sprijinul unui partid sau candidat, participării la mittinguri sau proteste electorale, implicării în activităţile comune ale organizaţiei politice din care fac parte.

Tinerii ca şi categorie generică

O parte dintre articolele analizate se referă la tineri în ipostaze asociate cetăţeniei active, fără a-i individualiza printr-un anumit statut sau printr-o apartenenţă specifică. Civismul lor are legătură cu manifestaţiile, protestele, activităţi de voluntariat.

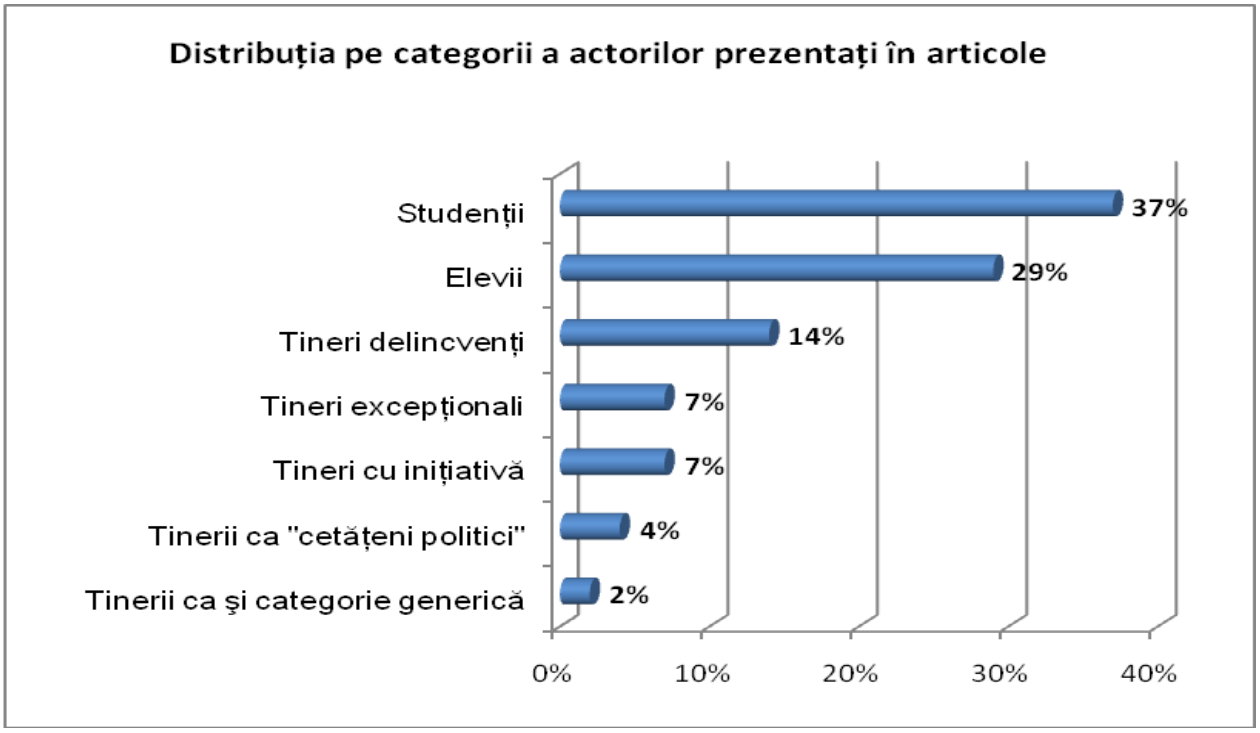

6.7. Articole critice vs. relatări descriptive

În funcţie de tipul ştirilor, subiectele de presă sunt fie **teme uzuale** în agenda media, generate de evenimente recurente (de exemplu, deschiderea şcolilor, examenul de admitere la facultăţi, alegeri etc.) fie **subiecte extraordinare**, suscitate de evenimente ce dapăşesc cadrul obişnuit, cu potenţial de declanşare a unor crize sociale, politice sau economice[59].

Discuţiile critice asupra unor teme relevante pentru participarea civică şi politică a tinerilor se remarcă prin absenţa lor. Materialele de presă care să fie construite sub forma unei dezbateri sau a unei polemici sunt într-un număr foarte limitat şi sunt în orice caz, superficial tratate.

[59] Ionuţ Codreanu, Nicoleta Fotiade, Cazul Mailat în presă. Raport de analiză media (1-10 noiembrie 2007), Agenţia de monitorizare a presei, Februarie 2008, http://www.activewatch.ro/uploads/Cazul%20Mailat%20in%20presa_Feb08.pdf

Marea majoritate a articolelor se încadrează în categoria înşiruirii de date sau descrierii unor evenimente sau situaţii.

6.8. Tehnici de manipulare şi încălcarea deontologiei jurnalistice

Date şi informaţii care se contrazic

Ex. *"Aproximativ 1000 de sătmăreni,* ***simpatizanți ai Opoziției****, au răspuns apelului la miting lansat de USL."*

"Senatorul PSD Valer Marian, îmbrăcat în pantaloni de camuflaj, foşti directori de instituţii publice din perioada guvernării PSD dar şi ***tineri neînregimentați politic****, intelectuali, studenţi şi lideri ai pensionarilor s-au perindat la portavoce şi microfon, la statuia Lupoaicei şi în faţa Palatului Administrativ, de unde le-au transmis mesaje conducătorilor de la Bucureşti".* (VIDEO. Cea mai mare manifestație de după 1989! Peste 1000 de sătmăreni în stradă! „DEMISIA!", Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Exploatarea emoţionalului

Ex. *"Protestul timid desfăşurat miercuri la Satu Mare a fost trimis în istorie."* (VIDEO. Cea mai mare manifestație de după 1989! Peste 1000 de sătmăreni în stradă! „DEMISIA!", Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Ex. *"Cea mai mare manifestație de după 1989! Peste 1000 de sătmăreni în stradă!" „DEMISIA!",* (VIDEO. Cea mai mare manifestație de după 1989! Peste 1000 de sătmăreni în stradă! „DEMISIA!", Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Accente dramatice într-un articol de informare

Ex. "*...a tunat o studentă sătmăreancă la portavoce".* (Ziua a şaptea petrecută în stradă: protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forţă, Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Generalizări şi formule discursive vagi

Ex. "*Protestatarii care s-au adunat în fața Facultății de Arhitectură din Piața Universității, au început să scandeze "Basarabia, pământ românesc", cu tonalitatea specifică strigătelor de pe stadion."* (Ziua a şaptea petrecută în stradă: protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forță, Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

Titluri tendenţioase, peiorative

Ex. "*Educație cu buricul gol"*(Ziare.com, 24 Noiembrie 2011)

Mesaje tendenţioase, cu sens defavorabil, depreciativ, disprețuitor

Ex. *"huliganul cu sămânță de scandal şi-a făcut din nou apariția în Piața Universității, golănismele lui fiind din nou "imortalizate".* (Ziua a şaptea petrecută în stradă: protestatarii au aruncat cu pietre, jandarmii au intervenit în forță, Adevarul.ro, 19 ianuarie 2012)

6.9. Reprezentarea imagistică

În general, articolele au în componența lor fotografii sau imagini sugestive. Imaginile surprind tinerii în contexte reprezentative, în ipostaze favorabile: citind sau având în mână cărți, în sălile de curs sau în biblioteci, în incinta instituțiilor culturale, în fața calculatoarelor, studiind, cu fețe zâmbitoare, implicați în general în activități intelectuale. Alte aspecte surprinse în imagini sunt momente din desfăşurarea activităților de voluntariat sau din cadrul protestelor.

Stilul imaginilor este în general neutru, însă le putem considera ca promovând pozitiv atât tinerii cât şi aspectele ce țin de implicarea lor social-civică şi politică datorită încărcăturii semnificației pe care ipostazele surprinse o au în imaginarul colectiv.

Imaginile negative sau care denotă indiferență şi neimplicare din partea tinerilor, puține la număr, îi înfățişează, de obicei, în postura de petrecăreți, afişând o ținută nepotrivită contextului, sau surprinşi în situații compromițătoare, conflictuale.

Sursa fotografiilor: www.adevarul.ro şi www.ziare.com

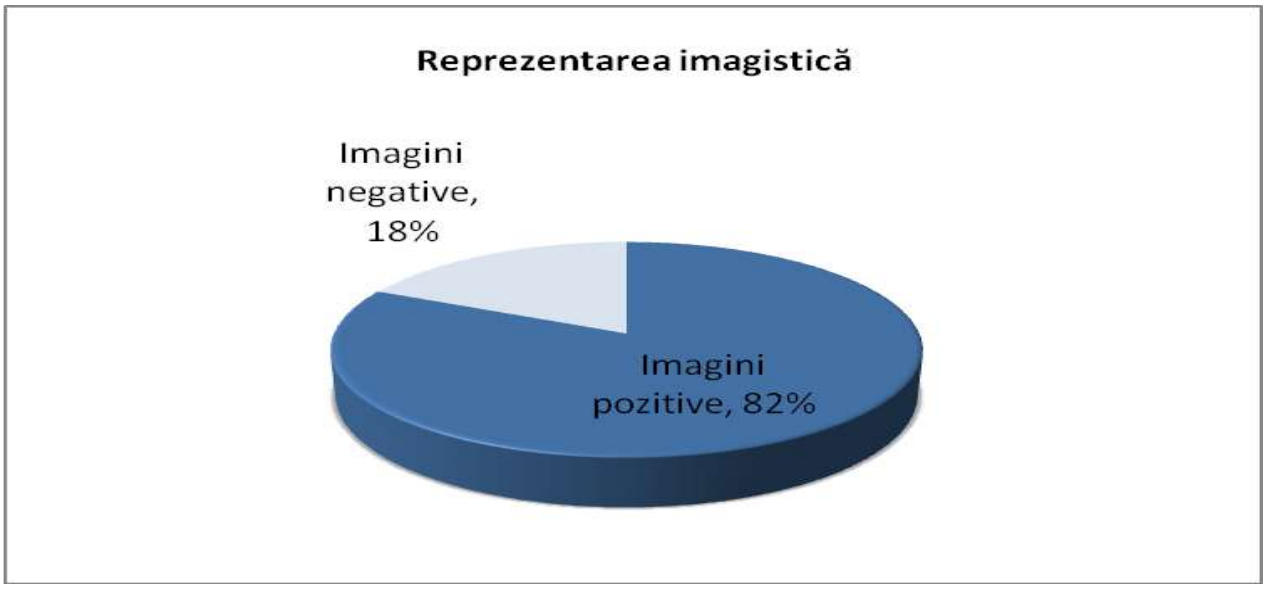

6.10. Extinderea materialelor de presă

Am realizat o încadrare a articolelor relevante pentru analiză, în funcție de dimensiunea lor, în trei categorii: reduse, medii şi ample. Remarcăm, din acest punct de vedere, o proporție ridicată a articolelor de dimensiuni medii, cele de dimensiuni mari şi reduse având o frecvență apropiată ca valoare.

Alte diferențe se observă la nivelul subiectelor, cele mai consistent tratate fiind cele despre protestele de la începutul anului. În general, dimensiunea cea mai redusă au ocupat-o articolele despre implicarea tinerilor în activități culturale (festivaluri).

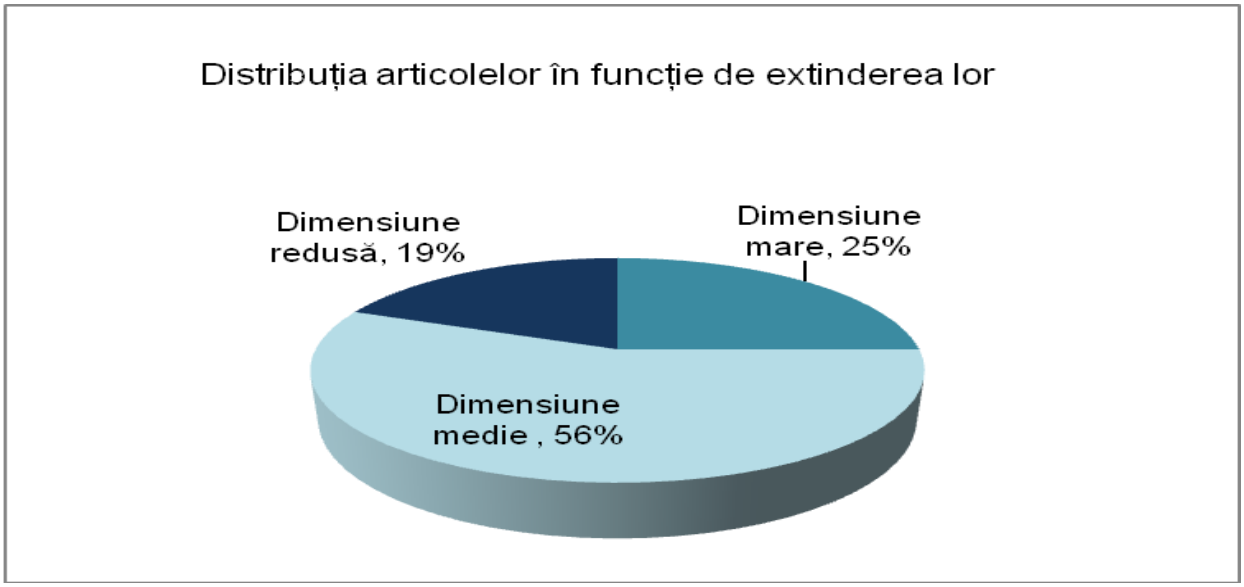

Concluzii

Problematica implicării sau neimplicării tinerilor în viața socială şi politică ține, în mare măsură, de relația cetățeanului cu statul dar şi de recunoaşterea, respectarea şi adoptarea de către societate a unor principii, valori, norme, practici prin care se valorizează şi se încurajează o cultură a civismului şi comportamente corespunzătoare.

Prin mass-media se promovează practici şi valori sociale care pot constitui modele de participare sau, dimpotrivă, de neimplicare.

În măsura în care există o concordanță între dinamica realității sociale şi universul jurnalistic şi în consecință, media reprezintă "oglinda reprezentărilor sociale"[60] de la nivelul societății, putem vorbi despre o vitalitate a mediului participativ în rândul tinerilor.

Materialele cercetate au evidențiat o incidență mai mare a dimensiunii social-civice a participării, comparativ cu dimensiunea politică.

Din punct de vedere tematic, anumite categorii de subiecte pot fi considerate "invizibile" pentru media analizată, întrucât abordarea lor fie lipseşte, fie este sumară şi foarte rară. De exemplu, percepțiile sociale despre activitatea politică a tinerilor şi exprimarea de opinii pe marginea acestei teme nu par a fi luare în considerare.

Modul în care media comunică subiectele din zona exercitării cetățeniei active a tinerilor indică două direcții posibile:

Mesaje media ce promovează cetățenia activă a tinerilor. Acestea se referă la expunerea de către media a situațiilor în care tinerii se implică în viața civică, politică şi socială.

Mesaje media ce transmit şi perpetuează norme şi comportamente antisociale şi anticivice ale tinerilor. Sunt cele care conțin relatări despre activități, practici, proiecte, atitudini ce înfățisează tinerii în posturi ce contravin principiilor educației civice.

Mass-media poate fi folosită ca agent de schimbare a mentalității în sensul stimulării dezvoltării unei culturi civice la nivelul societății.

[60] Ministerul Muncii, Familiei si Protectiei Sociale, 2009, Reflectarea incluziunii sociale în mass-media din România, Proiect realizat de Adviser / Chilli Media, Cercetare realizată în cadrul proiectului PHARE RO 2006/018-147.04.02.03.01.02

Bibliografie

Agabrian, Mircea, 2006. *Analiza de conținut*, Iaşi: Polirom

Codreanu, Ionuț şi Nicoleta Fotiade, *Cazul Mailat în presă. Raport de analiză media (1-10 noiembrie 2007)*, Agenția de monitorizare a presei, Februarie 2008, consultat la adresa: http://www.activewatch.ro/uploads/Cazul%20Mailat%20in%20presa_Feb08.pdf

Comşa, Mircea, 2010 „Bunul cetățean“ şi avatarurile sale în Gabriel Badescu et. Al, *Implicarea civică şi politică a tinerilor*, p. 33-47, Constanța: Dobrogea

Dobrescu, Paul şi Alina Bârgăoanu, 2003. *Mass-media şi societate*, Bucureşti: Comunicare.ro

Drăgăn, Ioan, 2007. *Paradigme ale comunicării*, volumul2, Bucureşti: Rao.

Hatoş. Adrian, 2007, *Participarea şi dezvoltarea socială*, Enciclopedia Dezvoltării Sociale, Iasi: Polirom

Neagu, Gabriela, *Reflectarea problemelor sociale în presa scrisă.* Consultat la adresa: http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf/cv2000.1-4.a14.pdf

Petcu, Marian, 2002. *Sociologia Mass-media*, Cluj-Napoca: Dacia

Tufiş, Claudiu, 2007, Tinerii români şi sistemul politic: a fi sau a nu fi cetățean, în Gabriel Badescu et. Al, *Implicarea civică şi politică a tinerilor*, p. 9-32, Constanța: Dobrogea

Centrul Educația 2000+, 2004, *Raport de monitorizare presă scrisă*. Consultat la adresa: http://www.cedu.ro/pdf_cercetare/Raport%20de%20monitorizare%20a%20presei%20scrise.pdf

Ministerul Muncii, Familiei si Protectiei Sociale, 2009, *Reflectarea incluziunii sociale în mass-media din România*, proiect realizat de Adviser / Chilli Media, cercetare realizată în cadrul proiectului PHARE RO 2006/018-147.04.02.03.01.02

Alte surse electronice: www.adevarul.ro; www.ziare.com

CONCLUZII GENERALE

Cultura politică se bazează în egală măsură pe orientări politice şi pe atitudini şi afilieri nepolitice. Atitudinile generale față de alți oameni, încrederea socială, rețelele de cooperare, afilierea la organizații voluntare, au toate efecte semnificative asupra atitudinilor şi comportamentelor politice.

Formarea atitudinilor politice este un proces complex, care pune în relație factori de natură psihologică, culturală, instituțională etc. Atitudinile politice nu decurg dintr-o sursă uşor identificabilă şi orice simplificare ce încearcă stabilirea unor relații de determinare între o categorie univocă de valori şi "vocația" democratică a unei societăți, poate da naştere unor etichete colorate ideologic cel mult. Este cert că se poate susține o convertire a valorilor dobândite în contexte nepolitice, în valori, atitudini şi comportamente politice, însă relațiile dintre cele două planuri nu sunt lipsite de ambiguitate. Această convertire are regimuri funcționale diferite în rândurile unor grupuri diferite, şi este mediată de o multitudine de factori care pot conduce la întărirea sau dimpotrivă la inhibarea congruenței între pattern-urile nepolitice şi cele politice.

Tendința de creştere a oportunităților de participare a tinerilor în familie şi la şcoală, specificul muncii cu accent treptat pe judecata autonomă, sporirea stocurilor de educație din societățile moderne, sunt toate argumente pentru ideea că pattern-urile de participare nepolitică s-au schimbat relativ uniform de-a lungul timpului în sensul măririi disponibilității individului pentru participare politică. Este însă discutabil în ce măsură aceasta a condus la o creştere a participării politice efective. Schimbarea valorilor societăților moderne a fost însoțită, se pare, de o reconfigurare a formelor de participare politică, precum şi a ariilor în care tinerii îşi manifestă interesul politic.

Noile pattern-uri de participare politică, apartenența şi activarea în grupuri intermediare de acțiune de tipul asociațiilor voluntare, au creat în democrațiile occidentale presiuni pentru luarea în considerare a unor noi forme de elaborare şi implementare a politicilor publice, implicând participarea publică atât în procesele de input cât şi în cele de output.

Ideea de cetățenie europeană, al cărei nucleu este constituit de procesele de participare, este conturată deocamdată în plan politic, existența ei fiind mai mult simbolică decât substanțială. Cetățenia ca sentiment împărtăşit este condiționată de dezvoltarea unei identități, iar aceasta din urmă nu poate emerge decât în comunitate.

Cercetari extensive au evidențiat că nivele înalte ale sentimentului de apartenență la comunitate au fost asociate cu indicatori ai bunăstării individuale şi ai calității vieții sociale.

Mai mult, sentimentul de comunitate poate fi considerat drept un catalizator al implicării şi participării sociale şi politice în cadrul comunității.

Sentimentul de comunitate, asociat asadar în mod pozitiv cu participarea socială, este de asemenea un factor predictiv semnificativ pentru bunăstarea socială. Ca o consecință, promovarea sentimentului de apartenență la comunitate poate fi un instrument de creştere a participării sociale şi politice pentru tinerii din România.